

Folkerettslige utfordringer ved bruk av væpnede droner:

I hvilken grad kan droner brukes til å ta liv etter de internasjonale menneskerettighetene og internasjonal humanitærrett?

Kandidatnr: 9

Stor masteroppgave i rettsvitenskap ved Universitetet i Tromsø

Det juridiske fakultet

2013/2014

Innhold

1	Innledning.....	3
1.1	Tema og problemstilling.....	4
1.2	Tilgrenset litteratur og tidligere forskning.....	4
1.3	Metode.....	5
1.4	Avgrensing	10
2	Nærmere om droner og historikk	10
2.1	Hva er en drone?.....	11
2.2	Historikken rundt utvikling og bruk	12
3	I hvilken grad kan droner brukes til å ta liv etter internasjonal humanitærrett?.....	13
3.1	Hva er internasjonal humanitærrett?	13
3.2	Bestemmelser innenfor internasjonal humanitærrett som kan komme til anvendelse ved bruk av væpnet drone som våpenplattform	15
3.3	Bruk av væpnede droner og ikke-internasjonal væpnet konflikt.....	17
3.3.1	Bruk av droner mot en væpnet gruppe på eget territorium	18
3.3.2	Bruken av droner mot en væpnet gruppe på annen stats territorium	28
3.4	Bruk av væpnede droner og internasjonal væpnet konflikt.....	36
4	I hvilken grad kan droner brukes til å ta liv etter internasjonale menneskerettigheter? 43	
4.1	Globale regler (FN)	45
4.1.1	Retten til liv – artikkel 6 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter 46	
4.1.2	I hvilken grad tillater retten til liv at liv tas: Anvendelige unntak	49
4.1.3	I hvilken grad binder FNs sosiale og politiske menneskerettighetskonvensjon når man opererer i utlandet, og sammen med andre.....	64
4.2	Regionale regler (Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen).....	67
4.2.1	Retten til liv – Artikkel 2 i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen 67	
4.2.2	I hvilken grad tillater retten til liv at liv tas (anvendelige unntak)?	68
4.2.3	I hvilken grad binder den europeiske menneskerettighetskonvensjonen en stat når denne opererer i utlandet, og sammen med andre	74
5	En eventuell samkjøring av regelsettene	78
5.1	Forholdet mellom de internasjonale menneskerettighetene og internasjonal humanitærrett	78
5.1.1	Lex Specialis eller en blanding av Lex Specialis og harmonisering.....	79
6	Avslutning	83

7	Kilder	86
7.1	Konvensjoner, traktater, resolusjoner, erklæringer og statutter.....	86
7.2	Dommer, «opinions» og rettslige uttalelser.....	89
7.2.1	US Supreme Court	89
7.2.2	International Court of Justice	89
7.2.3	International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia.....	90
7.2.4	The European Human Rights Court.....	90
7.2.5	FNs menneskerettighetskomitè	91
7.2.6	FNs Sikkerhetsråd	91
7.3	Juridisk Litteratur	91
7.4	Nyhetsartikler	92
7.5	Andre publikasjoner/faktasider/uttalelser.....	96

1 Innledning

Drone strikes in Yemen

Civilians die in reported Yemen drone strike as weekend of attacks kills at least 35

Slik lyder overskriften i en nyhetsartikkel publisert av The Bureau of Investigative Journalism den 21. april 2014. Samme hendelse fikk tilsvarende overskrifter andre plasser, men da var det rapportert 55 drepte. Denne handlingen er forøvet av USA og viser tydelig at oppgavens tema er dagsaktuelt. I tillegg er ikke dette en isolert hendelse. Droneangrep foregår til stadighet rundt om i verden, og nesten ukentlig kan man lese artikler i ulike medier om dette. En spør seg gjerne da om dette var lovlige handlinger og hvordan dette i så fall kan rettfærdiggjøres?

MQ9 Reaper drone

1.1 Tema og problemstilling

Tittelen på oppgaven er «folkerettslige utfordringer ved bruk av væpnede droner.»

Formålet er dermed å se nærmere på enkelte av de folkerettslige utfordringer som oppstår ved bruken av væpnede droner.

Per dags dato eksisterer det ingen egne folkerettslige regler for bruk av væpnede droner, og en må da falle tilbake på de eksisterende reglene av mer generell karakter – særlig internasjonale menneskerettigheter og de internasjonale humanitærretts-reglene (IHL). IHL er synonymt med den fra gammelt av muligens mer kjente betegnelsen «krigens folkerett». Spørsmålene blir dermed hvilke begrensinger disse rettsområdene oppstiller for å ta liv, og her vi det også bli sett litt nærmere for jus ad bellum aspektene ved bruk av væpnet makt for fremmed territorium.

Dagens bruk av væpnede droner er blitt mye kritisert.¹ Mange argumenterer blant annet mot bruken av slike droner fra et etisk standpunkt, som f.eks. at distansen mellom angriper og offer blir større, og at dette gjør det lettere å ta liv. Det blir også argumentert med at det er urettferdig at den som innehar et stort teknologisk forsprang og overtak, skal bruke dette på denne måten. At de som er målet for slike operasjoner bærer all risiko ved en trefning, ettersom føreren av «flyet» sitter milevis borte fra konfliktområdet. Uansett hva man måtte mene om dette, så er det ikke dette oppgaven min skal omhandle. Snarere er det de juridiske aspektene som her skal belyses, ikke det etiske.

1.2 Tilgrenset litteratur og tidligere forskning

Når det gjelder temaet jeg har valgt, så eksisterer det både mye og lite litteratur. Det eksisterer mye i den forstand at det blant annet er skrevet flere artikler hvor det argumenteres de lege lata mot enkelte av bruksområdene til de væpnede dronene, samt flere artikler hvor det argumenteres de lege ferenda. Derimot er det skrevet forholdsvis lite

---

¹ Owen Bowcott, Drone strikes threaten 50 years of international law, says UN rapporteur, The Guardian, 21. June 2012. (<http://www.theguardian.com/world/2012/jun/21/drone-strikes-international-law-un>) og Ali Gharib, U.N. Rights Council Report: Drone Attack Disclosure “Critical to Ensure Accountability” – Thinkprogress – 19. June 2012. (<http://thinkprogress.org/security/2012/06/19/502067/un-rights-drone-accountability-civilian-deaths/>)

de lege lata om grensene for bruken av de væpnede dronene på et mer generelt grunnlag, altså utenfor vurderingen av lovligheten i et konkret tilfelle. Det er dette jeg ønsker å oppnå med oppgaven min.

Av tidligere masteroppgaver vedrørende bruk av droner, er det nærmeste en oppgave (30 studiepoeng) fra våren 2008, av Kjell-Sture Johansen.² Denne oppgaven omhandler bruk av ubemannede farkoster innenfor norsk territorium, og går ikke inn på noe bruk av væpnede droner.

1.3 Metode

Bruken av væpnede droner kan foregå i forskjellige situasjoner hvor det er ulike folkerettslige regler som kommer til anvendelse. Oppgaven søker å bringe på det rene de mest sentrale utfordringene på det menneskerettslige og det humanitærrettslige området som bruken av væpnede droner medfører.

Kildene som er anvendt til formålet er av flere forskjellige typer, og har forskjellig vekt og relevans. Det er blant annet anvendt ulike konvensjoner, bøker, rettspraksis og artikler funnet på internett, herunder nyhetsartikler og vanlige fakta-artikler. Den historiske redegjørelsen for utviklingen av droner er hovedsakelig basert på en side kalt «dronewars.net», i tillegg til at BBC sin hjemmeside og Norsk ordbok sin hjemmeside er anvendt. Dronewars.net er en nettside som omhandler droner, både ubevæpnet og væpnet, med mest om sistnevnte, og til dels om hvor og hvorledes de anvendes. Dette er en nettside som, ifølge dem selv, drives for å gi informasjon om den økende bruken av væpnede droner, hovedsakelig britiske, men også dronebruk fra resten av verden. Legitimiteten deres stammer i hovedsak fra at de ikke selv forfatter informasjonen, men skaffer til veie artikler som andre har skrevet, gjerne nyhetsartikler, og poster disse på hjemmesiden sin.

---

²Kjell-Sture Johansen, «UAV – Ubemannede flygninger i lovtomt rom?» Liten masteroppgave, våren 2008 ved UiT. (<http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/2684/thesis.pdf?sequence=2>)

Fra den ovennevnte ordboken er opphavet til dronenavnet hentet, og fra BBC er det hentet informasjon om spesielt det tekniske aspektet ved hvordan en væpnet drone fungerer og hva de ulike kapasitetene til dronene er.

For å kunne finne svar på utfordringene vedrørende bruk av droner til å ta liv under internasjonal humanitærrett, har det vært nødvendig i hovedsak å se til Genèvekonvensjonene med tilleggsprotokollene I og II³, samt Røde Kors (ICRC⁴) sin sedvanerettsstudie⁵ (studien). Selv om denne studien har sin styrke gjennom å være utført på en grundig måte av ICRC som har analysert store mengder informasjon, så er den likevel blitt kraftig kritisert av blant annet USA.⁶ De mener at studien er basert på et for tynt grunnlag av statspraksis, at studien i for stor grad henviser til staters militære manualer og i for liten grad til faktisk praksis, at studien henviser til ikke-bindende uttalelser fra FNs generalforsamling (UN General Assembly (GA)), at det er lagt for mye vekt på uttalelser fra NGO-er og ICRC selv, at staters praksis som taler mot sedvanerett er gitt for liten vekt i mange tilfeller, samt at det er lagt for mye vekt på praksis til stater som ikke har bidratt like mye som andre stater med praksis vedrørende væpnede konflikter.

Videre mener USA at ICRC ikke har skilt mellom opinio juris og staters praksis. USA mener dette er en metodisk svakhet, og at det kan gi et feil resultat, da staters praksis ofte har bakgrunn i konvensjonsforpliktelse, og ikke nødvendigvis sedvanerettsbasert opinio juris.⁷

I tillegg mener de at opinio juris heller ikke kan leses automatisk ut av militære manualer, da stater som blant annet USA selv ikke oppfatter seg som bundet av disse, siden de snarere representerer policy enn en rettslig oppfatning.⁸ Til slutt mener USA at mange av reglene er oversimplifiserte og lite nyanserte i forhold til deres rettslige innhold, og de

---

³ The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols I & II of 1977. (<http://www.icrc.org/eng/war-and-law/treaties-customary-law/geneva-conventions/>)

⁴ International Committee of the Red Cross.

⁵ ICRC Study on Customary International Law. (<http://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/home>)

⁶ U.S. Department of State, 103. Initial response of U.S to ICRC study on Customary International Humanitarian Law with Illustrative Comments, 3. November 2006. (<http://www.state.gov/s/1/2006/98860.htm>)

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

mener det er feil at regler i tilleggsprotokoller som stater har valgt å ikke skrive under på, nå skal ha fått bindende virkning gjennom sedvanerett, selv om flere av ikke-medlemsstatene har vært i væpnet konflikt siden underskriften av protokollene og ikke praktisert disse reglene.⁹

Likevel er denne studien anvendt som en av hovedkildene mine som jeg tillegger stor vekt. Dette fordi studien kombinerer det som er juridisk bindende fra både Haagkonvensjonene¹⁰ og Genèvekonvensjonene med tilleggsprotokoller, med staters praksis, eventuelt uttrykk for praksis. Selve tyngden til studien ligger i at ICRC regnes som en autoritativ aktør på området. Årsaken til at ICRC har en autoritativ betydning på området er at Genèvekonvensjonene gir mandat til ICRC for å bistå ofrene i væpnede konflikter, samt påse at reglene innenfor IHL blir etterfulgt.¹¹ Videre fastslår ICRCs egne statutter at en av deres roller er å « [...] undertake the tasks incumbent upon it under the Geneva Conventions, to work for the faithful application of international humanitarian law applicable in armed conflicts and to take cognizance of any complaints based on alleged breaches of that law.»¹²

Dette tilsier at de til nå har opparbeidet seg stor kunnskap på rettsområdet. Perspektivet til USA synes noe snevert, og bærer preg av en stor grad av subjektivitet, til tross for enkelte gyldige poenger. Sannheten er at det er en omfattende oppgave å kartlegge sedvanerett i såpass stor skala som ICRC her har gjort, og det vil alltid være noen som er misfornøyde og uenige. Hva angår erklæringer studien har hentet fra GA, så vil disse i alle fall ofte gi uttrykk for sedvanerett, selv om de i seg selv ikke er bindende. Dette betyr likevel ikke at

---

⁹ Ibid.

¹⁰ The Hague Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. 29 July 1899. (<http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=CD0F6C83F96FB459C12563CD002D66A1&action=openDocument>)

The Hague Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. 18 October 1907. (<http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=4D47F92DF3966A7EC12563CD002D6788&action=openDocument>)

¹¹ Geneva Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. 12 August 1949. (UNTS vol.75), artikkel 126, og Geneva Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, 12 August 1949. (UNTS vol.75), artikkel 143.

¹² ICRC statutter, artikkel 4 (1) (c). (<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/icrc-statutes-080503.htm>)

det ikke er gjort et godt stykke arbeid, men en må ha i mente hvilke svakheter og styrker som studien representerer. Videre har ICRC selv svart på kritikken med at studien må anses som det beste eksisterende «snapshot» av sedvanerett innenfor IHL, og som er gjort så nøyaktig som mulig. Det er også et godt utgangspunkt for videre arbeid med å kartlegge sedvanerett. Studien må anses for å være et arbeidsverktøy for de som jobber med IHL, snarere enn en håndbok med teoretiske betraktninger.¹³

At studien til ICRC er omfattende og mye brukt i oppgaven, har likevel ikke utelukket et behov for å starte med å henvise til bestemmelsene som direkte følger av Genèvekonvensjonene med tilleggsprotokoller, samt bestemmelsene i Haagkonvensjonen av 1907 der det lar seg gjøre, da det er disse som er utgangspunktet for hva statene har forpliktet seg til. Deretter er det blitt understøttet eller supplert med innholdet i studien. Ingen direkte konflikt mellom studien og Genèvekonvensjonene med mer ble funnet, annet enn at kanskje enkelte regler i studien var gitt bindende virkning for stater som i utgangspunktet ikke har ratifisert tilleggsprotokollene hvor de samme reglene fremgår.¹⁴

Selv om hovedvekten til kildebruken ligger til studien og Genèvekonvensjonene med tilleggsprotokollene I og II, har det likevel vært nødvendig å ta med andre kilder for støtte, eventuelt for å bidra til å få fram poeng. Disse kildene er alt fra FN-pakten, rettspraksis og juridisk litteratur, til oversikter og artikler funnet på internett.

Rettspraksis er tatt med for det gir uttrykk for hva domstoler på det aktuelle domstidspunktet anser er gjeldende rett, og bidrar til å gi en avklaring om innholdet av ulike internasjonale regler, samt gir en avklaring på ulike rettslige problemstillinger. Den er imidlertid strengt tatt bare bindende for partene i den aktuelle saken,¹⁵ men domstolen vil nok følge sin praksis dersom ikke avgjørende nye forhold foreligger i en senere sak. Rettspraksis er også hentet fra International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). Verdien av juridisk litteratur ligger primært i overbevisningskraften av

---

¹³ ICRC Volume 89 Number 866 June 2007, Customary International Humanitarian Law: a response to US comments, p. 473-488, side 488. (http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc_866_henckaerts.pdf)

¹⁴ Se USA sin kritikk av studien tidligere i kapittelet.

¹⁵ 1945 ICJ Statute artikkel 59. (<http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0&>)

argumentene som finnes der. Når det kommer til anvendelsen av fakta-artikler, så er disse av mindre betydning rettslig sett, men har en viktig rolle ved å bidra til å få fram faktiske forhold, og være noe som eksempler kan baseres på.

På området som omhandler menneskerettigheter, så er International Covenant on Civil and Political Rights¹⁶ (SP) og The European Convention on Human Rights¹⁷ (EMK) sentrale kilder, og derfor blitt brukt som utgangspunkt for drøftelsene i andre halvdel av oppgaven.

Videre er det anvendt uttalelser fra Human Rights Committee (komitéen), håndhevingsorganet etter SP. Det er relevant å anvende deres uttalelser som kilde da de er gitt rollen å påse at stater etterlever forpliktelsene som de er bundet av gjennom SP. Komitéens eksistens følger av bestemmelsene i SP del IV. Avgjørelser komitéen kommer fram til blir ikke i praksis automatisk gitt bindende virkning av staters egne domstoler, men autoriteten i avgjørelsene til komitéen avhenger av den juridiske argumentasjonen i avgjørelsene deres.¹⁸ Likevel anser komitéen selv at deres avgjørelser er bindende for stater som har ratifisert SP.¹⁹

GA sine uttalelser er relevante siden statene har kommet fram til erklæringer på temaer som blir tatt opp der. Likevel er disse erklæringene ikke juridisk bindende, og representerer ikke nødvendigvis alle stater sitt rettslige syn på temaet, så mye som en villighet til å ikke bryte konsensus eller et ønske om å støtte andre stater for å oppnå goodwill. Likevel er erklæringene som blir utarbeidet gjennom GA godt egnet som en rettesnor og støtteargumenter i oppgaven, og kan ofte gi uttrykk for *opinio juris*, eventuelt sedvanerett. Det samme gjelder for bruken av erklæringen “Basic Principles on the Use of Force and

---

16 The International Covenant on Civil and Political Rights (UNTS vol. 999, p. 171 and vol. 1057, p. 407). (<http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>)

17 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. CETS No.: 005 (http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf)

18 André Nollkaemper og Rosanne van Alebeek, *The Legal Status of Decisions by Human Rights Treaty Bodies in National Law*, side 80. (<http://dare.uva.nl/document/450293>)

19 UN Human Rights Committee, General Comment no. 33, *Obligations of States parties under the Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights*, 2009, avsnitt 13-15. (<http://www.refworld.org/docid/4ed34e0f2.html>)

Firearms by Law Enforcement Officials” (Use of Force and Firearms) som er adoptert av FN-kongressen om “Prevention of Crime and the Treatment of Offenders». ²⁰

Til slutt er det verdt å nevne et par ting. Det ene er at de plassene i oppgaven hvor det er anvendt begrepet «krig», så har det vært i begrepets vide forstand, og ikke i den mer strenge og snevre folkerettslige forstand hvor det kreves en «erklæring om krig».

Det andre er at alle henvisningen har fått en internett-adresse i parantes (bortsett fra bøker med juridisk litteratur), men bare første gang den nevnes i fotnotene. I litteraturlisten har alle nyhetsartikler og publikasjoner og lignende fått beholde sin internett-adresse, mens konvensjoner, dommer og lignende, har kun beholdt sitt fulle navn og betegnelse. Alle linkene i oppgaven er sjekket 10.05.2014.

1.4 Avgrensing

På grunn av plass, tid og at denne oppgaven i utgangspunktet har et europeisk perspektiv, kommer jeg ikke til å gå nevneverdig inn på og drøfte amerikanske eller regionale regler utenom de europeiske. Som en videre avgrensing vil jeg i denne oppgaven kun holde meg til å drøfte bruken av droner som kan bære våpen, og vil følgelig ikke gå inn på bruken av droner til overvåkningsformål, samt droner til sivil bruk (politi, redningstjeneste, etc.).

Dette fordi det er en naturlig avgrensing, ikke bare på grunn av plass/tids-hensyn, men også fordi det ikke er tilsvarende problematisk juridisk sett, samt at det er skrevet en oppgave ²¹ tidligere som omhandler overvåkningsdroner i norsk luftrom.

2 Nærmere om droner og historikk

Kanskje er det ikke intuitivt klart hva en drone er for noe, og derfor er det hensiktsmessig å gi en liten innføring i hva en drone er, og om historikken rundt utvikling og bruk av disse.

---

²⁰ Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials, Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 27 August to 7 September 1990.

(<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/UseOfForceAndFirearms.aspx>)

²¹ Kjell-Sture Johansen, UAV – Ubemannede flygninger i lovtomt rom, 2008.

2.1 Hva er en drone?

En drone er definert som enten «hannbie», eller «radiostyrt, førerløst fly til fotografering, rekognosering el. som artillerimål».²² Grunnen til at militære førerløse fly fikk kallenavnet drone er noe usikkert, men det kan tenkes at de ble sammenlignet med en arbeidsbie som også er relativt uselvstendig, men kan jobbe uavbrutt for å tjene sitt formål. Dermed blir det egentlig noe feilaktig å kalle dagens militære droner for «droner», da disse har til en viss grad autonomi når det gjelder å navigere seg til målområdet og tilbake, og er langt mer sofistikerte enn tidligere «droner» som var kun fjernstyrte fly. Derfor har det da også dukket opp andre betegnelser som UAV – «Unmanned Aerial Vehicle», UAS – «Unmanned Aerial System», UCAV – «Unmanned Combat Air/Aerial Vehicle», etc.

Hva en enn velger å kalle disse systemene, så finnes det likevel bare to hovedgrupper med droner.²³ Den ene gruppen er dronene som kun brukes til observasjon, og er utstyrt med ulike typer optikk og kameraer, mens den andre gruppen er dronene som i tillegg til å være utstyrt med gode observasjonsmuligheter også kan bære våpen. Disse våpnene er i hovedsak missiler, «intelligente raketter» som kan låses inn på mål og treffe med stor grad av presisjon. Det er bruken av den sistnevnte gruppen som oppgaven kommer til å gå inn på.

En drone kjennetegnes for øvrig, i motsetning til et konvensjonelt fly, med at det er førerløst. Med dette menes det at det er fjernstyrt, og piloten sitter gjerne opptil flere tusen kilometer unna området hvor flyet befinner seg. Utseendemessig ser dronen ofte ut som et vanlig småfly, men kan variere i størrelse alt fra noen cm til å ha et vingespenn på opptil 20 meter.²⁴

Fordelene med droner i forhold til kampfly sier i utgangspunktet seg selv. Skulle det gå galt, så er det ingen fare for livet til en eventuell pilot. Men i tillegg kan dronene dessuten

---

²² Bokmålsordboka: «drone». (<http://www.nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi?OPP=Drone&bokmaal=+&ordbok=bokmaal>)

²³ Chris Cole og Jim Wright, What are drones? Drone Wars UK (Opprinnelig utgitt i Peace News 2010, men ligger ikke der lenger). (<http://dronewars.net/aboutdrone/>)

²⁴ “Drones: What are they and how do they work?” BBC News South Asia, 31. January 2012. (<http://www.bbc.co.uk/news/world-south-asia-10713898>)

operere over ett døgn i strekk, uten å måtte returnere for at piloten trenger hvile. Dronene er som nevnt mindre i størrelse og bråker mindre enn konvensjonelle jagerfly, hvilket gjør dem vanskeligere å oppdage, både visuelt, men også på en eventuell radar. Dette er fordelene som gjør bruken av droner på slagmarken attraktivt for de statene som innehar denne kapasiteten.

2.2 Historikken rundt utvikling og bruk²⁵

Utviklingen av droner, forstått som «unmanned Aerial Vehicles», kan spores tilbake til den amerikanske borgerkrigen i 1861-1865. Her ble det brukt værbaljonger utstyrt med brannbomber som ble sluppet når ballongene var over fienden. Etter den amerikanske borgerkrigen skjedde det lite med utviklingen av det som skulle ende opp som dagens UAV. Det var ikke før i 1918, at det skjedde en ytterligere utvikling av konseptet rundt ubemannede luftfartøy til bruk i konflikt. Da klarte nemlig USA å utvikle en flyvende torpedo, som kunne holde en forhåndsbestemt kurs, og fly opptil 70 km på egenhånd.

Videre forsket tyskerne under 2. verdenskrig på fjernstyrte bomber. Med to stykk såkalte «Fritz X» lyktes tyskerne i 1943 å senke et italiensk skip kalt Roma.

Amerikanerne fortsatte også sin utvikling på dette området og hadde i 1942 fjernstyrte fly, med kamera montert i nesen slik at operatøren av flyet kunne se hvor flyet fløy.

I tiårene 1950-1970 fokuserte amerikansk forskning på fjernstyrte fly til overvåkningsformål og for skytetrening. Men nytten av disse dronene ble det stilt spørsmålsteget ved, og droneutviklingen stagnerte fram til 1982, da Israel brukte droner til overvåking og til blokkering av fiendens radiosignaler i krigen mot Syria. Med denne oppvisningen av Israel ble droner på nytt et fokusområde for militær forskning i ulike land.

I 1991, under operasjonen «Desert storm», spilte droner en betydelig rolle med å hjelpe avdelingssjefer på slagmarken med å holde oversikt over fiendtlige posisjoner ved hjelp av

---

²⁵ Cam Tetrault, "A Short History of Unmanned Aerial Vehicles (UAV)", Dragan Fly Innovations Inc. (<http://www.draganfly.com/news/2009/03/04/a-short-history-of-unmanned-aerial-vehicles-uavs/>)

sin overvåkingskapasitet. Etter dette har dronene så langt nærmest vært et fast innslag i de fleste konflikter. Utviklingen kulminerte i en væpning av disse ubemannede luftfartøylene med ulike missiler, og i 2002 ble en Al-Qaida leder i Jemen drept med en hellfire-missil avfyrt fra en væpnet drone. Disse dronene er fortsatt i bruk den dag i dag.

3 I hvilken grad kan droner brukes til å ta liv etter internasjonal humanitærrett?

3.1 Hva er internasjonal humanitærrett?

Internasjonal humanitærrett, for mange bedre kjent som «krigens folkerett» eller «jus in bello», er et samlebegrep for de konvensjoner og sedvanerett som utgjør «krigens regler». Hensikten med disse konvensjonene er bl.a. å hindre unødige lidelser blant sivilbefolkningen i væpnede konflikter.

Reglene som utgjør humanitær folkerett er hentet hovedsakelig fra Haag-konvensjon nr. IV med landkrigsreglementet fra 1907²⁶, og Genèvekonvensjonene med tilleggsprotokollene.²⁷ Førstnevnte konvensjon tar sikte på å regulere hvordan krigen foregår, mens de sistnevnte hovedsakelig tar sikte på å beskytte krigens ofre. Imidlertid behandler tilleggsprotokollene begge situasjonene. I tillegg til dette finnes det også flere traktater som bl.a. forbyr ulike våpentyper og ammunisjonstyper, samt generalforsamlingsresolusjoner om beskyttelse av sivile, etc. Videre er enkelte bestemmelser, på bakgrunn av staters praksis, å regne som sedvanerett som følgelig også gjelder for stater og grupper som ikke har ratifisert de gjeldende reglene. Blant reglene som har status som sedvanerett finnes det noen regler som

---

²⁶ The Hague Convention (IV).

²⁷ Geneva Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, 12 August 1949 (UNTS vol.75).

Geneva Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea, 12 August 1949. (UNTS vol.75).

Geneva Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. 12 August 1949. (UNTS vol.75).

Geneva Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, 12 August 1949. (UNTS vol.75).

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I & II), 8 June 1977 (UNTS vol.1125).

er forhøyet til «jus cogens»-status. Regler som har status som jus cogens er ufravikelige, i motsetning til andre regler som ved enkelte unntak kan avvikes fra.²⁸ Men disse sedvanerettslige reglene kan likevel endres ved ny sedvanerett, eventuelt ved avtale «inter partes». For at en slik endring ved ny sedvanerett skal oppstå, må det foreligge utbredt statspraksis som også blir ansett som gjeldende rett. For at en regel skal opphøyes som jus cogens derimot, kreves det atskillig mer. Det må være en regel som anses som så grunnleggende, at det vanskelig kan tenkes at noe skal kunne forsvare en fravikning av denne regelen. Som eksempel på jus cogens kan det eksempelvis nevnes forbudet mot tortur og slaveri i SP,²⁹ eller maktforbudet i FN-pakten.³⁰ Det kan vanskelig argumenteres mot at forbudet mot tortur og slaveri er ufravikelig, selv om enkelte stater likevel gjør det. Og for maktforbudet i FN-pakten, så utløser et brudd på bestemmelsen en «inherent right» for stater til selvforsvar.³¹

Humanitær folkerett kan deles inn i to hovedgrupper regler som regulerer hvert sitt område. Det ene er regler for ikke-internasjonale væpnede konflikter, eller «NIAC» (non-international armed conflict). Konflikten som faller innenfor denne gruppen finner i hovedsak sted mellom to eller flere væpnede ikke-statlige grupper, eller mellom en eller flere væpnede ikke-statlig grupper og en stat. Dette følger av Genèvekonvensjonene fellesartikkel 3 og tilleggsprotokoll II. Ikke-internasjonale konflikter er likevel avgrenset nedad mot opprør, kriminalitet, etc.³² Den andre gruppen er regler for internasjonale væpnede konflikter, eller «IAC» (international armed conflict). Disse reglene gjelder for væpnede konflikter mellom minst 2 stater. Dette følger av Genèvekonvensjonenes fellesartikkel 2, samt tilleggsprotokoll I art 1 (3) som sier at konvensjonene skal gjelde alle former for væpnede konflikter mellom stater.³³

---

²⁸ Vienna Convention on the Law of Treaties, 23. May 1969 (UNTS vol. 1155, p. 331), artikkel 53. (<http://www.worldtradelaw.net/misc/viennaconvention.pdf>)

²⁹ SP, artikkel 6 og artikkel 7.

³⁰ The Charter of the United Nations, artikkel 2 (4). (<http://www.un.org/en/documents/charter/>)

³¹ Ibid, artikkel 51.

³² Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977 (UNTS vol.1125), artikkel 1 (2).

³³ Artikkel 1(4) i Tilleggsprotokoll I sier også at reglene i Genèvekonvensjonene og Tilleggsprotokoll I kommer til anvendelse i konflikter hvor folk kjemper mot en okkupasjonsmakt, en kolonimakt eller mot rasistregimer for å utøve sin rett til selvbestemmelse.

3.2 Bestemmelser innenfor internasjonal humanitærrett som kan komme til anvendelse ved bruk av væpnet drone som våpenplattform

Når det gjelder anvendelse av væpnede droner, er det flere regelsett som kommer til anvendelse. I tillegg til Genèvekonvensjonene med tilleggsprotokoller kommer også Haagkonvensjonene, samt sedvaneretten sine bestemmelser om bruk av ulike våpentyper og ammunisjonstyper til anvendelse. Videre eksisterer det flere grunnleggende prinsipper innenfor IHL som har fått status som sedvanerett eller i det minste som alminnelige rettsgrunnsetninger.

Bruken av drone som våpensystem er ikke bare begrenset av reglene rundt ordinær krigføring, men det kan også diskuteres om våpensystemet i det hele tatt er lovlig å anvende mot personer i slike sammenhenger.

Et grunnleggende prinsipp innenfor IHL er behovet for å skille mellom sivile og stridende (distinksjon). Denne regelen har sitt utspring i St. Petersburg Deklarasjonen³⁴ og er nå kodifisert i Genèvekonvensjonenes tilleggsprotokoll 1³⁵ og 2³⁶. Den har status som sedvanerett.³⁷ Regel går kort fortalt ut på at det skal skilles mellom sivile og stridende, og dette må leses i sammenheng med forbudet mot å angripe personer som er «hors de combat» og sivile, bortsett fra når disse eventuelt deltar direkte i striden.³⁸

Som følgeskader av et angrep på et lovlig militært mål, kan det likevel tillates sivile tap/skader etter en forholdsmessighetsvurdering, jf. proporsjonalitetsprinsippet.³⁹ Men her

---

³⁴ Declaration Renouncing the Use, in Time of War, of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight. Saint Petersburg, 29 November / 11 December 1868. (<http://www.icrc.org/ihl.nsf/385ec082b509e76c41256739003e636d/dbe0afb2065e0d7ec125641e0031f38c?OpenDocument>)

³⁵ Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977 (UNTS vol.1125), Artikkel 48, 51(2) og 52(2).

³⁶ Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977 (UNTS vol.1125), Artikkel 13(2).

³⁷ ICRC sedvanerettstudie, Rule 1. The Principle of Distinction between Civilians and Combatants.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid, Rule 14. The Principle of Distinction between Civilians and Combatants. (

må det gjøres en avveining av om den militære gevinsten kan rettferdiggjøre et slikt tap/skade på sivile. Poenget er at følgeskadene ikke må bli «excessive».⁴⁰

En væpnet drone av typen Predator er vanligvis bevæpnet med missiler, gjerne av typen «hellfire», mens andre typer som f.eks. Reaper også kan bære laserstyrte bomber med en dødelighetsradius på opptil 61 meter (200 fot).⁴¹

Disse våpensystemene anses som meget presise, men dette hjelper ikke når sprengkraften er stor nok til å drepe personer som befinner seg rundt målet. Regelen om distinksjon sier at det skal skilles mellom stridende og sivile. Og selv om selve missilet treffer et «lovlig mål»⁴², betyr ikke dette automatisk at en har gjort en tilstrekkelig god jobb med distinksjon. Definisjonen av å «treffe» når det gjelder ammunisjon med eksplosiver, må regnes ut fra den radius hvor andre personer eller gjenstander blir påvirket av eksplosjonen.

Men regelen har en svakhet. Den ser tilsynelatende ut som et forbud mot ethvert rettet angrep mot sivile, og er kodifisert slik i «Convention on Certain Conventional Weapons»⁴³ protokoll 2, protokoll 3 og tilleggsprotokoll 2, samt Ottawa-konvensjon⁴⁴ om forbud mot anti-personell landminer. Men ICC har spesifisert denne regelen i sine statutter som et forbud mot med «hensikt» å rette angrep mot sivile, og vil følgelig kun straffe forsett, og ikke uaktsomhet.⁴⁵ Da oppstår spørsmålet om hvor langt en må gå for å forsikre seg om at målet ikke inkluderer sivile personer.

---

⁴⁰ Ibid, samt ICC statuttene, artikkel 8 (2) (b) (iv).

⁴¹ Dylan Mathews, Everything you need to know about the drone debate, Washington Post, 8. March 2013. (<http://www.washingtonpost.com/blogs/wonkblog/wp/2013/03/08/everything-you-need-to-know-about-the-drone-debate-in-one-faq/>)

⁴² Hvorvidt ulike enkeltpersoner i Al-Qaida er lovlige mål, blir drøftet lenger ned i oppgaven.

⁴³ Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May Be Deemed to Be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects, 10. October 1980 (UNTS vol. 1342, p. 137). (<http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO/500?OpenDocument>)

⁴⁴ Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction, 18 September 1997 (UNTS vol. 2056, p. 211). (http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc_002_0972.pdf)

⁴⁵ Rome Statutes of the International Criminal Court, artikkel 8 (2) (b) (iv). (http://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aef77-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf)

Det framstår da som om enkelte stater som for eksempel USA spekulerer i dette når de anvender droner som angriper mål fra avstander opp til 7620 meter (25 000 fot)⁴⁶ uten at det er personer på bakken til å forsikre seg om at det kun er lovlige mål som blir tatt ut. Dette er en praksis som USA er blitt kritisert for gjentatte ganger, men som ikke får andre følger enn at handlingen blir tatt avstand fra av FN og menneskerettighetsforkjempere.⁴⁷

3.3 Bruk av væpnede droner og ikke-internasjonalt væpnet konflikt

I dette kapitlet ses det på anvendelsen av væpnede droner i en NIAC-situasjon, og spørsmålet blir hvilke begrensninger som gjelder i så måte. Temaet reiser i hovedsak to underproblemstillinger: Hvilke regler gjelder i situasjoner hvor det brukes væpnede droner på eget territorium, i motsetning til hvor det brukes væpnede droner på andre staters territorium. Dette vil bli behandlet under egne overskrifter senere.

En NIAC-situasjon kan være så mangt. Det kan tenkes en konflikt mellom en eller flere opprørsgrupper og en eller flere stater, eller mellom flere opprørsgrupper. Et aktuelt eksempel er konflikten som pågår i Syria mellom staten og flere væpnede motstandsgrupper. Opprørsgruppene består tilsynelatende av syriske borgere og andre personer som har strømmet til for å hjelpe med å styrte president Bashar Assad. I tillegg foregår det en innbyrdes kamp mellom opprørsgruppene, samt at det også er fremmede grupperinger som kjemper på myndighetenes side.⁴⁸ Et annet eksempel på konflikt mellom flere opprørsgrupper er Somalia, hvor det har vært konflikt mellom gruppene UIC (Union of Islamic Courts), ARS (Alliance for the Re-Liberation of Somalia) og Al-Qaida (i dag er det hovedsakelig en konflikt mellom regjeringen og Al-Shabaab).⁴⁹ Et siste eksempel som

---

⁴⁶ Predator RQ-1 / MQ-1 / MQ-9 Reaper UAV, United States of America - Airforce Technology.

(<http://www.airforce-technology.com/projects/predator-uav/>)

⁴⁷ Charlie Savage, U.N. Report Highly Critical of U.S. Drone Attacks, New York times, 2. June 2010. (http://www.nytimes.com/2010/06/03/world/03drones.html?pagewanted=all&_r=0) og Sebastian Abbot, Asif Shahzad og Josh Lederman, Human Rights Watch and Amnesty International criticize US drone program, question its legality, Fox News, 22. October 2013. (<http://www.foxnews.com/us/2013/10/22/human-rights-watch-and-amnesty-international-criticize-us-drone-program/>)

⁴⁸ Lars Inge Staveland, Blodige kamper mellom islamistgrupper I Syria, Aftenposten, 08. January 2014.

(<http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Blodige-kamper-mellom-islamistgrupper-i-Syria-7427424.html#.UvC48bREJDo>)

⁴⁹ Globalis – Somalia. (<http://www.globalis.no/Konflikter/Somalia>)

også kan nevnes her er Afghanistan mellom 1989 og 2001, hvor ulike krigsherrer og grupperinger kjempet om makten i landet.⁵⁰ I dag er det en NIAC mellom myndighetene (med allierte) og Taliban.

3.3.1 Bruk av droner mot en væpnet gruppe på eget territorium

Hvis en tar utgangspunkt i aktuelle konflikter hvor dette spørsmålet teoretisk sett kan reises, kan en se til Syria⁵¹, Pakistan⁵² (hvor Taliban og Al-Qaida har fotfeste i nordøst, og er i konflikt med pakistanske myndigheter), og Afghanistan⁵³. Spørsmålet er da om disse myndighetene, om de en gang i fremtiden anskaffer seg dronekapasitet, kan anvende væpnede droner i konflikten med disse opprørsgruppene. For ordens skyld skal det bemerkes at det per dags dato er intet som tyder på at disse statene innehar dronekapasitet. Jeg unnlater her å gå inn på om de ulike opprørsgruppene kan anvende væpnede droner, ettersom dette i utgangspunktet er en meget ressurskrevende våpenplattform, som krever godt trente operatører som piloter, og også kyndige vedlikeholdsteknikere.

Utgangspunktet i folkeretten er at alle stater er suverene.⁵⁴ Med dette menes det at de selv bestemmer hvilke lover og andre regler som skal gjelde på eget territorium. Dette utgangspunktet er sterkt moderert av de folkerettslige sedvaneretsreglene, og de traktater og konvensjoner som den aktuelle staten måtte ha ratifisert. En stat må derfor holde seg innenfor disse begrensningene når den utformer regler og foretar seg ulike handlinger. Med andre ord står ikke en stat fritt til å gjøre hva den vil mot sine egne borgere eller andre som måtte befinne seg der.

---

⁵⁰History World. (<http://www.historyworld.net/wrldhis/plaintexthistories.asp?historyid=ad09>)

⁵¹ Globalis – Syria. (<http://globalis.no/Land/Syria>) (samfunn og Politikk)
Anup Kaphle, Timeline: Unrest in Syria, Washington Post, 20. January 2014.
(<http://apps.washingtonpost.com/g/page/world/timeline-unrest-in-syria/207/>)

⁵² Gloablis – Pakistan. (<http://globalis.no/Land/Pakistan>) (Samfunn og Politikk)

⁵³ Globalis – Afghanistan. (<http://globalis.no/Land/Afghanistan>) (Samfunn og Politikk)

⁵⁴ The Charter of the United Nations artikkel 2 (1) og (7), Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, 26. December 1933 (UNTS vol. 165), artikkel 3 (som uttrykk for sedvanerett),(<http://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-02/rights-duties-states.xml>), samt UN General Assembly resolution 2625 (XXV). “Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and cooperations among States in accordance with the Charter of the United Nations.” (<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>)

Når det kommer til å ta livet av noen innenfor sitt eget territorium, så er dette begrenset av menneskerettighetene (Human Rights Law (HRL)) og IHL. Reglene innenfor HRL blir vurdert senere i oppgaven.

Da Genèvekonvensjonenes tilleggsprotokoll 1 (heretter kalt API (Additional Protocol I)) kom i 1977, søkte statene blant annet å «sy sammen» Haag-reglene med Genèvekonvensjonene av 1949. Resultatet ble et sett med regler hvor mye av innholdet allerede hadde status som sedvanerett. Det følger av tilleggsprotokoll 1, artikkel 1, avsnitt 3 at protokollen trer i kraft ved samme forhold som Genèvekonvensjonene. Selv om ikke alle stater har ratifisert tilleggsprotokoll 1 og 2, og protokollene ikke i sin helhet reflekterer sedvanerett, er det på det rene at mye av innholdet likevel er nettopp sedvanerett. Av denne grunn trår også flere av Haag-reglene i kraft ved en «væpnet konflikt» og ikke ved at det nødvendigvis må foreligge en tilstand av «krig».⁵⁵

Utgangspunktet for NIAC er Genèvekonvensjonene artikkel 3 som sier at «[i]n the case of armed conflict not of an international character occurring in the territory of one of the High Contracting Parties, each Party to the conflict shall be bound to apply, as a minimum, the following provisions:[...]»

For at reglene for NIAC skal utløses, må det først påvises at det foreligger en væpnet konflikt, deretter at konflikten ikke er av «internasjonal karakter». Tidligere ble avgjørende vekt lagt på hvorvidt det forelå krig, forgjengeren til kriteriet «væpnet konflikt», med andre ord i hovedsak om det var avgitt en krigserklæring på forhånd. Dette var på bakgrunn av blant annet Haag-konvensjonen nr. III av 1907 som påla statene en plikt om å avgi en formell erklæring til motparten før en gikk til krig.⁵⁶ Men da Genèvekonvensjonene kom i 1949, ble det tilstrekkelig for IAC at det foreligger en «væpnet konflikt», og reglene for dette trår i kraft uavhengig av en på forhånd avgitt erklæring om krig,⁵⁷ eller ved at det ikke er innfridd et på forhånd gitt ultimatum, hvor det fremgår av ultimatumet at krig er

---

⁵⁵ Fleck, Dieter, "The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts", Oxford University Press, Incorporated, second edition 2008, side 47.

⁵⁶ Ruud, Morten og Ulfstein, Geir, «Innføring i Folkerett», Universitetsforlaget, 2011 s. 257.

⁵⁷ Genèvekonvensjonene felles artikkel 2.

konsekvens om ikke dette innfris.⁵⁸ Bestemmelsen presiserer så at enhver form for væpnet konflikt er underkastet reglene i Genèvekonvensjonene, ved delsetningen «or of any other armed conflict which may arise». Dette betyr at «[o]gså mindre, enkeltstående kamphandlinger kommer inn under reglenes anvendelsesområde».⁵⁹

Med tanke på hvordan krigføringen har utviklet seg i et historisk perspektiv, så viser det seg at dette var et meget fornuftig standpunkt. Krigføringen fram til første verdenskrig var preget av at soldater tilhørende ulike stater stod oppstilt på rekker som avfyrte sine skudd mot en fiende som også var oppstilt på rekker, gjerne på store åpne marker. Det var sjelden tvil om at det forelå en krigstilstand, eller «væpnet konflikt».

I dag er konfliktbildet mye mer komplisert. Mange plasser foregår krigføringen ved hjelp av geriljatakikker i bebygde områder. Her opereres det i små grupper, og det er da enkeltindivider som avløser skudd uten at det skal signalisere noen form for «endelig slag». Dette for å være mobil, vanskelig å oppdage, samt å kunne påføre en fiende «death by a thousand cuts».⁶⁰

Som nevnt tidligere i teksten må det innledningsvis fastslås hvorvidt det foreligger en «væpnet konflikt». Men hvor ligger terskelen for at trefninger kvalifiserer til «væpnet konflikt under IHL (NIAC)? Det har vært tilfeller hvor det har vært små, begrensede kamper langs en grense mellom to stater, hvor det etter den gamle definisjonen ikke forelå en tilstand av krig. I dag er det derimot klart at reglene under IHL (IAC) kommer til anvendelse i disse tilfellene også.⁶¹ Som Jugoslaviatribunalet uttalte i Tadic-saken fra 1995; «[...] an armed conflict exists whenever there is a resort to armed force between States [...]»⁶² Dette kan ikke forstås som noe annet enn at terskelen for en “armed

---

⁵⁸ The Hague Convention (III) relative to the Opening of Hostilities. 18 October 1907, artikkel 1. (<http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=BD56907463617993C12563CD002D6774&action=openDocument>)

⁵⁹ Se Ruud, Morten og Ulfstein, Geir, «Innføring i Folkerett», Universitetsforlaget, 2011 s. 257.

⁶⁰ Changing Minds: Guerilla war – Analysis. (<http://changingminds.org/disciplines/warfare/strategies/guerilla.htm>)

⁶¹ Ruud, Morten og Ulfstein, Geir, «Innføring i Folkerett», Universitetsforlaget, 2011 s. 257.

⁶² ICTY, The Prosecutor v. Dusko Tadic, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, pkt. 70. (<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>)

conflict” er vurdert som lav. Spørsmålet er så om terskelen for «væpnet konflikt» ved NIAC er like lav.

Når det gjelder vilkåret om at kamphandlingen må være av en ikke-internasjonalt karakter, er det typiske eksemplet et væpnet opprør. Et opprør i denne forstand finner sted hvor en gruppe kjemper for å tilegne seg den politiske makten i et land ved enten å fjerne styresmaktene, eller hvor de kjemper for å frata styresmaktene kontrollen over deler av statens territorium. For alle praktiske formål foregår denne formen for opprør ofte ved bruk av væpnet makt.

Genèvekonvensjonenes felles artikkel 3 kommer altså til anvendelse ved «armed conflicts not of an international character occurring in the territory of one of the High Contracting Parties.» Alle territorium må anses som “High Contracting Parties”, da Genèvekonvensjonene i stor grad er å regne som sedvanerett.⁶³ Men da det er vanlig med kriminalitet og demonstrasjoner, og slikt skal kunne skje uten at IHL kommer til anvendelse, må det likevel foreligge en viss terskel for at reglene i Genèvekonvensjonenes felles artikkel 3 skal slå inn. Denne terskelen finnes både i Roma-statuttene⁶⁴, samt i Genèvekonvensjonenes tilleggsprotokoll 2 (som gjelder for NIAC)⁶⁵, og er blitt akseptert å også gjelde fellesartikkel 3.⁶⁶ Regelen i tilleggsprotokoll II artikkel 1(2) sier eksempelvis at «[t]his Protocol shall not apply to situations of internal disturbances and tensions, such as riots, isolated and sporadic acts of violence and other acts of a similar nature, as not being armed conflicts.»

Ifølge ICRC betyr dette, sammen med uttalelser fra blant annet ICTY,⁶⁷ at det kreves at den væpnede konfrontasjonen må inneha et minimum av intensitet, og partene i konflikten må vise et minimum av organisering.⁶⁸ Denne terskelen må sies å være noe høyere enn i

---

⁶³ ICRC Opinion Paper, Mars 2008, del II, 1), a), side 3. (<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf>)

⁶⁴ Rome Statutes of the International Criminal Court artikkel 8 (2) (d) og (f).

⁶⁵ Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977 (UNTS vol.1125), artikkel 1 (2).

⁶⁶ ICRC Opinion Paper, Mars 2008, del II, 1), a), side 3.

⁶⁷ ICTY, The Prosecutor v. Dusko Tadic, Opinion and Judgment (inc. Separate and Dissenting Opinion of Judge McDonald), pkt 562. (<http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts70507JT2-e.pdf>)

⁶⁸ ICRC Opinion Paper, Mars 2008, del III, pkt. 2, side 5.

tilfeller hvor det foreligger en internasjonal væpnet konflikt, da kvalifikasjonskriteriet for væpnet konflikt mellom to stater i stor grad mangler et krav om intensitet, ved at det nok omfatter enhver form for væpnet konfrontasjon.

Slik reglene for NIAC er utformet, synes det som om det ofte vil oppstå tilfeller hvor det er tvil om det foreligger en konflikt som utløser reglene for IHL, eller om det kun er tale om alvorlig kriminalitet, anarki eller terrorisme. I dagens globale konfliktbilde foreligger det likevel stort sett intet «klassifiserings-problem». De fleste stedene hvor det i dag kan tenkes at IHL kan gjøre seg gjeldende, er konflikten uten tvil av høy intensitet, og motstandsgruppen(e) organiserte. Eksempler på dette er Pakistan, Afghanistan og Jemen.

I Pakistan har staten de sisten årene kjempet mot blant annet pakistanske Taliban (Tehrik-e-Taliban). Det er på det rene at Taliban er god organisert, og selv om det finnes enkelte undergrupper innad i «organisasjonen», så framstår Taliban som samlet i kampen om makten i landet, og har et felles ønske om å innføre en streng tolkning av Sharia-lovgivningen. Intensiteten er også såpass høy at den har medført at tusenvis har mistet livet.⁶⁹

Partene i Afghanistan er staten med allierte mot hovedsakelig Taliban, også her er det snakk om en gruppe som er organisert, samtidig som konflikten er i høy grad intensiv, og daglig er det skuddvekslinger mellom eksempelvis statlige styrker og Taliban.⁷⁰

I Jemen har staten det siste tiåret hovedsakelig kjempet mot blant annet opprørsgruppen til Husain al-Huthi, en kamp som roet seg noe etter 2010, kun for å bli erstattet av en intensiv krigføring mot AQAP (Yemen Al-Qaida). Også her er det snakk om organiserte grupper, og en krigføring med ukentlige tap på hver side av konflikten.⁷¹

---

⁶⁹ World Socialists Web Site, Civil war spreads across north west Pakistan, by James Cogan 23. November 2009. (<http://www.wsws.org/en/articles/2009/11/paki-n23.html>) og Jon Boone, Pakistan “on war footing to smash Taliban”, The Guardian, 28. January 2014. (<http://www.theguardian.com/world/2014/jan/28/pakistan-war-footing-taliban>)

⁷⁰ Geneva-Academy – RULAC Afghanistan – Current conflicts. (http://www.geneva-academy.ch/RULAC/state.php?id_state=1)

⁷¹ Geneva-Academy – RULAC Yemen – Current conflicts. (http://www.geneva-academy.ch/RULAC/current_conflict.php?id_state=234)

Når det er fastslått at Genèvekonvensjonene gjelder ved at kriteriet om væpnet konflikt er oppfylt, må en se om reglene skaper utfordringer i forhold til bruken av væpnede droner. Genèvekonvensjonenes felles artikkel 3 sier blant annet:

“(1) Persons taking no active part in the hostilities, including members of armed forces who have laid down their arms and those placed ' hors de combat ' by sickness, wounds, detention, or any other cause, shall in all circumstances be treated humanely, without any adverse distinction founded on race, colour, religion or faith, sex, birth or wealth, or any other similar criteria.

To this end, the following acts are and shall remain prohibited at any time and in any place whatsoever with respect to the above-mentioned persons:

(a) violence to life and person, in particular murder of all kinds, mutilation, cruel treatment and torture;

(b) taking of hostages;

(c) outrages upon personal dignity, in particular humiliating and degrading treatment;

(d) the passing of sentences and the carrying out of executions without previous judgment pronounced by a regularly constituted court, affording all the judicial guarantees which are recognized as indispensable by civilized peoples.

(2) The wounded and sick shall be collected and cared for.”

Med andre ord gir denne bestemmelsen beskyttelse for personer som er «uskadeliggjort/hors de combat», uansett årsak, og sier videre at enhver form for vold mot en slik person er forbudt. Videre oppstiller bestemmelsen en aktiv plikt til å ivareta de som er syke og/eller sårede. Det store spørsmålet er hva som kvalifiserer til «hors de combat». Det kan stilles spørsmål ved om det er nok at vedkommende ikke lenger deltar aktivt i striden der og da, eller må han/hun være relativt permanent uskadeliggjort? ICRC sier i sin

oversikt over sedvanerettsregler innenfor temaet at det er 3 ulike situasjoner som kan medføre at en person må regnes som «hors de combat», både ved NIAC og IAC.⁷²

Disse tre situasjonene er:

- “(a) Anyone who is in the power of an adverse party;*
- (b) anyone who is defenseless because of unconsciousness, shipwreck, wounds or sickness; or*
- (c) anyone who clearly expresses an intention to surrender”*

Videre skriver ICRC at denne beskyttelsen kun gjelder frem til en stridende forsøker å unnslippe eller rømme fra fangenskap. Da opphører i så fall beskyttelsen, og personen blir et lovlig mål.

For denne oppgaven sin del er det mest hensiktsmessig å se på bokstav b og c. Bokstav b er en regel som sier at forsvarsløse personer, som er dette på grunn av bevisstløshet, forlis, skader eller sykdom, er «hors de combat» og følgelig ikke lovlig mål. Med andre ord er det deres akutte status, og ikke deres langsiktige status som det må legges vekt på. Når det her tales om en forsvarsløs person, er det av naturlige årsaker deres akutte situasjon, og det er følgelig uten relevans om denne personen kan vende tilbake i striden senere. Dette er et interessant punkt å merke seg når en leser om USA sin drone-taktikk, hvor det praktiseres blant annet «double-tap»⁷³, trolig i den hensikt å sikre seg at den skadde blir drept.⁷⁴

Bokstav c omhandler retten til å overgi seg, og plikten til en motstander om å la den stridende overgi seg. En person som har gitt uttrykk for at han har overgitt seg, er ikke lengre et lovlig mål. Hvor langt en motstander skal strekke seg for å etterleve denne regelen, er det noe forskjellige oppfatninger om blant de ulike statene i praksis. Men det later til å være på det rene, ifølge ICRC, at ingen plikter å sette sine liv i potensiell fare for

---

⁷² ICRC Study on Customary International Law, Rule 47.

⁷³ Samme mål angripes en gang til, kun kort tid etter første angrep.

⁷⁴ Tara McKelvey, Drones kills rescuers in “double tap”, say activists - BBC News US & Canada - 22. Oktober 2013. (<http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-24557333>)

å etterleve denne regelen ved for eksempel å komme fram fra sin dekning under ild for å ta kontroll på den overgitte. Derimot er det ikke tillatt å ta livet av en som har overgitt seg på bakgrunn av det er vanskelig å transportere ham som fange, eller av andre årsaker basert på vanskeligheter rundt den praktiske gjennomføringen.⁷⁵ I slike tilfeller plikter motparten istedenfor å avvæpne fangen og la ham gå, hvis de ikke ønsker/kan ta ham med seg.⁷⁶

Et scenario er hvor en stats myndigheter sender en væpnet drone til et område hvor etterretning tilsier at det muligens befinner seg et mål som ikke kan tas ut på annen måte enn fra luften fordi det er for farlig å sende bakkemannskap inn. Myndighetene får ved hjelp av dronens overvåkningskapasitet bekreftet at det er riktig mål, og angriper. Hvis missilet ikke treffer slik det er planlagt, og personen som er målet er skadet, må det tas stilling til om denne personen er «hors de combat». Dette vil bli en skjønnsmessig avgjørelse. En person som er skadet, men fortsatt i stand til å bevege seg og dermed i stand til fortsatt å anvende våpenet sitt, vil på mange måter fortsatt kunne være delaktig i konflikten. Nøkkelordet er som nevnt «uskadeliggjort».

Mange kan fortsatt være stridsdyktige med diverse splintskader, etc. Men er du avhengig av livreddende førstehjelp for å kunne overleve, må nok personen i de aller fleste tilfeller anses som uskadeliggjort. Men også her finnes det tilfeller hvor en person kan fortsatt utgjøre en trussel. Det er mulig å avfyre et våpen mot noen, selv om en kritisk skadd. I så tilfelle må det ses til bokstav c, om denne personen ønsker å overgi seg. Av denne grunn er det klart at disse to reglene må sees i sammenheng. En person som er i stand til å fortsatt uttrykke en vilje om å kjempe, er også i stand til å uttrykke en vilje om å overgi seg.

Skader påført som følge av et målrettet missil som har til hensikt å drepe en enkeltperson, er som regel mer omfattende enn bare diverse splintskader. Amputasjoner må anses som sannsynlig. I slike tilfeller vil ikke bare personen være avhengig av livreddende førstehjelp, men han har også liten tid før livet ebber ut dersom ikke medisinsk hjelp iverksettes. Det vil ikke ta lang tid før et påfølgende blodtap har ført til nedsatt bevissthet hvor personen

---

⁷⁵ ICRC Study on Customary International Law, regel 47.

⁷⁶ Ibid.

verken kan fortsette striden, eller gi uttrykk for ønsket om å overgi seg. Personen må da helt klart være «hors de combat». Da er det vanskelig å se at det skulle være lovlig med et nytt missilangrep. Og hvis det er slik at observasjonsmulighetene til dronene som anvendes er så gode at de med dette kan velge seg ut og bekrefte identiteten til en person fra luften, må de også antas å kunne avgjøre i stor grad skadeomfanget på målet de nettopp har angrepet. Dette for å oppfylle blant annet kravet om distinksjon som er et grunnleggende prinsipp i IHL.

Et annet scenario er hvor den stridende oppfatter at det er droner i luften og han søker å overgi seg. I henhold til ICRC sin studie regel nr. 47 om «hors de combat» bokstav c, er det ikke tillatt å angripe “*anyone who clearly expresses an intention to surrender; provided he or she abstains from any hostile act and does not attempt to escape.*”

Denne regelen presiserer 3 viktig vilkår for at stridende kan få status som “hors de combat”. Det første vilkåret er at personen *klart uttrykker vilje til å overgi seg*. Det andre vilkåret er at personen avstår fra *enhver fiendtlig handling*, og det siste at personen *ikke gjør noen forsøk på å rømme*. Det siste må forstås som at personen ikke kan gjøre noe forsøk på å rømme, og samtidig opprettholde beskyttelsen som studiens regel 47 gir. Personen må helt og holdent ha gitt seg over til fiendens fjernstyrte kontroll.

Det er imidlertid på det rene at en drone alene ikke har noen mulighet til å ta fanger. Spørsmålet er da hvorvidt en person overhode *kan* overgi seg til en drone.

Teoretisk sett skal den overgitte på bakken kunne oppnå beskyttelse ved å legge bort våpnene sine, holde hendene høyt, og avslutte all aktivitet som kan minne om evne og vilje til å foreta stridshandlinger, og i ytterste fall kan det kreves at de forflytter seg på en rolig og kontrollert måte til nærmeste allierte av tilfangetakerene og overgi seg der.

Utfordringene er flere, men viktigst av alt er å få dette kommunisert til den overgitte. Dette er dessverre nokså urealistisk.

Her er det naturlig å anvende en analogi mellom bruk av droner og reglene for fly og helikoptre. I tilfeller hvor stridende har forsøkt å overgi seg til fly og helikoptre, har dette

blitt løst på forskjellig måter. Det finnes tilfeller hvor det er kommunisert fra en rådgivende jurist til helikopter-piloter at det ikke er mulig å overgi seg til luftfartøy, og at personene som forsøker å overgi seg er fortsatt lovlige mål.⁷⁷ Mens dette ved andre tilfeller er blitt løst ved at helikopteret har ventet på bakkestyrker til å rykke inn og ta fanger.⁷⁸

Uansett om det er mulig for bakkestyrker å komme til stedet og ta fanger, vil et angrep på personer som søker å overgi seg til fly, helikoptre eller droner kunne være et brudd på Genèvekonvensjonenes felles artikkel 3 som sier at vold mot personer som har «laid down arms» er ulovlig.

Dette understøttes i en studie om folkerettslig sedvanerett ved Harvard, kalt «HPCR Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare», hvor det kommer fram at det er mulig å overgi seg til luftfartøy som ikke har kapasitet til å ta fanger, og hvor det ikke er bakkestyrker i nærheten.⁷⁹ I tilfeller hvor det ikke lar seg gjøre å ta fanger, må personene imidlertid slippes fri. Målet er ikke å anholde, men å forhindre angrep på personer som følger vilkårene for overgivelse.⁸⁰

Det store spørsmålet her er hvor klart det la seg gjøre å oppfatte fra luften at personen på bakken ønsker å overgi seg? I tilfeller med luftangrep fra fly i høy hastighet, er det naturlig at personer som forsøker å overgi seg ikke nødvendigvis blir oppfattet slik. I slike tilfeller vil piloten knappst ha overtrådt noen bestemmelser om angrep på personer som er «hors de combat». Derimot er dette neppe et problem ved et droneangrep. Hele konseptet rundt bruken av væpnede droner dreier seg jo om deres kapasitet til å overvåke, både i detalj og i tid, og følgelig vil det vel heller sjeldent forekomme at et oppriktig forsøk på å overgi seg i tråd med sedvanerettslige regler skal kunne mistolkes, eller ikke oppfattes.

---

⁷⁷ Attempted surrender - NY times - logger fra amerikanske konfliktsoner, 22. February 2007. (http://www.nytimes.com/interactive/world/iraq-war-logs.html?_r=0#report/D1B9DF91-B9EA-1B93-2DA80B02B6F9F5CE)

⁷⁸ Angus Stickler, US Apache guns down surrendering insurgents, The Bureau of Investigative Journalism, 23. May 2011. (<http://www.thebureauinvestigates.com/2011/05/23/us-apache-guns-down-surrendering-insurgents/>)

⁷⁹ Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare, Humanitarian Policy and Conflict Research, 15. May 2009, regel 127 (c), kommentarfelt punkt 2. (<http://www.ihlresearch.org/amw/manual/>),

⁸⁰ Ibid, regel 125, kommentarfelt punkt 5.

3.3.2 Bruken av droner mot en væpnet gruppe på annen stats territorium

Dronene i seg selv er kun en våpenplattform, og det er i denne drøftelsen ikke relevant å gå inn på dronen som våpenplattform, men kun hvorvidt det er lovlig å anvende en våpenplattform i det hele tatt på fremmed stats territorium.

For lovlig å anvende makt på en annen stats territorium må det enten foreligge samtykke, en resolusjon av FNs sikkerhetsråd, eller selvforsvar. Hvis så ikke er tilfelle, kan konsekvensene strekke seg fra nedskyting av dronene til et lovlig motangrep mot mål utplassert i ulike deler av verden hvor disse dronene opereres fra, jf. en forholdsmessighets- og nødvendighetsbedømmelse etter selvforsvarsretten i FN-paktens artikkel 51.⁸¹

Retten til å kunne samtykke til fremmede staters maktbruk er avledet av prinsippet om at alle stater er selvstendige med selvbestemmelsesrett, med andre ord autonomi. Dette samtykket kan gis av forskjellige årsaker som f.eks. at den aktuelle staten, på grunn av begrenset militærmakt, ikke klarer å opprettholde sikkerheten på territoriet sitt. Et konkret eksempel på dette er om North Atlantic Treaty Organisation (NATO) eventuelt skal fortsette å støtte myndigheten i Afghanistan etter 2014, når FNs sikkerhetsråds resolusjon 2120⁸² går ut. I så tilfelle må det foreligge en invitasjon fra styresmaktene i Kabul, siden en ny resolusjon ikke kan påregnes.

Videre er det mulig at et samtykke er gitt uoffisielt. Det spekuleres i om dette er tilfelle med dronebruken på pakistansk område. Dokumenter fra Wikileaks tyder på at dette stemmer. Pakistanske myndigheter protesterer kraftig i det offentlige rom mot dronebruken

---

⁸¹ Fleck, Dieter, "The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts", Oxford University Press, Incorporated, second edition 2008, side 62.

⁸² Security Council SC/11143, "Security Council Extends Authorization for International Security Assistance Force In Afghanistan, Adopting Resolution 2120 (2013)." (<http://www.un.org/News/Press/docs/2013/sc11143.doc.htm>)

på deres territorium, mens de i det stille tillater angrepene.⁸³ Problemet melder seg eksempelvis når samtykket trekkes tilbake. Pakistan hevder at de ikke lenger tillater slike angrep selv om det tidligere har blitt avtalt. Men USA fremholder at dette er ikke noe nytt, og at protestene kun er den samme som har vært ytt tidligere, bare tomme ord.

Den andre lovlige grunnen til å anvende makt på en annen stats territorium er ved en resolusjon fattet av FNs sikkerhetsråd etter FN-pakten kapittel VII. Som eksempel kan nevnes resolusjon nr. 1386, hvor sikkerhetsrådet til FN i 2001 legitimerte en internasjonal væpnet sikkerhetsstyrke til støtte for regjeringen i Afghanistan. Resolusjonen henviste også til at styrken var ønsket i landet av de anerkjente myndighetene. Sikkerhetsrådet kan også gi tillatelse til stater om å anvende makt for å for slutt på forskjellige fiendtlighetene, men da veto-maktene i stor grad utgjør disse «overgriperne», er det vanskelig å se for seg at dette vil kunne skje i tilfeller hvor disse statene eller nære allierte av dem er innblandet. Følgelig vil dette derfor kun være en teoretisk mulighet. Dette kan igjen på sin side være med på å uthule regelverket, hvor det vil være vanskelig å forsvare hvorfor f.eks. USA og Russland skal slippe unna med regelbrudd, mens f.eks. Iran, vil få merke konsekvensene av det.

Det tredje unntaket fra maktforbudet er selvforsvarsretten etter FN-pakten artikkel 51. Denne beror på motparts anvendelse av et væpnet angrep (armed attack)⁸⁴, men hva som nøyaktig skal til for at det kvalifiserer til væpnet angrep er det til en viss grad uenighet om i det internasjonale samfunnet. Det har vært argumentert for alt fra at kun konvensjonelle regulære militære avdelinger tilhørende en stat som invaderer en annen stat kvalifiserer til væpnet angrep, til at forsyninger av våpen i tillegg til finansiell og logistisk støtte kan klassifiseres til væpner angrep.⁸⁵ Uansett minstekrav for å kvalifisere til væpnet makt, er det neppe tvilsomt at et angrep på en annens stats territorium med missiler avfyrt fra droner kvalifiserer til et væpnet angrep. Dette ble pussig nok akseptert av Irak og andre stater da USA i 1998 valgte å la et av sine fly åpne ild mot et irakisk missilbatteri, hvis radar hadde

---

⁸³ Secret memos 'show Pakistan endorsed US drone strikes, BBC News Asia, 24. November 2013. (<http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-24649840>)

⁸⁴ The Charter of the United Nations, artikkel 51, første punktum.

⁸⁵ Gray, Christine, "International Law and the Use of Force", Oxford University Press, third edition 2008, side 128-131.

låst seg på et amerikansk fly. Dette var ett lovlig angrep som følge av at selve missil-låsingene fra irakisk side utgjorde et påbegynt væpnet angrep.⁸⁶

Men det kan likevel tenkes å eksistere et ytterligere unntak som gjør handlingen til staten som anvender makt på annen stats territorium i det minste legitim. Lovligheten til denne muligheten er derimot meget omstridt. Dette er en doktrine som anvendes av flere land, heriblant USA og Israel. Det store spørsmålet er hvorvidt doktrinen er blitt en sedvanerettslig regel basert på blant annet staters praksis og en tolkning av FN-pakten artikkel 51 om staters rett til selvforsvar. I tillegg reiser dette et spørsmål om klassifisering av konflikten; om reglene for NIAC eller IAC skal komme til anvendelse.

Doktrinen er kalt «unable or unwilling». Den går kort fortalt ut på at hvor en stat ikke selv klarer, eller ønsker, å stanse personer som oppholder seg på deres eget territorium, men som utgjør en aktiv trussel mot andre stater, regnes det som lovlig for en annen stat å selv forsvare seg ved å angripe denne personen(e)/gruppen, uten at det regnes som et angrep på staten som eier territoriet. Og siden angrepet er lovlig og ikke regnes som et angrep på staten som eier territoriet, har heller ikke territorialstaten rett til å reagere på angrepet.⁸⁷

Som eksempel på situasjoner hvor doktrinen har gjort seg gjeldende er Libanon, hvor Israel gikk inn i Sør-Libanon for å bekjempe Hizbollah i 2006,⁸⁸ og Pakistan, hvor USA har angrepet påståtte Al-Qaida-medlemmer innenfor Pakistansk territorium.⁸⁹

Argumentene for at en slik doktrine er lovlig er i utgangspunktet statenes rett til selvforsvar, jamfør FN-pakten artikkel 51:

---

⁸⁶ Ibid, side 128.

⁸⁷ Deeks, Ashley S, Fra et utdrag av "Unwilling or Unable": Toward a Normative Framework for Extra-Territorial Self-Defense - Virginia Journal of International Law, Vol. 52, No. 3, p. 483, 2012 - 19. august 2011. (http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1971326)

⁸⁸ Deeks, Ashley S, "Unwilling or Unable": Toward a Normative Framework for Extraterritorial Self-Defense", Virginia Journal of International Law – Volume 52, Number 3, Page 483, 2011 – II. Historical and contemporary uses of the test, side 486. (<http://www.law.virginia.edu/pdf/faculty/hein/deeks/52vajintl483.pdf>)

⁸⁹ Eric Posner, Obamas drone dilemma - Slate, 08. October 2012.

(http://www.slate.com/articles/news_and_politics/view_from_chicago/2012/10/obama_s_drone_war_is_probably_illegal_will_it_stop_.html)

Nothing in the present Charter shall impair the inherent right of individual or collective self-defense if an armed attack occurs against a Member of the United Nations, until the Security Council has taken measures necessary to maintain international peace and security. Measures taken by Members in the exercise of this right of self-defense shall be immediately reported to the Security Council and shall not in any way affect the authority and responsibility of the Security Council under the present Charter to take at any time such action as it deems necessary in order to maintain or restore international peace and security.

Denne regelen presiserer at ingenting i FN-pakten skal være til hinder for staters rett til forsvar mot et væpnet angrep. Dette inkluderer også FN-pakten artikkel 2, punkt 4 som forbyr bruk av væpnet makt mot andre stater. Men når angrepet er mot en Non-State Actor (NSA), er det likevel staten som eier territoriet som blir krenket når en annen stat rykker inn for å uskadeliggjøre trusselen, og dette selv om staten i seg selv ikke har skyld i angrepet, og således skal kunne nyte godt av vernet artikkel 2, punkt 4 gir. Dette skaper et dilemma.

Men om en skal la være å rykke inn i en annen stat, fordi angrepet kom fra en NSA og ikke staten selv, er en de facto hindret fra sin rett til selvforsvar. Trussel vil fortsatt kunne eksistere og kan når som helst realisere seg på nytt. Resultatet vil kunne bli klart uholdbart for de stater som er utsatt for dette, om de ikke kan få eliminert trusselen.

Derfor argumenterer flere for at denne retten også gjelder hvis angrepet kommer fra en NSA som har tilhold på en annen stats territorium, og ikke bare hvis angrepet kommer fra en statlig aktør. Et argumentet her kan være at da FN-pakten ble til, hadde medlemsstatene neppe sett for seg et trusselbilde hvor en NSA kunne vokse seg stor og uavhengig, og det ble følgelig ikke tatt høyde for denne utfordringen. Regelen var nok derfor ment for tilfeller hvor en stat angrep en annen. Men selv om regelen ikke passer helt, betyr det ikke nødvendigvis at den likevel må tolkes til å tillate denne måten å håndtere en NSA på.

Selv om en kommer fram til at doktrinen er ulovlig, ville det kunne medføre en uthuling av regelverket, da statene som hevder at de er avhengig av å praktisere denne doktrinen for å

overleve, slik som Israel, ignorerer forbudet og fortsetter som før. For mange vil det oppfattes som en urimelig og dårlig regel om en gruppe fritt kan angripe en stat og gå fri, bare fordi de oppholder seg på en annen stats territorium. Her må det også tas i betraktning stateres plikt til å sørge for sikkerheten til sin egen befolkning, samt å forhindre at eget territorium benyttes til skade for andre. Dette er i hovedsak bakgrunnen for framveksten av denne nye doktrinen. Og om regelen tolkes dit at unwilling/unable-doktrinen er lovlig, kan en på denne måte til en viss grad kontrollere og begrense måten denne form for selvforsvar blir utført på.

Selve unable/unwilling-testen er for øvrig ikke et nytt påfunn, men har sitt opphav i nøytrale stateres rettigheter og forpliktelser.⁹⁰ Nøytrale stateres rettigheter og forpliktelser er styrt av reglene i Haag-konvensjonene fra 1907 og den ikke bindende Haag-konvensjonen av 1923 (hvor mye av innholdet likevel er sedvanerett), samt andre sedvanerettslige regler. Disse reglene sier at stater ikke kan anvende nøytrale stateres territorium til å drive krigføring, troppeforflytning, etc. Og hvis noen skulle krenke denne regelen, har ikke bare den nøytrale staten mulighet til, men også en plikt til å anvende makt for å få slutt på dette.⁹¹

Men så oppstår spørsmålet om hva som skjer dersom en nøytral stat ikke makter å stoppe en stat fra å urettmessig skaffe seg fordeler i konflikten ved å anvende den nøytrale statens territorium, eventuelt at den nøytrale staten ikke ønsker å stanse handlingen. Da kan den andre staten anvende «unable/unwilling» -testen, hvor det vurderes om den nøytrale staten ikke klarer eller ønsker å opprettholde sine forpliktelser, og i så tilfelle kan den andre staten

---

⁹⁰ Deeks, Ashley S, ““Unwilling or Unable”: Toward a Normative Framework for Extraterritorial Self-Defense”, Virginia Journal of International Law – Volume 52, Number 3, Page 483, 2011, – «II. Historical and contemporary uses of the test», side 496.

⁹¹ The Hague Convention (V) respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land. 18 October 1907, artikkel 10, “The fact of a neutral Power resisting, even by force, attempts to violate its neutrality cannot be regarded as a hostile act.” (<http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=71929FBD2655E558C12563CD002D67AE&action=openDocument>), samt Rules concerning the Control of Wireless Telegraphy in Time of War and Air Warfare, drafted by a Commission of Jurists at the Hague, December 1922 - February 1923, artikkel 48 “The action of a neutral Power in using force or other means at its disposal in the exercise of its rights or duties under these rules cannot be regarded as a hostile act.” (<http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=B9CA3866276E91CFC12563CD002D691C&action=openDocument>)

også anvende makt på det nøytrale territoriet, helt lovlig. Denne regelen er riktignok ikke fastsatt i noen traktat, men enkelte mener at den nok er å regne som sedvanerett.⁹²

Regelen gjelder ved tilfeller av IAC, men etter hvert gjorde statene som ønsket å være nøytrale i tilfeller av konflikt regelen gjeldende i fredstid ved å innføre lover i hjemlandet som forbød sine borgere å utføre handlinger som kunne medføre at statens territorium kunne ende opp som base for militære aksjoner mot en vennlig stat.⁹³ Med slike lover viser en omverdenen at en ønsker å hindre slik aktivitet, og at en tar avstand fra et eventuelt væpnet angrep på nabostat, også forsåvidt når dette er utført av en NSA. På denne måten unngår staten å bli invadert på bakgrunn av at en nabostat mener de er «unwilling» til å ta seg av opprørere på eget territorium.

I følge Ashley Deeks har dermed unable/unwilling-regelen, som i utgangspunktet var utformet til å anvendes i forbindelse med staters rett og plikt til å opprettholde status som nøytral, blitt overført til staters rett til selvforsvar mot en NSA på tvers av landegrensene.

Som nevnt tidligere, er ikke denne doktrinen uproblematisk. Dette er det flere årsaker til. For det første, for at en ny regel skal få sedvanerettslig status må det i tillegg til staters praksis også kunne påvises at statene mener at praksisen er lovlig. Dette er ikke nødvendigvis tilfellet her.⁹⁴ I tillegg er det relativt få stater som praktiserer denne doktrinen, noe som også taler imot en opphøyelse av regelens status. Riktignok er det relativt få protester mot denne praksisen fra andre stater,⁹⁵ men det er likevel ikke det samme som å si at den er eller burde anses som lovlig. Ashley Deeks, som framstår som en ivrig forsvarer av regelen, innrømmer da også i artikkelen sin, riktignok kun i en fotnote, at hun mener praksisen neppe har oppnådd sedvanerettslig status ennå.

---

⁹² Deeks, Ashley S, ““Unwilling or Unable”: Toward a Normative Framework for Extraterritorial Self-Defense”, *Virginia Journal of International Law – Volume 52, Number 3, Page 483, 2011*, - “2. *The Unwritten “Unwilling or Unable” Test*», side 500.

⁹³ *Ibid*, side 501.

⁹⁴ *Ibid*, footnote på side 503, «I have found no cases in which states clearly assert that they follow the test out of a sense of legal obligation (i.e., the *opinion juris* aspect of custom)».

⁹⁵ *Ibid*, “[...]nor have I located cases in which states have rejected the test.”

Et annet poeng er videre at dette heller ikke synes å være noen god regel, rett og slett fordi regelen er uten kvalitativt innhold. Den sier intet om hvilke kriterier som skal legges til grunn ved vurderingen om en stat er «unwilling/unable». Det er rett og slett meget komplisert å måtte avgjøre noe slikt, utover å bare beskyldte en stat for ikke å ønske eller evne å gjøre noe med opprørerne. F.eks. kan det nevnes at det burde gjøres en vurdering på om staten har reell kontroll over territoriet. I så fall, hvor mye kontroll som må kreves? Finnes det interne lover som gir myndighetene mulighet til å bekjempe disse opprørerne? Hvor lang tid skal en stat ha på seg for å bekjempe opprørerne? Foreligger det hemmelige planer om å aksjonere mot opprørerne, etc?⁹⁶

Med andre ord taler mye for at praksisen må anses som ulovlig fram til det enten kommer en traktat som sier det motsatte, eller at praksisen brer om seg så mye at den på et tidspunkt skulle klare å oppnå status som sedvanerett. Det sistnevnte er lite trolig i den nærmeste fremtid, og det er lite trolig

Videre oppstår også spørsmålet om det foreligger en NIAC, eller om konflikten må klassifiseres som IAC, og følgelig hvilket vern partene har i konflikten. I tilfeller hvor en anvender makt med samtykke av staten som eier territoriet, er saken klar; det er tale om NIAC. Men når en krenker en stats territorialsuverenitet som automatisk er tilfellet hvor en stat ikke har samtykket til anvendelse av makt på sitt territorium, vil det late til at det oppstår en IAC med den aktuelle staten, mens det pågår en NIAC med den aktuelle gruppen.

For å klassifisere konflikter, ble det i ICTY sin Tadić-sak utarbeidet en test kalt «overall control». Denne testen går kort fortalt ut på at i tilfeller hvor en stat har tilstrekkelig innflytelse eller bånd med gruppen, må gruppen anses å ha handlet generelt sett på vegne av staten, uten at hver enkelt handling må vurderes, og følgelig er det snakk om en IAC.⁹⁷

---

⁹⁶ Ibid, side 505.

⁹⁷ Henderson, Christian and White, Nigel D, “Research Handbook on International Conflict and Security Law”, Edward Elgar Publishing, 2013, side 295.

ICTY har som en «criminal court» ikke myndighet til å komme med bindende uttalelser om staters ansvar, dette ligger til ICJ. Og i saken Bosnia og Herzegovina mot Serbia og Montenegro, anvendte ICJ det mer krevende «effective control» i stedet for «overall control» for å fastslå statsansvar.⁹⁸ Men domstolen holdt likevel muligheten åpen for at doktrinen med «overall control» kan anvendes for å vurdere grupperes tilknytning opp mot staten i den hensikt å så kunne avgjøre om det foreligger en NIAC eller IAC. Bakgrunnen for dette var at ICJ innså at det ikke alltid vil la seg gjøre å komme fram til en god løsning med bruken av «effective control», og da må «overall control» kunne anvendes.⁹⁹

Et mulig vurderingsaspekt er her i hvilken grad territorialstaten reelt sett kan anses som krenket. Det er forskjell på da Israel gikk inn i Sør-Libanon og det gikk med sivile libanereses liv, og libanesisk infrastruktur, og ikke bare Hizbollah-medlemmer, med da Columbia gikk inn i Ecuador for å bekjempe FARC-geriljaen, hvor det kun gikk med FARC-medlemmers liv, og ingen infrastruktur. Det er enklere å argumentere for NIAC i det siste eksempelet.

En uvisshet i forhold til valg av regelsett påvirker også spørsmålet om det foreligger brudd på IHL. Foreligger det brudd på IHL uten at det reageres mot dette, vil det igjen kunne være med på at stater mister respekten for reglene. Følgelig taler meget for at praktiseringen av unwilling/unable-doktrinen i forbindelse med anvendelse av makt mot NSA på andre staters territorium, ikke bare er ulovlig, men også skadelig for IHL. Dette uavhengig av om det er anvendelse av væpnede droner det er tale om, eller andre våpensystemer.

Et sentralt spørsmål er her hvor langt statens rett til å anvende makt strekker seg rent geografisk. Stridsområdet er begrenset til partenes land, sjø og luft territorium, internasjonalt farvann, og alle staters eksklusive økonomiske soner – sistnevnte selv om de

---

⁹⁸ Case concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgement of 26. February 2007, avsnitt 401. (<http://www.icj-cij.org/docket/files/91/13685.pdf>)

⁹⁹ Ibid, avsnitt 402-404.

tilhører nøytrale stater.¹⁰⁰ For øvrig er det også områder innenfor stridsområdet som er avskåret fra å være en del av områdene en lovlig kan utføre militære operasjoner på. Heriblant finner en demilitariserte områder,¹⁰¹ sykehus- og sikkerhetsområder, samt opprettede nøytrale soner.¹⁰² Videre eksisterer det begrensninger i forhold til å angripe områder som motparten har erklært som uforsvart.¹⁰³

Med andre ord vil ikke et samtykke fra myndighetene i en fremmed stat kunne fungere som et frikort til å angripe opprørere overalt innenfor statens territorium i tilfelle av en «armed conflict», selv om en kan dekke store områder på kort tid med droner. Det samme gjelder for øvrig ved staters selvforsvar og operasjoner med mandat i Sikkerhetsrådet. Når det kommer til unable/unwilling-doktrinen, så må det nok antas at når en først har valgt å gjennomføre militære operasjoner på annen stats territorium på dette viset, er det ingen grunn til at reglene om geografiske begrensninger skulle slutte å gjelde, da det fortsatt er tale om «armed conflict».

3.4 Bruk av væpnede droner og internasjonal væpnet konflikt

Under dette kapitlet vil anvendelsen av væpnede droner i forbindelse med de mer typiske IAC-situasjoner og de begrensninger som der gjelder bli drøftet. Konflikter som klassifiseres som IAC er konflikter mellom stater eller aktører som kan sies å handle på vegne av disse.

Reglene for IAC består i hovedsak av Genèvekonvensjonene, tilleggsprotokoll I, samt Haag-konvensjonene. Eksempler på moderne konflikter som klart kan klassifiseres som IAC er USAs angrep på Afghanistan i 2001¹⁰⁴, og USAs angrep Irak i 2003¹⁰⁵. Men det er,

---

¹⁰⁰ Fleck, Dieter, “The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts”, Oxford University Press, Incorporated, second edition 2008, side 59.

¹⁰¹ ICRC ICRC Study on Customary International Law, rule 36.

¹⁰² Ibid, rule 35.

¹⁰³ Ibid, rule 37.

¹⁰⁴ This day in history - Oct 7, 2001: U.S.-led attack on Afghanistan begins - History.com. (<http://www.history.com/this-day-in-history/us-led-attack-on-afghanistan-begins>)

¹⁰⁵ This day in history - Mar 19, 2003: War in Iraq begins - History.com. (<http://www.history.com/this-day-in-history/war-in-iraq-begins>)

som nevnt tidligere under kapitlet om NIAC, ikke bare invasjonene som kvalifiserer som IAC, men også enkelthendelser/trefninger mellom stater.

Da en væpnet drone på mange måter må regnes som et fly, og både væpnede fly og helikoptre har vært anvendt i mange år i ulike stridssituasjoner, kan det vanskelig tenkes at det skulle oppstå noen særskilte utfordringer rundt anvendelsen av væpnede droner så fremt de blir brukt på tilsvarende måte. Reglene i Genèvekonvensjonen I, som er for beskyttelsen av ofre i internasjonale konflikter skaper derfor tilsynelatende ingen utfordringer i så måte.

Derimot kan deler av innholdet i tilleggsprotokoll I skape utfordringer vedrørende bruk av væpnede droner. Dette kapitlet vil følgelig fokusere på Genèvekonvensjonenes tilleggsprotokoll I, og da er det naturlig at del 3, seksjon 1 i protokoll I får særlig oppmerksomhet, da denne delen omhandler metoder og midler i krigføringen.

Tilleggsprotokoll I, artikkel 35 inneholder hovedregelen for våpen – og stridsmiddelbruk. Av denne bestemmelsen fremgår følgende:¹⁰⁶

- 1. In any armed conflict, the right of the Parties to the conflict to choose methods or means of warfare is not unlimited.*
- 2. It is prohibited to employ weapons, projectiles and material and methods of warfare of a nature to cause superfluous injury or unnecessary suffering.*
- 3. It is prohibited to employ methods or means of warfare which are intended, or may be expected, to cause widespread, long-term and severe damage to the natural environment*

Med andre ord er det ikke bare forbudt å drive inhuman krigføring som går utover sivile og sårede, men selve midlene til krigføringene er også begrenset til å kun tillate nødvendig

skade og lidelser. Dette gjelder også skader på natur. Herunder kan det sees hen til bruk av gift i drikkevann, og bruk av kjemikalier og radioaktive stoffer.

Spørsmålet er så om en væpnet drone kan anses som et våpen eller stridsmiddel som omfattes av disse reglene?

Ammunisjonen disse dronene bærer er raketter, missiler og bomber. Dette er kraftig ammunisjon, med nok sprengkraft til å ødelegge pansrede kjøretøy. Det er i en væpnet konflikt uproblematisk å anvende disse våpentypene mot kjøretøy og panservogner, så fremt disse inngår som en del av fiendens militære utstyr, og følgelig er lovlige militære mål. Men setter artikkel 35 begrensninger i forhold til å anvende dette våpenet mot personell?

Artikkel 35, pkt. 2 sier at våpen, prosjektiler og metoder, hvis natur er å forårsake overdreven eller unødige lidelser, er forbudt. Et missil med kapasitet til å ødelegge en panservogn som blir brukt mot en enkeltperson er helt klart overdreven bruk av makt, isolert sett. Men reglene setter ikke et direkte forbud mot overdreven bruk av makt, kun begrensning mot makt som gir overdrevne unødige *lidelser*. Når en person blir angrepet på en slik måte er det gode grunner for å tro at dette ikke medfører unødige lidelser, heller tvert imot. Personen dør i de fleste tilfellene temmelig momentant. I tillegg gir et slikt missil en høy grad av presisjon, da denne kan styres under flukt,¹⁰⁷ og det er lettere å treffe et mål i bevegelse enn tilfellet vil være med annen type ammunisjon.

En drone kan sammenlignes med et fly eller et helikopter. Hvis en ser på måten disse angriper personell på bakken på, er det ofte ved at det anvendes kuler med en diameter på 20-30 mm avfyrt fra maskinkanoner montert om bord på disse luftfartøyene. Men i like stor grad blir det anvendt raketter, som ikke har samme presisjon som missiler, samt bomber, som ikke har eget fremdriftssystem og som også da kan være noe mer upresis enn et missil. Disse er fullt lovlige våpensystemer.

---

¹⁰⁷ Tom Harris, How Apache Helicopters work - How Stuff Works.
(<http://science.howstuffworks.com/apache-helicopter2.htm>)

Følgelig vil anvendelsen av væpnede droner og deres missiler vanskelig kunne tenkes å stride mot artikkel 35 i tilleggsprotokoll I.

Neste utfordring for en IAC er artikkel 41. Denne bestemmelsen gir regler på sikkerheten til personer som er «hors de combat» og forbyr et angrep på disse. Denne regelen samsvarer med felles artikkel 3 i Genèvekonvensjonene, samt Tilleggsprotokoll II artikkel 4 og regel 47 i studien til ICRC. Utfordringene ved bruken av væpnede droner og disse reglene er drøftet tidligere i oppgaven.¹⁰⁸

En annen regel som kan skape utfordringer i tilfelle IAC er artikkel 57 om forhåndsregler ved angrep. Denne regelen er lik kravet som fremkommer av regel 1 i ICRC sin studie, og som er sett på tidligere i kapittel 3.2. Men artikkel 57 skiller seg til dels fra regel 1 i studien ved at mens regel 1 stadfester en uniform plikt for alle parter i en væpnet konflikt til å skille mellom stridende og ikke-stridende, pålegger artikkel 57 de som er ansvarlige for planleggingen av et angrep å ta forhåndsregler som sørger for at en unngår unødige og utilsiktede tap av sivile. Artikkel 57, punkt. 1 til og med 2 (c) sier følgende:

1. In the conduct of military operations, constant care shall be taken to spare the civilian population, civilians and civilian objects.

2. With respect to attacks, the following precautions shall be taken:

(a) those who plan or decide upon an attack shall:

(i) do everything feasible to verify that the objectives to be attacked are neither civilians nor civilian objects and are not subject to special protection but are military objectives within the meaning of paragraph 2 of Article 52 and that it is not prohibited by the provisions of this Protocol to attack them;

---

¹⁰⁸ Se kapittel 3.3 om bruk av væpnede droner og NIAC.

(ii) take all feasible precautions in the choice of means and methods of attack with a view to avoiding, and in any event to minimizing, incidental loss of civilian life, injury to civilians and damage to civilian objects;

(iii) refrain from deciding to launch any attack which may be expected to cause incidental loss of civilian life, injury to civilians, damage to civilian objects, or a combination thereof, which would be excessive in relation to the concrete and direct military advantage anticipated;

(b) an attack shall be cancelled or suspended if it becomes apparent that the objective is not a military one or is subject to special protection or that the attack may be expected to cause incidental loss of civilian life, injury to civilians, damage to civilian objects, or a combination thereof, which would be excessive in relation to the concrete and direct military advantage anticipated;

(c) effective advance warning shall be given of attacks which may affect the civilian population, unless circumstances do not permit.

Regelsettet sier således at sivile personer og objekter skal skånes så langt det lar seg gjøre under militære operasjoner.

Det følger av punkt 2 (a) (i) at det under *planlegging* av militære operasjoner skal tas nødvendige skritt for å verifisere at målene ikke er av sivil art, men lovlige militære mål.

Ved utførelsen av militære angrep hvor droner anvendes burde dette være relativt uproblematisk. Som nevnt tidligere har slike droner utmerkede observasjonsmuligheter, de er stille og kan sirkle over et område i mange timer/døgn.¹⁰⁹ Hvorvidt det er lovlig militære mål som skal angripes, burde lettere kunne la seg avklare her enn ellers, rett og slett på grunn av dronenes natur. Dette medfører nok en lavere terskel for hva en kan tolerer av feil fra dem som styrer dronene, og som står bak avgjørelsen om at angrepet skal utføres.

---

¹⁰⁹ Se kapittel 2.1 – Hva er en drone?

Punkt 2 (a) (ii) går på valg av stridsmiddel og metode. Her er perspektivet anvendelsen av droner, så det er ikke nødvendig å gå mye inn på dette, annet enn at de ansvarlige for planleggingen av operasjonen, og de ansvarlige for å godkjenne angrepet hele tiden må vurdere om det finnes andre og bedre alternativer for å unngå sivile tap.

Hvis en bruker et eksempel fra dagens konflikter, kan en se til Pakistan hvor USA er aktivt inne med væpnede droner i stammeområdene i nord-vest.¹¹⁰ Riktignok klassifiseres denne konflikten som NIAC, men poenget er likevel gyldig. Her har den pakistanske hæren flere ganger forsøkt å gå inn for å få kontroll og bekjempe Al-Qaida og Taliban, men uten hell. Området er veldig utilgjengelig til fots, og veldig lett å forsvare. Det er rett og slett ikke praktisk mulig å utføre vellykkede angrep i disse områdene fra annet enn luften. Dette er en jobb dronene til USA utfører på en effektiv måte, da målt etter formålet med angrepene isolert sett. (På sikt er det ikke sikkert at det likevel er så vellykket.¹¹¹)

Punkt 2 (a) (iii) er derimot en forholdsmessighetsvurdering som kommer til anvendelse hvor det er en risiko, om aldri så liten, for at sivile kan komme til skade. Regelen viser til proporsjonalitetsprinsippet, og sier at det ikke skal besluttes angrep hvor en ser at det kan forventes skader på sivile som overstiger i stor grad den forventede militære gevinsten, og som da regnes som «excessive». Et missil kan påføre et målområde relativt stor skade og sjansen kan være stor for at sivile i nærheten av målet vil kunne bli drept eller såret. Ved bruk av droner til å ødelegge et fiendtlig mål, vil denne vurderingen av naturlige årsaker se annerledes ut enn ved bruk av et våpensystem bestående av mindre prosjektiler eller lignende som ikke har stor sprengkraft. Med andre ord kan en følgelig ikke anvende droner som utelukkende har missiler som våpen mot et hvilket som helst militært mål på grunn av nettopp skadepotensialet og reglene om forholdsmessighet.

---

¹¹⁰ Drone Wars Pakistan: Analysis - New America Foundation.
(<http://natsec.newamerica.net/drones/pakistan/analysis>)

¹¹¹ Jackie Northam, Pakistan's Tribal Areas Provide Haven For Militants - NPR, 16. March 2009.
(<http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=101880188>)

Punkt 2 (b) er nesten lik foregående punkt, men ilegger en plikt til å stanse et angrep om en ser at det kan forventes skader på sivile som overstiger den forventede militære gevinsten. Regelen sier også at et angrep skal stanses om det oppdages at målet ikke er et lovlig militært mål. Hovedforskjellen mellom dette punktet og det foregående er at dette er en plikt til å stanse et angrep som allerede er godkjent og igangsatt, mens det foregående er en plikt til å ikke tillate angrepet iverksatt. På denne måten omfattes alle ledd i utførelse av et angrep, fra planlegging til angrepets slutt.

Ved anvendelse av droner for å bekjempe fiendtlige mål har man mye større oversikt over stridsområdet enn tilfellet ofte ellers er, og en kan vurdere situasjonen fortløpende uten at dette påvirkes i stor grad av mye adrenalin og i verste fall oksygenmangel til hjernen som følge av store fysiske anstrengelser. Avgjørelsene har derfor bedre forutsetninger for å være rasjonelle, og kan tas i samråd med andre. Et forhøyet krav om overholdelse av denne regelen blant droneoperatører bør derfor kunne stilles.

Det siste punktet i artikkel 57 som jeg her finner relevant å nevne er punkt 2 (c). Dette punktet fordrer en effektiv advarsel til sivile som befinner seg i et område som skal angripes, så fremt omstendighetene tillater det. Ved anvendelse av væpnede droner, er det ikke gitt hvorvidt en kan eller ikke vil varsle.

Dronenes allsidighet i en stridssituasjon tilsier at de kan anvendes som et overraskelsesmoment, men det burde ikke være umulig å varsle den sivile befolkningen uten å miste en militær fordel av betydning. Med dagens samfunn er det store kontraster mellom staters økonomi og militære kapasiteter. Om det anvendes væpnede droner over et område kontrollert av fiendtlige styrker, opererer disse dronene likevel såpass høyt og stille at en vanskelig får øye på dem, selv om tilstedeværelsen er varslet. Fienden vil derfor kunne vite at området riktignok står i fare for å bli angrepet, men fordelene av å ha kjennskap til dette vil ha mindre betydning. Spesielt hvis det holdes opp mot muligheten for å minske sannsynligheten for sivile tap.

Derimot vil det kunne være en ulempe å varsle på forhånd om fienden i området har tilgang på skjul og dekke som vil kunne fungere som et effektivt vern mot angrep ovenfra. Som

eksempel på dette kan det nevnes USAs angrep på Afghanistan, og håpet om å drepe Bin Laden i Tora Bora-fjellene. Her var det bygd et solid forsvarsverk av huler og ganger som gjorde dronene relativt ubrukelige.¹¹² Skulle dronene kunne medvirke på en betydningsfull måte, måtte angrep fra dem ha kommet som en overraskelse på fienden.

Utover disse reglene er det vanskelig å se for seg at det skulle være andre spesielle utfordringer ved bruken av nettopp væpnede droner ved en konflikt av typen IAC, da reglene ved IAC ikke skiller mellom væpnede droner, fly og ordinære stridende styrker på bakken. Det er ikke noe nytt at våpenteknologien hele tiden blir forbedret for å gi innehaveren en fordel, og væpnede droner i en IAC-situasjon er ikke mer enn et avansert fly som er liten av størrelse, men med overlegen styrke i form av presisjon, observasjonsmulighet, utholdenhet, ildkraft, og en ikke-eksisterende risiko for tap av liv på innehavers side.

4 I hvilken grad kan droner brukes til å ta liv etter internasjonale menneskerettigheter?

Internasjonale menneskerettigheter setter begrensninger for bruken av væpnede droner til å ta liv. Foreligger det ingen væpnet konflikt, så er det menneskerettighetene som til det fulle setter begrensninger for hvordan stater kan ta liv, ettersom IHL ikke kommer til anvendelse.

Væpnede droner er effektive systemer for å ta liv. Under kapitlene som omhandlet IHL ble det klargjort at disse våpensystemene lovlig kunne anvendes for å ta liv ved lovlige krigshandlinger, med de begrensninger som følger av IHL. Da dette er en lovlig måte å bekjempe ulike trusler på, forsøker blant annet USA å påberope seg at når de dreper Al-Qaida medlemmer og deres samarbeidspartnere med sine droner, så er det på bakgrunn av at de er i krig med denne gruppen.

---

¹¹² Mary Anne Weaver, Lost at Tora Bora, NY Times, 11. September 2005.
(http://www.nytimes.com/2005/09/11/magazine/11TORABORA.html?pagewanted=all&_r=0)

USA, under ledelse av George Bush, erklærte da også krig mot terror den 12. september 2001,¹¹³ mens USA, under ledelse av Obama, erklærte i 2010 at de var i krig med Al-Qaida.¹¹⁴ Al-Qaida på sin side igjen har erklært krig to ganger mot USA på 90-tallet, ved bruk av såkalt fatwaer.¹¹⁵ Siden det ifølge USA foreligger en NIAC mellom dem og organisasjonen Al-Qaida og deres samarbeidspartnere,¹¹⁶ anser USA det også som lovlig å drepe disse antatte terroristene.

Men dette kan fremstå som et noe tynt grunnlag å påberope seg en rett til å frarøve noen sitt liv. Likevel anvendes det droner i dag over flere deler av verden som middel for å ta ut enkeltpersoner på denne bakgrunnen.¹¹⁷

Sannheten er at Al-Qaida, som USA hovedsakelig går etter, er en løst sammensatt gruppe.¹¹⁸ Det er utallige fraksjoner av «opprørere» verden over som kaller seg Al-Qaida, eller blir regnet som Al-Qaida av tredjeparter, men flere av disse gruppene har en helt annen agenda enn å utgjøre en trussel mot USA. Likevel, under påskuddet av at disse tilhører Al-Qaida, blir påståtte medlemmer drept med hjelp av droner i land som USA ikke synes å være i krig eller væpnet konflikt med utover gruppen som befinner seg der. Som beskrevet tidligere i oppgaven, kan en etter IHL lovlig angripe personer på annen stats territorium på bakgrunn av at en er i krig med denne staten (IAC) eller er invitert til å støtte en stat med å bekjempe opprørere på dennes territorium (NIAC). Alternativt har en den mer tvilsomme løsningen hvor en er i krig med opprørsgruppen og angriper gruppen i samsvar med unable/unwilling-doktrinen.

---

¹¹³ 12 September 2001: US Declares War on Terror, BBC News: On this day.

(http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/september/12/newsid_2515000/2515239.stm)

¹¹⁴ Alex Spillius, Barack Obama: The US is at war with Al-Qaeda, The Telegraph, 08. January 2010.

(<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/barackobama/6950879/Barack-Obama-US-is-at-war-with-al-Qaeda.html>)

¹¹⁵ Al-Qaeda: Declarations & Acts of War - The Heritage Foundation.

(<http://www.heritage.org/research/projects/enemy-detention/al-qaeda-declarations>)

¹¹⁶ Robert Chesney, Text of John Brennan's Speech on Drone Strikes Today at the Wilson Center – Lawfare, 30. April 2012 (<http://www.lawfareblog.com/2012/04/brennanspeech/>) og US Supreme Court, Hamdan v. Rumsfeld, 548 U.S. 557 (2006), opinion of the court, side 65 og 66.

(<http://www.supremecourt.gov/opinions/05pdf/05-184.pdf>)

¹¹⁷ Guy Taylor, U.S. intelligence warily watches for threats to U.S. now that 87 nations possess drones - The Washington Times, 10. November 2013. (<http://www.washingtontimes.com/news/2013/nov/10/skys-the-limit-for-wide-wild-world-of-drones/?page=all>)

¹¹⁸ Ben Hubbard, The Franchising of Al Qaeda, The New York Times, 25. Januar 2014.

(http://www.nytimes.com/2014/01/26/sunday-review/the-franchising-of-al-qaeda.html?_r=0)

For USA sin del er det klart at de verken er i krig med Pakistan, Somalia eller Jemen. Det kan diskuteres i hvilken grad USA er invitert av disse statene til å hjelpe til å bekjempe opprørerne der. For Pakistan sitt tilfelle er USA i alle fall offisielt sett ikke invitert til å hjelpe til.¹¹⁹Hvis en tar utgangspunkt i dette, må de påberope seg å praktisere unable/unwilling-doktrinen for å forsvare sine handlinger. Men dette forutsetter at de er angrepet av gruppen de skal bekjempe, og sånn sett innebærer dette å påberope seg FN-pakten artikkel 51. Angrepene som skal ha gitt USA påskudd for å gå angripe Al-Qaida er naturligvis hendelsene 11. september 2001.

USA påberopte seg denne bestemmelsen i FN-pakten da de angrep Taliban-regimet i Afghanistan for å bekjempe Al-Qaida. Et retorisk spørsmål er da om det er riktig av USA 13 år senere å angripe personer tilknyttet denne gruppen, men som likevel ikke hadde noe å gjøre med det opprinnelige eller senere angrepet på USA, i land over hele kloden? Kritikerne mener at dette ikke er annet enn vilkårlig frarøvelse av personers liv, og følgelig et brudd på retten til liv.¹²⁰

For å se på lovligheten ved bruk av droner mot personer i situasjoner som ikke omfattes av IHL, kommer jeg i de påfølgende kapitlene til først å gå inn på de aktuelle menneskerettighetene som følger av FNs menneskerettighetserklæring av 1948,¹²¹ og SP. Begge gjelder globalt. Deretter vil jeg gå inn på hvordan vår regionale menneskerettighetskonvensjon kommer til anvendelse.¹²²

4.1 Globale regler (FN)

De globale HRL reglene har sitt utspring i FNs menneskerettighetserklæring av 1948. Etter andre verdenskrig så folk hvilke grusomheter som kunne skje om det ikke var regler på

---

¹¹⁹ Ayaz Gul, Pakistani PM Urges Stop to US Drone Strikes, VOA News, 22. October 2013. (<http://www.voanews.com/content/us-accused-of-unlawful-killings-pakistan-drone-strikes/1774276.html>)

¹²⁰ Mary Ellen O'Connell, When are drone killings illegal?, CNN, 16. August 2013. (<http://edition.cnn.com/2012/08/15/opinion/oconnell-targeted-killing/>)

¹²¹ The Universal Declaration of Human Rights. (<http://www.un.org/en/documents/udhr/>)

¹²² For vår region; EMK.

plass for å gi folk et vern mot overgrep.¹²³ Hovedtankene bak erklæringen er at «anerkjennelsen av iboende verdighet og av like og uavhengelige rettigheter for alle medlemmer av menneskeslekten er grunnlaget for frihet, rettferdighet og fred i verden.»¹²⁴

For det aktuelle temaet er imidlertid ikke alle regler like interessante. For oppgavens formål er det «retten til liv» som er mest interessant. Den globale utgaven av regelen finnes fortrinnsvis i FNs menneskerettighetserklæringen artikkel 3, samt FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP), artikkel 6.

FNs verdenserklæring om menneskerettigheter artikkel 3 sier at enhver har rett til liv, frihet og personlig sikkerhet.¹²⁵ Men dette er kun en erklæring som ikke har en egen rettslig tyngde, utover det symbolske, samt at den i stor grad reflekterer sedvanerett. I 1976 derimot kom SP, sammen med FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, heretter kalt ØSK. Disse konvensjonene er naturlig nok formelt bindende og har derfor betydelig større tyngde, og SP artikkel 26 bestemmer at FN skal ha en menneskerettighetskomite, hvis ansvar er å påse at medlemmene som har ratifisert SP, overholder sine forpliktelser (for ØSK er det opprettet en egen komite¹²⁶).

4.1.1 Retten til liv – artikkel 6 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter

I SP artikkel 6 (1) står det at

“[e]very human being has the inherent right to life. This right shall be protected by law. No one shall be arbitrarily deprived of his life.”

---

¹²³ Holocaust Timeline - The History Place.

(<http://www.historyplace.com/worldwar2/holocaust/timeline.html>)

¹²⁴ Innledningen i «Verdenserklæringen om menneskerettigheter» - FN-Sambandet.

(<http://www.fn.no/Bibliotek/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter>)

¹²⁵ Artikkel 3 i «Verdenserklæringen om menneskerettigheter», FN-Sambandet.

¹²⁶ The Committee on Economic, Social and Cultural Rights, etablert under ECOSOC Resolution 1985/17 of 28. May 1985. (<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CESCR/Pages/CESCRIndex.aspx>)

Oversatt til norsk betyr dette at ethvert menneske har en ukrenkelig rett til ikke å bli vilkårlig frarøvet sitt liv. Denne retten skal beskyttes ved lover, og livet til noen skal ikke kunne tas vilkårlig. Denne formuleringen på menneskerettighetenes område er sentral og kan regnes som kjernen i de internasjonale reglenes forsøk på beskyttelse av menneskeverdet.

Men SP som helhet er ikke å regne som sedvanerett, hvilket betyr at det kun er de statene som har ratifisert konvensjonen uten reservasjoner som er bundet av den i sin helhet. Derimot er det enkelte regler i denne konvensjonen som er så vidt aksepterte, at de enkeltvis må regnes som sedvanerett. For eksempel argumenteres det av noen at forbudet mot slaveri, tortur og henrettelse av mindreårige er sedvanerett – til og med at de regnes som helt ufravikelig jus (jus cogens).¹²⁷

Under artikkel 53 i Wien-konvensjonen fra 1969 står det at
“[a] treaty is void if, at the time of its conclusion, it conflicts with a peremptory norm of general international law. For the purposes of the present Convention, a peremptory norm of general international law is a norm accepted and recognized by the international community of States as a whole as a norm from which no derogation is permitted and which can be modified only by a subsequent norm of general international law having the same character.”

Dette betyr at «jus cogens», som er det samme som «peremptory norm», er en absolutt regel som er anerkjent av statene i det internasjonale samfunnet i sin helhet som en norm det ikke er tillatt å fravike fra, og som kun kan endres av en ny regel av samme karakter.

I SP er det flere regler som kan anses som jus cogens. Det følger for øvrig av SP at det ikke er tillatt å fravike artiklene 6, 7, 8 (avsnitt 1 og 2), 11, 15, 16 og 18. Under artikkel 7 og 8 ligger henholdsvis forbudet mot tortur og slaveri, og disse er som nevnt akseptert å ha status som jus cogens. Men det at det er eksplisitt forbudt å fravike fra flere av artiklene er likevel ikke ensbetydende med at alle disse artiklene kan regnes som jus cogens. I

---

¹²⁷ The international Justice project. (<http://www.internationaljusticeproject.org/juvJusCogens.cfm>)

Menneskerettighetskomiteen sin «General Comment» fra 2001, sies det om artikkel 4 i SP at det er åpenbart at enkelte av artiklene som er nevnt i artikkel 4 under «non-derogable provisions» kun er der fordi det aldri vil bli aktuelt å fravike dem i tilfeller med “public emergency threatening the life of the nation».

For eksempel er det ikke tillatt etter artikkel 4 i SP å diskriminere på bakgrunn av kjønn, men dette betyr likevel neppe at regelen er å anse som jus cogens, da et stort antall stater diskriminerer kvinner i lovgivningen sin. Artikkel 4 forbyr også å fravike artikkel 18, men det er heller ikke vanskelig å tenke seg til at flere stater nekter folk å utøve sin religion.

Det følger av Wien-konvensjonen artikkel 53 at normen må være akseptert av det internasjonale samfunnet i sin helhet for å binde som sedvanerett og jus cogens. Med så mange stater i verden som diskriminerer kvinner i lovgivningen, eller forfølger folk på bakgrunn av religion, betyr det at disse normene ikke er tilstrekkelig bredt akseptert, og følgelig ikke kan ha status som jus cogens.

Så er spørsmålet om artikkel 6 er å regne som en opphøyd regel med status som jus cogens. At det i SP ikke er tillatt å fravike denne regelen kan tale for at regelen er jus cogens, men som klarlagt ovenfor er likevel ikke det nødvendigvis ensbetydende med dette.

At mennesker har en iboende rett til liv, er nok de fleste stater enige om. Men det finnes likevel flere unntak fra regelen. Her er det problematisk at et av kjennetegnene på jus cogens er nettopp at regelen er så fundamental at det ikke under noen omstendighet er tillatt å gjøre unntak fra regelen, om ikke nettopp unntaket også er å regne som jus cogens. Dette er imidlertid ikke til hinder for at kun deler av innholdet i regelen kan sees på som jus cogens, og dette forklarer da i stor grad hvordan det kan eksistere unntak fra regelen som sådan.

Elizabeth Wicks skriver i boken «The Right to Life» at selv om regelen i seg selv ikke kvalifiserer til jus cogens status, er det meget mulig at vidspredte brudd på regelen likevel

vil kunne gjøre at en bryter med en jus cogens norm.¹²⁸ En annen forfatter, Lauri Hannikainen, mener videre at det internasjonale samfunnet opp gjennom den siste tiden har klart vist at det er uakseptabelt med masse-utryddelse, vilkårlige drap, samt henrettelse uten mulighet til «fair trial», og at slike handlinger er å regne som særlig alvorlige brudd på internasjonal rett. Og spesielt når det kommer til masse-utryddelse av liv, så er i hvert fall det å regne som brudd på jus cogens-siden av retten til liv.¹²⁹

4.1.2 I hvilken grad tillater retten til liv at liv tas: Anvendelige unntak

I og med at regelen har flere ulike sider, som binder i ulik grad, er det mulig å praktisere lovlig unntak fra retten til liv, uten å bryte ved jus cogens-normen ved den. Noen av disse unntakene følger av konvensjonen selv. Det første unntaket som er verdt å merke seg i denne anledning er artikkel 4. Denne bestemmelsen sier blant annet følgende:

1 .In time of public emergency which threatens the life of the nation and the existence of which is officially proclaimed, the States Parties to the present Covenant may take measures derogating from their obligations under the present Covenant to the extent strictly required by the exigencies of the situation, provided that such measures are not inconsistent with their other obligations under international law and do not involve discrimination solely on the ground of race, colour, sex, language, religion or social origin.

2. No derogation from articles 6, 7, 8 (paragraphs 1 and 2), 11, 15, 16 and 18 may be made under this provision.

Bestemmelsens avsnitt 1 viser ikke til en hvilken som helst offentlig nødssituasjon, men bare til en som er av slik alvorlighet at den truer nasjonens eksistens. Men det er heller ikke da fritt fram for å fravike reglene i SP. Slike handlinger må være strengt nødvendige sett i forhold til nødssituasjonen. Og diskriminering på bakgrunn av rase, farge, kjønn, språk, religion og sosialt opphav er alltid forbudt. Videre er det eksplisitt angitt at ingenting i

---

Wicks, Elizabeth, "The Right to Life and Conflicting Interests", Oxford University Press, 2010, side 46.

¹²⁹ Hannikainen, Lauri, "Peremptory Norms (Jus Cogens) in International Law: Historical Development, Criteria, Present Status", Helsinki: Finnish Lawyers' Publishing Company, 1998, side 519.

artikkel 4 skal kunne tolkes slik at det gir noen stater rettigheter som bryter med andre internasjonale forpliktelser (herunder faller nok også regler som er sedvanerett og jus cogens).

Avsnitt 2 sier blant annet at disse unntakene, som allerede er kraftig begrenset av avsnitt 1, heller ikke omfatter artikkel 6 om retten til liv. Med andre ord kan det se ut som om det ikke er tillatt å fravike regelen om retten til liv selv om det for eksempel foreligger en tilstand av krig. Men nettopp i krig er det mer aktuelt enn noen gang å kunne ta liv. Det ligger i krigens natur. I tilfelle en invasjon hvor statens eksistens og befolkning er truet, er behovet for å kunne ta liv særlig påtakelig i forhold til de som utgjør denne trusselen (forutsatt at politiske virkemidler er fånyttet).

Men det interessante med artikkel 6 om retten til liv er regelens mange sider. Regelen har både en negativ og positiv side, samtidig som den kan deles inn i flere lag eller sies å ha flere aspekter. Regelen er negativ ved at den forbyr å ta liv, mens regelen er positiv ved at den påbyr statene å beskytte innbyggernes liv mot andre trusler, herunder også hvor dette i ytterste konsekvens må gjøres ved å ta liv. Regelen har ulike lag eller aspekter ved at det for eksempel er forskjell på å ta livet til en som er dømt til døden og det å utføre massedrap på egen befolkning.

Av dette fremgår det at artikkel 4 som forbyr å fravike artikkel 6 uansett situasjon, tar høyde for at artikkel 6 selv har mange innebygde unntak, både eksplisitt¹³⁰ og ved tolkning og sedvane. Disse anvendelige unntakene inkluderer¹³¹:

- Dødsstraff
- Nødverge, rømning fra fangenskap og opprør
- Lovlige krigshandlinger

---

¹³⁰ Se for eksempel SP, artikkel 6 (2) om dødsstraff.

¹³¹ Human Rights Education Associates, Right to Life. (http://www.hrea.org/index.php?base_id=159)

4.1.2.1 Dødsstraff som unntak

Når det gjelder dødsstraff, fremgår det av artikkel 6 at dette er en lovlig måte for en stat til å ta liv. For stater som har ratifisert SP, følger det likevel av artikkel 6 (2), (4) og (5) at slik praktisering er underlagt svært strenge regler. Disse begrensningene gjelder ikke direkte for de som ikke har ratifisert SP, men enkelte av begrensningene har sedvanerettslig karakter, som gjør at de likevel delvis setter begrensninger for denne praksisen.¹³² Artikkel 6 (2) sier at

[i]n countries which have not abolished the death penalty, sentence of death may be imposed only for the most serious crimes in accordance with the law in force at the time of the commission of the crime and not contrary to the provisions of the present Covenant and to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. This penalty can only be carried out pursuant to a final judgement rendered by a competent court.

Av avsnitt 2 kan en således lese at dødsstraff kun kan ilegges i de land som allerede praktiserte dødsstraff ved ratifiseringen. Videre er det kun de mest alvorlige forbrytelser som det kan idømmes dødsstraff for, og det er forbudt å gi lover om dødsstraff tilbakevirkende kraft. Det følger så av 3. punktum at ingen liv kan tas på måter som oppfyller kriteriene for folkemord etter «Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide».¹³³ Og til slutt at dødsstraff kun kan idømmes i samsvar med en kompetent domstol i siste instans.

De reglene som følger direkte av artikkel 6 om dødsstraff er strenge. Om en stat idømmer noen dødsstraff, og samtidig oppfyller vilkårene i artikkel 6, så kommer likevel kravet om rettferdig rettergang etter artikkel 14 til å sette begrensninger for hvor praktisk dette er å kombinere med å ta livet av personer utenlands. Hva som ligger i kravet om rettferdig rettergang når det er tale om dødsstraff er vanskelig å si, men enkelte grunnprinsipper må

---

¹³² The international justice project - Summary of Customary International Law and Jus Cogens as Pertains to Juvenile Offenders (as of 2003/2004).

¹³³ Convention on the "Prevention and Punishment of the Crime of Genocide", 9. December 1948. (UNTS vol. 78, p. 277). (http://www.oas.org/dil/1948_Convention_on_the_Prevention_and_Punishment_of_the_Crime_of_Genocide.pdf)

antas å være temmelig absolutte i en rettsstat. Et relevant punkt i denne sammenheng vil være kontradiksjonsprinsippet som for øvrig er forankret i SP artikkel 14 punkt e.

For å ytterligere problematisere dette kan det nevnes at «fair trial» regnes som sedvanerett, men hva som ligger i dette er det noe tvil om. ICTY har kommet fram til at en «fair trial» ikke nødvendigvis gjør en perfekt rettsak, men en rettsak hvor en så langt det lar seg gjøre, har søkt å gjøre prosessen rettfærdig. I ICTY har hensynet til vitnenes sikkerhet kommet foran retten til anklagede til å vite hvem som kommer med beskyldningene. Men det er viktig at den anklagede får en «fair» mulighet til å håndtere anklagende mot seg.¹³⁴ Hensynet til vitnene strakk seg derfor ikke lenger enn til at personene ble anonymisert for den anklagede.

Av dette følger det at det vanskelig lar seg gjøre å lovlig dømme noen til døden, uten å ha dem i varetekt og fysisk tilstedeværende under rettsaken. Selv om kontradiksjonsprinsippet i noen grad kan justeres, så eksisterer det likevel en nedre terske som hele tiden må respekteres dersom en rettsak skal være «fair». Med andre ord kan neppe en stat dømme en person til døden som befinner seg på andre siden av kloden, uten at han en gang er klar over det før dommen effektueres. Han har jo ikke fått mulighet til å håndtere beskyldningen mot seg.

Avsnitt 4 i artikkel 6 sier i den anledning at

[a]nyone sentenced to death shall have the right to seek pardon or commutation of the sentence. Amnesty, pardon or commutation of the sentence of death may be granted in all cases.

Av dette punktet fremgår det at en som er idømt dødsstraff alltid skal kunne søke om benådning, og at det ikke skal være tilfeller hvor det vil være utelukket å innvilge dette. Denne muligheten må alltid eksistere. Viktigheten av å holde denne muligheten åpen uavhengig av forbrytelse, vil nok kunne være med på å forhindre at en praktiserende stat

---

¹³⁴ The Prosecutor v. Slobodan Milosevic, Separate Opinion of Judge Shahabuddeen appended to Appeals Chamber's Decision dated 30 September 2003 on Admissibility of Evidence-in-Chief in the Form of Written Statements. (http://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/acdec/en/031031-so.htm)

skal kunne avvise alle internasjonale pressmidler på bakgrunn av at dom er falt. Slik regelen er utformet vil det alltid være en mulighet for å redde liv ved hjelp av internasjonale pressmidler og diplomati.

Derimot er det lite som tyder på at denne regelen har et sedvanerettslig preg. Følgelig binder dette derfor kun de stater som har ratifisert SP. Men for disse statene, heriblant USA, så setter dette igjen klare begrensninger for muligheten til å dømme noen til døden i deres fravær. Det er klart at for eksempel et påstått Al-Qaida medlem som holder til i de avsidesliggende områdene nord vest i Pakistan aldri vil kunne søke om benådning om han ikke er klar over at det eksisterer en dødsdom. Følgelig vil dette effektivt sette en stopper for stater bundet av SP, som ønsker å kunne ta livet av terrorister ved å få dem dømt til døden in absentia ved sine egne staters domstoler.

I avsnitt 5 fremgår det videre at

[s]entence of death shall not be imposed for crimes committed by persons below eighteen years of age and shall not be carried out on pregnant women.

Dette punktet går ut på at ingen som har begått en kriminell handling skal kunne idømmes dødsstraff hvis denne handlingen skjedde når vedkommende var under 18 år. Videre er det forbudt å fullbyrde dødsstraff overfor kvinner som er gravide. Det er vanskelig å si om dette er å regne som jus cogens, men det er nok tilstrekkelig bred enighet blant de fleste statene om at dette ikke er tillatt, til at det nok må regnes som sedvanerett.

Derimot forbeholder USA seg retten til å ikke følge forbudet, under avsnitt 5, om å dømme noen til døden for handlinger begått da de var under 18 år. Da USA ratifiserte SP i 1992, la de inn en reservasjon mot artikkel 6 (5), unntatt forbudet mot henrettelse av gravide kvinner. USA har for øvrig signert konvensjonen om barns rettigheter¹³⁵ som også inneholder en bestemmelse mot å henrette noen for forbrytelser begått da de var under 18 år, men denne konvensjonen har ikke USA ratifisert ennå.

---

¹³⁵ Convention on the Rights of the Child (UNTS vol. 1577, p. 3).
(<http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>)

Dette vil si at USA fritt kan henrette folk for forbrytelser begått før de ble 18 år, i den grad forbudet ikke er å regne som sedvanerett. For stater som ikke har ratifisert SP eller konvensjon om barns rettigheter, er det klart at denne adgangen er like stor som for USA. Dette betyr at det vil være adgang for enkelte stater til å drepe personer de mener har gjort noe galt, uten at det trenger å tas hensyn til alderen til personen da den påståtte kriminelle handlingen ble utført, utover begrensninger som følger av egen nasjonal rett.

Derimot er det aspekter som taler for at USA sin praksis er ulovlig. Av de få landene som faller utenfor både SP og konvensjonen om barns rettigheter sine regler om henretting av mindreårige, så benekter alle andre enn USA at de henretter personer på bakgrunn av handlinger begått da de var mindreårige.¹³⁶ Dette betyr at de er klar over forbudet, og ønsker å gi uttrykk for at de handler i samsvar med normen. Dette taler for at normen hvertfall må regnes som en sedvanerett. Her er det verdt å nevne at alle stater i FN har ratifisert konvensjonen om barns rettigheter, bortsett fra Somalia og USA.¹³⁷ Med så bred enighet verden over, hvor USA later til å nærmest stå alene om å tillate slike dødsdommer, og når nærmest alle stater er enige om at det er forbudt å bryte med normen, er det mye som tyder på at normen er blitt sedvanerett, om ikke jus cogens.

Forbudet er også blitt repetert flere ganger gjennom ulike erklæringer og konvensjoner, som i SP,¹³⁸ konvensjon om barns rettigheter,¹³⁹ den amerikanske konvensjon om menneskerettigheter,¹⁴⁰ hvilket USA ironisk nok har unnlatt å ratifisere, FNs General Assembly resolusjon 56/161,¹⁴¹ General Assembly resolusjon 40/33¹⁴² og til slutt Genèvekonvensjonen IV.¹⁴³ Alle disse konvensjonene og erklæringene fra verdens stater

---

¹³⁶ The International Justice Project, Summary of Customary International Law and Jus Cogens as Pertains to Juvenile Offenders (as of 2003/2004).

¹³⁷ Amnesty International, Convention on the rights of the child. (<http://www.amnestyusa.org/our-work/issues/children-s-rights/convention-on-the-rights-of-the-child>)

¹³⁸ SP, artikkel 6 (5).

¹³⁹ Convention on the Rights of the Child (UNTS vol. 1577, p. 3), artikkel 37(a).

¹⁴⁰ The American Convention on Human Rights, artikkel 4 (5). (http://www.hrcr.org/docs/American_Convention/oashr.html)

¹⁴¹ Innledningen til FNs General Assembly resolusjon 56/161 Human rights in the administration of justice. (http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/56/161&Lang=E)

¹⁴² UN General Assembly resolution 40/33 "United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules")", punkt 17.2. (<http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm>)

¹⁴³ Geneva Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, 12 August 1949. (UNTS vol.75), artikkel 68.

taler ytterligere for at det er tale om jus cogens. Dette tyder på at USA sine handlinger kan regnes som brudd på sedvaneretten, om enn ikke brudd på en jus cogens norm.

Med andre ord er det en snever adgang til å idømme dødsstraff. Har landet ratifisert SP, må reglene etter artikkel 6 om dødsstraff følges. Har landet ikke ratifisert, er nok staten likevel begrenset av at personen ikke kan ha begått handlingen han straffes for før han ble 18, samt at det kreves en rettferdig rettergang. Dette har betydning for om stater kan forfølge personer utenlands som de mener er kriminelle eller terrorister, og vil forhindre dem fra å rettferdiggjøre et drap som en effektivering av en dødsdom.

For ordens skyld kan det nevnes at det er forsøkt i tilleggsprotokoll 2¹⁴⁴ til SP å forby all bruk av dødsstraff. Men denne prokollen har sine svakheter ved at den tillater statene å reservere seg mot et forbud mot bruk av dødsstraff i krig, samtidig som under halvparten av verdens stater som har ratifisert denne. Med andre ord er den mindre relevant i denne sammenheng.

For å koble dødsstraff nærmere opp mot oppgavens tema, vil det ved en eventuelt anvendelsen av væpnede droner i sammenheng med henrettelser kunne hevdes at det er lite i SP som står i veien for at disse brukes til dette formålet. Hvis en ser bort fra det upraktiske, og forutsetter at reglene om fair trial er etterlevd, gjeldende stat ikke er bundet av tilleggsprotokoll 2 og at personen ikke er gravid eller begikk lovbruddet som mindreårig, så er det nok kun nasjonal lovgivning som står i veien for at det for eksempel anvendes væpnede droner for å utføre en dødsstraff. Det kan være aktuelt om for eksempel en person som har blitt dømt til dødsstraff klarer å rømme på vei til henrettelsesstedet. Blir denne personen lokalisert av en drone, er det lite i internasjonal rett som står i veien for at fullbyrdelsen skjer ved hjelp av en drone-avfyrt missil i stedet for henging, skyting, bruk av gift eller elektrisitet.

Når det kommer til den påståtte konflikten mellom USA og Al-Qaida, og i det tilfelle kritikerne har rett i at USA ikke kan påberope IHL, er det følgelig klart at lovligheten av

---

¹⁴⁴ Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, aiming at the abolition of the death penalty (UNTS vol. 1642, p. 414). (<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/2ndOPCCPR.aspx>)

drapene utført med droner må sees i lys av ordinære menneskerettighetsbestemmelser, herunder blant annet SP artikkel 6 om retten til liv. Disse bestemmelsene sier at land som USA ikke kan påberope seg dødsstraff som begrunnelse for drap med væpnede droner, så fremt de prosessuelle kravene ikke er innfridd. Dette betyr at dersom USA sine handlinger skal anses som lovlige i situasjoner hvor IHL ikke kommer til anvendelse, må det etter menneskerettighetene være på bakgrunn av andre unntak enn dødsstraff.

4.1.2.2 Nødverge, hindre noen fra å rømme fra fangenskap og under opprør.

Neste anvendelige unntak er om en lovlig kan fravike forbudet i SP mot å ta liv ved nødverge, rømming fra fangenskap, opprør etc. Disse situasjonene er ikke eksplisitt nevnt i SP, men reglene følger av prinsipper, erklæringer og er allment akseptert som situasjoner hvor det er tillatt å ta liv under gitte vilkår. Disse vilkårene følger av blant annet “Code of Conduct for Law Enforcement Officials”¹⁴⁵ (Conduct for law enforcement), samt “Use of force and firearms”¹⁴⁶ – to soft law instrumenter.

Regler rundt nødverge bygger på prinsippet om proporsjonalitet, hvor det å ta noen sitt liv er siste utvei. Dette prinsippet legges også til grunn for å hindre noen fra å rømme fra fangenskap eller for eksempel å slå ned et opprør.¹⁴⁷

Uavhengig av hvilken nødvergesituasjon eller lignende en væpnet drone skal anvendes i, vil det være under nesten samme vilkår som et hvilket som helst annet dødelig våpensystem. Den eneste forskjellen er at sjansen for at en person ikke overlever, er veldig mange ganger større om han blir truffet av et missil beregnet på panservogner, enn hvis han blir drept med et småkalibret våpen, eller kniv. Det er faktisk slik at når en person blir skutt eller knivstukket, med det formål å drepe ham, så hender det fra tid til annen at dette «mislykkes» og personen ender med å bare bli meget hardt skadd. Selv om det høres brutalt ut, så vil en handling som medfører en viss sjanse for overlevelse, bli ansett som mindre alvorlig enn en handling som medfører en tilnærmet sikker død, og følgelig komme

---

¹⁴⁵ Code of Conduct for Law Enforcement Officials, Adopted by General Assembly resolution 34/169 of 17 December 1979. (<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/LawEnforcementOfficials.aspx>)

¹⁴⁶ Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials.

¹⁴⁷ Code of Conduct for Law Enforcement Officials, artikkel 3.

lengere ned på proporsjonalitetskurven/eskaleringsstigen. Altså inngår det ikke bare i vurderingen hvor mye skade en kan påføre noen, men også hvilket middel som kan anvendes, og hvordan.

Det lovlige ved for eksempel å bruke kniv mot en annen person ligger i å uskadeliggjøre personen som utgjør en trussel, ikke nødvendigvis ta livet hans. Og i tilfelle denne personen utgjør en trussel på avstand, for eksempel ved å sikte på deg med et skytevåpen, så vil neppe en kniv utgjøre noe effektivt forsvarsmiddel. For å påvirke en slik fiende vil det følgelig kunne være mest hensiktsmessig å skyte ham. Også her er det ikke noe automatisk tillatelse til å skyte for å drepe. Hele hensikten må være å uskadeliggjøre personen. Lykkes man med å skyte ham for eksempel i foten, og en vet at dette vil hindre ham i være til fare for noen liv der og da, så har man strengt tatt ikke lov å skyte ham i for eksempel hodet.¹⁴⁸

Om en strekker dette lenger, kan det tenkes at personen som utgjør en trussel befinner seg utenfor rekkevidde for både kniv og skytevåpen. Hvis personen likevel utgjør en trussel for andres liv, er det fortsatt behov for å kunne stoppe ham. I et slikt tilfelle vil en væpnet drone kunne tenkes anvendt lovlig som en nødvergehandling. Likevel er dette siste utvei.

Av dette kan en utlede at selvforsvarsretten ikke bare er avhengig av type trussel en står overfor, men også midlene en har til disposisjon å forsvare seg med og hvordan en kan bruke midlene, herunder kompetansen en besitter i forhold til disse midlene.

Når det kommer til å ta livet av personer som forsøker å rømme eller motsetter seg arrest, fremgår eksplisitte regler av den europeiske menneskerettighetskonvensjonen,¹⁴⁹ og denne mangler i denne sammenheng sidestykke.¹⁵⁰ At en slik tillatelse til å ta liv heller ikke står i motstrid med SP, følger blant annet av innholdet i erklæringen *Conduct for law*

---

¹⁴⁸ Denne problemstillingen er noe teoretisk da det er vanskelig å være tilstrekkelig presis nok til å finsikte når du er fylt med adrenalin og motparten befinner seg mer enn 10 meter unna deg. Mest sannsynlig vil du nok ende opp med å skyte i retning av personen til du er sikker på at trusselen opphører. Du tar neppe noen sjanser som kan medføre at du bommer og dermed utsetter deg selv/andre for unødig risiko. (Likevel er det ikke gitt at du med dette innfrir vilkårene til nødverge Dette må uansett bero på en konkret vurdering av deg, den aktuelle situasjonen og din oppfatning av situasjonen.)

¹⁴⁹ EMK, artikkel 2 om retten til liv.

¹⁵⁰ Se EMKs regler om retten til liv, sammenlignet med den amerikanske menneskerettighetskonvensjonen, afrikanske menneskerettighetskonvensjonen og SP.

enforcement, som ble tatt opp i General Assembly resolusjon 34/169 den 17 Desember 1979. Under artikkel 3 står det:

Law enforcement officials may use force only when strictly necessary and to the extent required for the performance of their duty.

Dette betyr at FNs medlemsstater anser det som lovlig å anvende makt så langt som det er nødvendig i politiets og tilsvarende yrkers virke, og for så vidt i ytterste konsekvens ta liv.

I kommentarene til bestemmelsen som fremgår av samme dokument står det videre:

(a) This provision emphasizes that the use of force by law enforcement officials should be exceptional; while it implies that law enforcement officials may be authorized to use force as is reasonably necessary under the circumstances for the prevention of crime or in effecting or assisting in the lawful arrest of offenders or suspected offenders, no force going beyond that may be used.

(b) National law ordinarily restricts the use of force by law enforcement officials in accordance with a principle of proportionality. It is to be understood that such national principles of proportionality are to be respected in the interpretation of this provision. In no case should this provision be interpreted to authorize the use of force which is disproportionate to the legitimate objective to be achieved.

(c) The use of firearms is considered an extreme measure. Every effort should be made to exclude the use of firearms, especially against children. In general, firearms should not be used except when a suspected offender offers armed resistance or otherwise jeopardizes the lives of others and less extreme measures are not sufficient to restrain or apprehend the suspected offender. In every instance in which a firearm is discharged, a report should be made promptly to the competent authorities.

For å oppsummere disse tre punktene anses det altså som lovlig å anvende makt i den grad det er nødvendig for å forhindre kriminalitet, og utføre en lovlig arrestasjon av kriminelle eller mistenkte. Dette skal likevel ikke tolkes dithen at handlingen kan stride mot

proporsjonalitetsprinsippet. Når det kommer til rømming, må det skilles mellom 2 ulike situasjoner. Den ene er å rømme fra politiet, og faller da inn under å motsette seg arrest. Dette er dekket eksplisitt av teksten. Det andre er rømming fra varetekt eller fengsel, og må regnes å falle implisitt inn under teksten da dette regnes som et lovbrudd i de fleste stater. Som nevnt i teksten så er det tillatt med bruk av makt når en forhindrer et lovbrudd å finne sted.

Bruk av skytevåpen er tillatt, men kun som en siste utvei, og som hovedregel skal skytevåpen kun anvendes når den mistenkte motsetter seg med våpenmakt, eller på noen annen vis setter livene til andre i fare. Her skal likevel andre mildere midler være vurdert og/eller prøvd ut, samt ikke funnet tilstrekkelig til å anholde eller stanse den mistenkte. Som et siste punkt skal også alle tilfeller av avfyrt våpen rapporteres til nærmeste myndighet.

Det er med andre ord satt meget strenge krav til bruk av dødelig makt, og da spesielt ved bruk av skytevåpen.

I 1990 kom “Use of Force and Firearms”¹⁵¹. Denne erklæringen ble vedtatt av den åttende “United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders”. Erklæringen går lengre i å sette opp detaljer for bruken av makt og våpen enn den tidligere nevnte Code of conduct for law enforcement officials.

Under General provisions avsnitt 2 og 4 står følgende:

General provisions

2. Governments and law enforcement agencies should develop a range of means as broad as possible and equip law enforcement officials with various types of weapons and ammunition that would allow for a differentiated use of force and firearms. These should include the development of non-lethal incapacitating weapons for use in appropriate

---

¹⁵¹ Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials.

situations, with a view to increasingly restraining the application of means capable of causing death or injury to persons. For the same purpose, it should also be possible for law enforcement officials to be equipped with self-defensive equipment such as shields, helmets, bullet-proof vests and bullet-proof means of transportation, in order to decrease the need to use weapons of any kind.

4. Law enforcement officials, in carrying out their duty, shall, as far as possible, apply non-violent means before resorting to the use of force and firearms. They may use force and firearms only if other means remain ineffective or without any promise of achieving the intended result.

Som en ser så strekker denne erklæringen seg lengere ved å ikke bare tillate bruk av dødelig makt, men også ved å stille krav til styresmaktene om at de skal utvikle og ta i bruk våpen som er ikke-dødelig. Dette for at lov-håndhevere skal ha alternativer til dødelig makt. Avsnitt 4 understreker likevel at dødelig makt som siste utvei fortsatt er lovlig.

Videre fremgår det følgende av avsnitt 9:

Law enforcement officials shall not use firearms against persons except in self-defence or defence of others against the imminent threat of death or serious injury, to prevent the perpetration of a particularly serious crime involving grave threat to life, to arrest a person presenting such a danger and resisting their authority, or to prevent his or her escape, and only when less extreme means are insufficient to achieve these objectives. In any event, intentional lethal use of firearms may only be made when strictly unavoidable in order to protect life.

Her kommer det eksplisitt fram at det i ytterste konsekvens er tillatt å ta liv for å forhindre rømming. En forutsetning her igjen er, som tidligere nevnt, proporsjonalitetsvurderingen.

Hensynet bak åpningen for å ta liv ved rømningsforsøk er klar. For det første må en anta at når det foreligger et rømningsforsøk, så har noen sett en åpning i de fysiske sperringene, om de i det hele tatt eksisterer (det kan tenkes at rømningsforsøket skjer tidlig under

tilfangetakelsen). Hvilke maktmidler har en ved rømningsforsøk? Ser en bort fra dødelige maktmidler, har en gjerne batong, elektrosjokkvåpen og pepperspray, for å nevne de vanligste maktmidlene til disposisjon.

Disse midlene forutsetter at en befinner seg i umiddelbar nærhet av fangen som forsøker å rømme. Det er lett å tenke seg at dette ikke alltid vil være tilfelle. Et annet virkemiddel er såkalte «less-lethal»-alternativer. Disse er gjerne gummikuler og beaniebags¹⁵². Et elektrosjokkvåpen kan gi deg en noe lengere rekkevidde enn batong og pepperspray, men ikke utover 35 fot,¹⁵³ som oversettes noe unøyaktig til 10-12 meter. Skal en nå lengere må en nok anvende våpen som avfyrrer prosjektiler. Her finnes det flere alternativer. Som allerede nevnt finnes det gummikuler og beaniebags. Gummikuler er gjerne stålkuler på størrelse med erter, som er gummibelagt. Disse kan avfyres fra en 40mm granatkaster. Selv om de vil slå en person i bakken med stor kraft, vil de likevel raskt miste effekt når avstanden øker. Et alternativ som framstår som mer lovende er en ny form for «elektrosjokk-ammunisjon» som kan avfyres som et selvstendig prosjektil fra et haglegevær. Rekkevidden er likevel bare omtrent 30 meter.¹⁵⁴

Hva når personen befinner seg utenfor alle disse virkemidlene, og ingen av de ikke-dødelige alternativene vil ha virkning? Da er et godt egnet virkemiddel ordinære skytevåpen som for eksempel rifle. En god skytter kan uten problem treffe mål på over 500 meter, avhengig av type rifle og kaliber, vindforhold, størrelse på målet og om målet er i bevegelse. Med andre ord er potensiell dødelig bruk av skytevåpen et effektivt middel når avstandene blir store. Dette taler så klart ikke til rømlingens fordel. Altså, jo lengere unna rømlingen kommer seg de som prøver å stoppe ham, desto større fare er det for livet hans. *Så lenge* rømlingen anses å kunne representere en trussel mot andres *liv*, kan en altså i ytterste konsekvens skyte for å drepe i den hensikt å stoppe rømningsforsøket.

Det andre hensynet er så klart den forebyggende effekten. I tilfeller hvor en har fanger som skal sone lange dommer, til og med kanskje livstid, vil det ha preventiv effekt hvis fangene

---

¹⁵² Beanie-bags er poser med blykuler som er ladet i en haglepatron.

¹⁵³ Taser (<http://www.taser.com/products/law-enforcement/taser-cartridges>)

¹⁵⁴ Jeremy Hsu, Taser Rolls Out Extended-Range Shock Shotgun (Yes, a Shotgun), Popular Science, 07. November 2009 (<http://www.popsci.com/gear-amp-gadgets/article/2009-07/taser-rolls-out-shocking-devices-shotty>)

vet at fangevokterne kan skyte for å drepe i den hensikt å stanse rømningen. I motsatt tilfelle vil de ha alt å vinne på å forsøke å rømme.

Opprør faller inn under samme regelsett som rømning, hvor det erklæres i «Conduct for law enforcement» og «Principles on the use of force» at staters lovhåndhevere i ytterste konsekvens kan anvende dødelig makt i forsvar av seg selv og andre, når det er fare for folk sitt liv. Under demonstrasjoner og opprør, så kan det være elementer som utgjør nettopp en slik livsfare for politi som skal holde demonstrasjonen eller opprøret under kontroll, samt personer som befinner seg i nærheten. Dødelig makt er dermed potensielt lovlig.

Når dette skal anvendes på bruk av væpnede droner, må en se det i litt større perspektiv enn staters håndtering av vanlige småkriminelle. Som nevnt finnes det et utall av alternativer, både ikke-dødelig så vel som dødelige.

Skal en stat anvende væpnede droner for å ta livet av personer under påskudd av at handlingen faller inn under unntaket nødverge, forhindre rømning eller håndtere opprør, må det foreligge ekstraordinære grunner for dette, da det kreves at andre alternativ er fånyttede.

Men det kan tenkes situasjoner hvor en stats lovhåndhevere mener en person utgjør en faktisk trussel mot liv, og hvor denne personen ikke lar seg nå med vanlige skytevåpen. Det kan tenkes å være at personen befinner seg i et kupert område, som er uoversiktlig og vanskelig å få adgang til. Det kan være seg at personen det er tale om har forskanset seg med et bærbart bakke-til-luft missil system, eller besitter en fjernutløser til en bombe plassert i et befolket område, etc. I slike tilfeller kan det være nødvendig å anvende en væpnet drone for å håndheve denne trusselen. Et slikt tilfelle vil falle inn under punkt 9 i «Use of Force and Firearms» med «*to prevent the perpetration of a particularly serious crime involving grave threat to life*», og dermed være lovlig.

For USA sitt tilfelle, kan det tenkes at drap på enkeltpersoner i Al-Qaida faller inn under nødverge-unntakene. Men det publiseres ingen rapporter i etterkant av et amerikansk

droneangrep som gir mulighet til å etterprøve om droneangrepet var lovlig. Det er heller ingen domstolskontroll i forkant av angrepet, hvor en domstol først avgjør hvorvidt personen som det er bestemt at skal drepes er en slik trussel eller har gjort noe galt. Det følger av presserapporter at prosessen er forenklet til at den amerikanske presidenten hver uke arrangerer en såkalt «terror-Tuesday», hvor Obama setter seg ned sammen med sjefen for CIA for å diskutere hvem som skal føres opp på listen over mål som skal tas ut med droner.¹⁵⁵

Ingenting i erklæringene tilsier at det skal være tillatt å angripe personer på tvers av landegrensene, og mye taler for at nødverge-unntakene fra SP artikkel 6 kun gjelder lovhåndhevere og deres arbeid med å håndheve egen stats lover på eget territorium. En stat som forsøker å håndheve sine egne lover på andre staters territorium, vil opptrå i strid med suverenitetsprinsippet hvis territorialstaten ikke har samtykket. En slik praksis med dødelig bruk av væpnede droner bryter også med forbudet mot anvendelse av makt mot andre stater i FN-pakten artikkel 2 (4).

Det synes klart at den praksis som USA legger for dagen, i den grad presserapportene stemmer, er en trussel mot menneskeverdet, da enhver person i teorien kan bli ført opp hvis USA mener at denne personen utgjør en trussel. Og i den grad USA setter en presedens som andre stater velger å følge, som for eksempel Kina, Iran, Nord-Korea, kan dette tenkes å få ekstremt uheldige konsekvenser for veldig mange.

---

¹⁵⁵ Jo Becker og Scott Shane, Secret 'Kill List' Proves a Test of Obama's Principles and Will, 29. May 2012, NY Times. (<http://www.nytimes.com/2012/05/29/world/obamas-leadership-in-war-on-al-qaeda.html?pagewanted=all>)

Richard Norton-Taylor, US drone strikes: 'deadly and dirty' warns new book, 13. May 2013, The Guardian. (<http://www.theguardian.com/world/defence-and-security-blog/2013/may/13/dirty-wars-drones>)

John W. Whitehead, Terror Tuesdays, Kill Lists and Drones: Has the President Become a Law Unto Himself?, 20. June 2012, The Huffington Post. (http://www.huffingtonpost.com/john-w-whitehead/terror-tuesdays-kill-list_b_1606371.html)

4.1.2.3 Lovlige krigshandlinger

Det å ta liv er akseptert når det er tale om en lovlig krigshandling som ikke strider mot IHL, og følgelig ikke faller inn under «vilkårlig» i SP artikkel 6.¹⁵⁶ I følge en uttalelse fra ICJ, så gjelder riktignok forbudet i artikkel 6 (1) om å ikke ta liv vilkårlig også i «armed conflict», men hva som nærmere ligger i dette må avgjøres ved bruk av «lex specialis»-regel.¹⁵⁷

I forhold til bruken av væpnede droner, er det ikke et brudd på artikkel 6 (1) om dronen ble anvendt i en ordinær væpnet konflikt for å bekjempe fiendtlige styrker. Derimot vil det være en overtredelse av forbudet i artikkel 6 mot å ta liv vilkårlig om dronen ble brukt til å angripe personer på bakken som ikke utgjør lovlige militære mål.

Forholdet mellom IHL og HRL drøftes for øvrig ytterligere senere i oppgaven.

4.1.3 I hvilken grad binder FNs sosiale og politiske menneskerettighetskonvensjon når man opererer i utlandet, og sammen med andre

I tilfelle en stat sender sine militære styrker til å delta på aksjoner i en annen stat, hvor kommando og kontroll ligger til en tredje stat eller en multinasjonal organisasjon, så oppstår spørsmålet om hvem som må anses å være ansvarlig for handlingene som blir utført, og om SP gjelder utenfor egne grenser.

Et eksempel på en slik situasjon er hvor Norge sender militære styrker til Afghanistan, hvor de blir underlagt forsvarsalliansen NATO, og hvor NATO handler på bakgrunn av en resolusjon fra Sikkerhetsrådet.

---

¹⁵⁶ Human Rights Education Center, Right to life – Introduction. (http://www.hrea.org/index.php?base_id=159)

¹⁵⁷ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, 8. July 1996. (<http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7495.pdf>)

Utgangspunktet er SP artikkel 2, punkt 1 som sier at

[e]ach State Party to the present Covenant undertakes to respect and to ensure to all individuals within its territory and subject to its jurisdiction the rights recognized in the present Covenant, without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status.

Ordlyden som det er verdt å merke seg her er “[...] within its territory and subject to its jurisdiction”. International Court of Justice mente i The Wall-saken fra 2004 at dette måtte tolkes i henhold til komitèen sin oppfatning, at SP derfor gjelder innenfor en stats territorium, men også utenfor hvor staten utøver jurisdiksjon.¹⁵⁸

Stater er med andre ord bundet av SP for alle handlinger utført under utøvelse av sin jurisdiksjon også utenfor eget territorium.¹⁵⁹ Hva som kvalifiserer til utøvelse av jurisdiksjon er nevnt ved henvisning til kjennelser fattet av komitèen, heriblant en kjennelse hvor Uruguay foretok arrestasjoner i Brasil.¹⁶⁰ Og i tillegg kan det nevnes at i en annen kjennelse¹⁶¹ kom komitèen til at

[...] it would be unconscionable to so interpret the responsibility under article 2 of the Covenant as to permit a State party to perpetrate violations of the Covenant on the territory of another State, which violations it could not perpetrate on its own territory.

Det framstår følgelig som klart at stater sitt ansvar etter SP også gjelder når de utfører handlinger på andre staters territorier.

---

¹⁵⁸ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory (Wall-saken), advisory opinion, 9. July 2004, avsnitt 109. (<http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf>)

¹⁵⁹ Ibid, avsnitt 111.

¹⁶⁰ Ibid, avsnitt 109.

¹⁶¹ UN Human Rights Committee, Communication No. 52/1979. (<http://www.refworld.org/docid/4028d4954.html>)

For spørsmålet om hvem som holdes ansvarlig for brudd for SP, den enkelte stat eller organisasjon de representerer, må en se hen til blant annet ordlyden i bestemmelsen i SP artikkel 2, punkt 1. Denne er som følger

Each State Party to the present Covenant undertakes to respect and to ensure to all individuals within its territory and subject to its jurisdiction the rights recognized in the present Covenant, without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status.

Bestemmelsen sier at det kun er stater som kan holdes ansvarlig etter denne konvensjonen. Videre følger det også av ICJ sine statutter¹⁶² at kun stater kan være part i en sak som føres for ICJ, hvilket medfører at selv om organisasjoner hadde vært bundet av SP, så ville de ikke kunne bli domfelt for dette. Her kan i høyden advisory opinions komme på tale.

Dette medfører igjen at i fall en sak skulle bli ført for ICJ med påstand om brudd på SP under utførelsen av et for eksempel et NATO-oppdrag, og domstolen skulle konkludere med at ansvaret kun ligge på FN, så oppstår det et vakuum i vernet av menneskerettighetene, hvor «statene» som utførte konvensjonsbruddet går fri, og ingen blir stilt direkte til ansvar for eksempelvis ICJ.

Men så er spørsmålet hva som skal til for at ansvaret skal kunne tilskrives en organisasjon i stedet for den enkelte stat som utførte handlingen. Komitéen har uttalt gjennom en general comment at stater har en forpliktelse til å sørge for at de som er under staters «effective control», herunder de som er under «effective control» til stateres militære styrker på fredsoppdrag i andre land, kan nyte godt av beskyttelsen som SP gir.¹⁶³

---

¹⁶² Se International Court of Justice sine statutter, artikkel 34 (1). (<http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0>)

¹⁶³ UN Human Rights Committee, General Comment No. 31, avsnitt 10. (<http://www1.umn.edu/humanrts/gencomm/hrcom31.html>)

Her kan det også nevnes at det arbeides internasjonalt med en klargjøring av hvordan organisasjoner og stater kan holdes ansvarlig for overtredelser av folkeretten. Den Internasjonale Lovkommisjonen har utarbeidet et forslag til et regelsett, som ble tatt opp i GA i 2011, hvor organisasjoner skal holdes ansvarlig for brudd på internasjonal rett.

Men dette regelsettet til FNs internasjonale lovkommissjon er ikke bindende, men reflekterer nok i stor grad sedvane og rettspraksis. I den grad dette kan overføres til en stats dronebruk på et oppdrag i regi av for eksempel NATO, så vil et eventuelt brudd på eksempelvis artikkel 6 i SP kunne medføre at bare NATO kan holdes ansvarlig. Ingen sak kan med bindende virkning kjøres mot NATO for ICJ, men som nevnte vil sendestaten ofte kunne holdes ansvarlig for Human Rights Committee for SP.

4.2 Regionale regler (Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen)

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) ble åpnet for signering i Roma den 4. november 1950. Konvensjonen trådte i kraft 3. september 1953.

Det som i hovedsak skiller EMK fra SP, bortsett fra at den kun gjelder for de europeiske land som er medlem i Europarådet,¹⁶⁴ er at mange av bestemmelsene er mer utførlige og detaljerte i EMK enn i SP. Av denne grunn kan det være interessant å se om andre utfordringene dukker opp som følge av det.

4.2.1 Retten til liv – Artikkel 2 i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen

Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjon gjelder for alle 47 medlemsstater i Europarådet. EMK artikkel 2 sier blant annet:

---

¹⁶⁴ Forordene i EMK.

1. Everyone's right to life shall be protected by law. No one shall be deprived of his life intentionally save in the execution of a sentence of a court following his conviction of a crime for which this penalty is provided by law.

2. Deprivation of life shall not be regarded as inflicted in contravention of this Article when it results from the use of force which is no more than absolutely necessary:[...]

I likhet med artikkel 6 i SP, fremgår det av EMK artikkel 2 at alle har rett til liv.

Formuleringen er riktignok annerledes i disse bestemmelsene, men det er lite trolig at det har vært ønsket en meningsforskjell. SP artikkel 6 legger avgjørende vekt på betydningen av om livet er berøvet vilkårlig («arbitrarily»). I EMK er språket mer direkte ved at det i stedet for «arbitrarily» angis nærmere i hvilke situasjoner det likevel er tillatt å skulle berøve noen livet, så fremt dette er absolutt nødvendig. I første punkt fremgår det følgelig at ingen skal berøves livet med hensikt, bortsett fra når vedkommende dømmes til døden.

Videre nevner avsnitt 2 tre unntakstilfeller hvor frarøvelse av liv ikke skal regnes å bryte med forbudet mot å ta liv, hvis det ikke er brukt mer makt enn absolutt nødvendig.

Derimot inneholder ikke EMK artikkel 2 en opplisting av nærmere bestemmelser vedrørende dødsstraff slik tilfellet er med SP artikkel 6. EMK har imidlertid i senere tilleggsprotokoller¹⁶⁵ etablert et forbud mot dødsstraff.

4.2.2 I hvilken grad tillater retten til liv at liv tas (anvendelige unntak)?

EMK har i likhet med SP en artikkel om lovlig fravikning av konvensjonens bestemmelser. Disse reglene følger av EMK artikkel 15, samtidig som artikkel 2 som nevnt har en egen opplisting av begrensninger i retten til liv.

---

¹⁶⁵ Protokoll nr. 6 til "The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, concerning the abolition of the death penalty" (CETS Nr. 114), artikkel 1.

(<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/114.htm>)

Protokoll Nr. 13 til "The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, concerning the abolition of the death penalty in all circumstances" (CETS Nr. 187), artikkel 1.

(<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/187.htm>)

For lettere å kunne sammenligne EMK sine bestemmelser om retten til liv med SP sine bestemmelser om det samme, er det nok mest hensiktsmessig også her å dele inn unntakene i dødsstraff, nødverge m.m. og krig.

4.2.2.1 Dødsstraff som unntak

Som nevnt har EMK nå et forbud mot å ilegge dødsstraff.¹⁶⁶ Dette følger av EMK protokoll 13, artikkel 1 som sier:

The death penalty shall be abolished. No one shall be condemned to such penalty or executed.

Denne bestemmelsen er veldig direkte og lar det ikke være rom for mange tolkninger. Protokoll 13 tillater ingen reservasjoner eller fravikning fra den. Forbudet gjelder både for idømmelse av dødsstraff, og effektivering av en slik straff. Dette kan ved første øyekast virke noe overdrevet, men i fall regelen ikke hadde vært slik, kan det tenkes at et land idømmer dødsstraff uten intensjon om å effektuere, i den hensikt å fremheve det forkastelige i forbrytelsen. I fall det skulle oppstå mulighet for en soningsoverførsel til et annet land som anvender dødsstraff, vil en slik dom kunne komme i veien.

Protokoll 13 har alle europeiske stater bortsett Russland og Aserbajdsjan signert, og av de som har signert, så gjenstår det bare Armenia og Polen som ikke har ratifisert. Med andre ord er det 4 stater tilsluttet EMK som protokoll 13 ikke gjelder for. Av disse 4 gjenstående statene er alle bortsett fra Russland uansett bundet av protokoll 6 som også forbyr dødsstraff. Hovedforskjellen på disse protokollene er artikkel 2 i protokoll 6, hvor det fremgår et unntak fra forbudet mot dødsstraff. Her står det at

---

¹⁶⁶ Før protokoll 6 og protokoll 13 kom, var dødsstraff i utgangspunktet tillatt under EMK.

[a] State may make provision in its law for the death penalty in respect of acts committed in time of war or of imminent threat of war; such penalty shall be applied only in the instances laid down in the law and in accordance with its provisions. The State shall communicate to the Secretary General of the Council of Europe the relevant provisions of that law.

Denne regelen har få begrensninger utover kriteriet om at straffen må fremgå av lov og at den selv da kun gjelder i krigstider eller hvor en stat står overfor en umiddelbar trussel om krig. Vilkåret for å ha en slik ordning er dermed kun at denne blir kommunisert til generalsekretæren i Europarådet.

EMK med sine protokoller som begrenser og forbyr bruk av dødsstraff skiller seg på dette området fra SP som med sin andre tilleggsprotokoll om samme har en betydelig lavere prosentmessig oppslutning om sitt forbud. En stor andel av disse statene er for øvrig allerede bundet av EMK. Etter EMK gjelder i hovedsak et totalforbud mot praktisering av dødsstraff bortsett fra 3 stater som teoretisk sett kan anvende dødsstraff i krig, eller hvor krig truer, og 1 stat som ikke er bundet i det hele tatt utover de krav som følger av artikkel 2. Likevel er deres adgang indirekte avskåret etter Al-sadoon-saken¹⁶⁷, hvor EMD fastslo at å utsette fanger for en frykt for å bli idømt dødsstraff og henrettet, medfører et brudd på EMK artikkel 3 da dette kvalifiserer til inhuman behandling. Her leste i praksis EMD bort muligheten til dødsstraff i artikkel 2.

Det er med andre ord ikke mulig for europeiske stater å anvende væpnede droner i forbindelse med dødsstraff, da det å idømme noen, eller effektivere en dødsstraff ikke er tillatt etter EMK.

4.2.2.2 Nødverge, hindre noen fra å rømme fra fangenskap eller under opprør.

Reglene for lovlig å kunne ta liv ved nødverge, rømning eller opprør følger av opplistingen under EMK artikkel 2, punkt 2. Her fremgår følgende:

---

¹⁶⁷ Case of Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom (No. 61498/08), avsnitt 144.
([http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97575#{%22itemid%22:\[%22001-97575%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97575#{%22itemid%22:[%22001-97575%22]}))

Deprivation of life shall not be regarded as inflicted in contravention of this Article when it results from the use of force which is no more than absolutely necessary:

(a) in defence of any person from unlawful violence;

(b) in order to effect a lawful arrest or to prevent the escape of a person lawfully detained;

(c) in action lawfully taken for the purpose of quelling a riot or insurrection.

Bokstav a angår det klassiske nødverge-prinsippet. Her, som i norsk rett, kan nødverge omtales som «rett mot urett». Det er med andre ord lovlig med bruk av makt mot en person, også hvor dette i ytterste konsekvens betyr å ta livet av ham, så lenge maktbruken ikke overstiger hva som er absolutt nødvendig for å forsvare noen mot ulovlig bruk av vold. Dette er i og for seg det samme som følger av de globale reglene, og kan vanskelig anses å være verken strengere eller mildere enn disse.

Bokstav b sier for sin del uttrykkelig at ved arrestasjon og forhindring av rømming er det tillatt å ta liv så lenge det ikke anvendes mer makt enn absolutt nødvendig. Selv om bestemmelsen eksplisitt sier at det er tillatt å ta liv så lenge det ikke anvendes mer makt enn absolutt nødvendig, har regelen likevel ytterligere begrensinger som går på hvordan livet tas.

I Makaratzis-saken¹⁶⁸ kom EMD til at regelsettet i «Use of Force and Firearms» måtte anvendes ved en tolkning av artikkel 2, punkt 2 for å finne begrensningene som følger av innholdet i regelen.¹⁶⁹ Dette vil si at det heller ikke på bokstav b er noen forskjell på reglene i forhold til hva som følger av de globale reglene.

---

¹⁶⁸ Case of Makaratzis v. Greece (No. 50385/99).

([http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67820#{%22itemid%22:\[%22001-67820%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67820#{%22itemid%22:[%22001-67820%22]}))

¹⁶⁹ Ibid, avsnitt 30 og 58.

Bokstav c er det siste unntaket i artikkel 2 og sier at så lenge det ikke er anvendt mer makt enn absolutt nødvendig, er det tillatt å ta liv for å slå ned på opprør. Heller ikke på dette punktet avviker det fra hva som angitt av de globale reglene.

Det kan en forstå slik at selv om det er mer eksplisitte adganger til å gjøre unntak fra retten til liv, så er det ikke tiltenkt noen realitetsforskjell i forhold til de globale reglene. De amerikanske menneskerettighetsreglene er for øvrig nærmest identiske med de som følger av SP. De afrikanske reglene har også valgt ordlyden «arbitrarily» i stedet for en opplisting av hva som er tillatt. At EMK sin versjon av bestemmelsen om retten til liv skiller seg såpass ut, var neppe tiltenkt å innebære en realitetsforskjell, men kommer mest sannsynlig av at den ble vedtatt før de andre regionale avtalene og faktisk også SP.

4.2.2.3 Lovlige krigshandlinger

Av artikkel 15 fremgår blant annet følgende:

1. In time of war or other public emergency threatening the life of the nation any High Contracting Party may take measures derogating from its obligations under this Convention to the extent strictly required by the exigencies of the situation, provided that such measures are not inconsistent with its other obligations under international law.

2. No derogation from Article 2, except in respect of deaths resulting from lawful acts of war, or from Articles 3, 4 (paragraph 1) and 7 shall be made under this provision.

Punkt 1 er nærmest identisk med SP artikkel 4. Det som er forskjellig er bruken av ordet krig (war), og krig må forstås som omfattet av bestemmelsen i punkt 1 som en undergruppe av begrepet «public emergency». Noe som kan være verdt å merke seg er at EMK artikkel 15 mangler ordlyden «do not involve discrimination solely on the ground of race, colour, sex, language, religion or social origin». Men dette faller nok likevel inn under setningen «*provided that such measures are not inconsistent with its other obligations under international law*», siden medlemsstatene til EMK også er bundet av SP.

Videre har avsnitt 2 et tilsvarende innhold som SP artikkel 4 (2), hvor begge blant annet forbyr statene å fravike fra retten til liv. Derimot skiller EMK seg fra SP ved å eksplisitt ta med at det er tillatt å fravike regelen om retten til liv når det er tale om lovlige krigshandlinger. Med andre ord fremgår det uttrykkelig av EMK at en medlemsstat under krig kan fravike forbudet mot å ta liv. Under SP er dette løst ved en tolkning av «arbitrarily» eller vilkårlig, som medfører at lovlige krigshandlinger ikke er omfattet av regelen. Resultatet later til å bli det samme, selv om det prosessuelle ikke er likt.

Da teksten i EMK artikkel 15 (2) anvender ordet «war», tyder dette på at fravikningsreglene kun gjelder for IAC.¹⁷⁰ For NIAC må det da antas at artikkel 2 gjelder fullt ut. Ved bruk av makt under NIAC vil følgelig artikkel 2 (2) punkt c være aktuell. Bestemmelsen tillater bruk av makt, med dødelig følge, så fremt maktbruken ikke overstiger hva som er strengt nødvendig «in action lawfully taken for the purpose of quelling a riot or insurrection». Men da IHL også gjelder for NIAC, må prinsippet om *lex specialis* anvendes for å avgjøre lovligheten av en handling i så måte.

Kort fortalt kan det under SP tas liv, såfremt det ikke kan regnes som «arbitrarily», både i krig og fred. Under EMK kan liv tas, med visse begrensninger, under NIAC/IAC, såfremt handlingene er lovlige under IHL. Og i fall en NIAC-lignede¹⁷¹ situasjon ikke er intensiv nok til at den kvalifiseres til anvendelsen av IHL, er det likevel under EMK artikkel 2, punkt 2, bokstav c åpnet for lovlig å kunne ta liv også i slike tilfeller om situasjonen tilsier dette. I følge forfatter Nils Melzer vil anvendelsen av EMK artikkel 2, punkt 2, bokstav c i en slik situasjon ikke ekskludere “that the extreme circumstances prevailing in such such situations are taken into account when evaluating the «absolute necessity» of a particular deprivation of life.”¹⁷² Med andre ord framstår begge regelverk som godt harmoniserte, og ingen av dem kan neppe sies å være strengere enn den andre hva angår det materielle innholdet.

---

¹⁷⁰ Melzer, Nils, “Targeted killings in international law”, Oxford University Press, 2008, side 122.

¹⁷¹ Som nevnt under kapittel 3.3.1, er terskelen for å kvalifisere til NIAC en god del høyere enn for IAC.

¹⁷² Melzer, Nils, “Targeted killings in international law”, Oxford University Press, 2008, side 122.

4.2.3 I hvilken grad binder den europeiske menneskerettighetskonvensjonen en stat når denne opererer i utlandet, og sammen med andre

På samme måte som for SP under kapittel 4.1.3 vil det her bli vurdert i hvilke grad EMK binder en stat som sender sine militære styrker til å delta på aksjoner i en annen stat, og hvor kommando og kontroll gjerne ligger til en tredje stat eller en multinasjonal organisasjon. Omfattes handlinger foretatt i utlandet av EMK og hvem er det som er ansvarlig for de aktuelle handlingene?

Et eksempel på en slik situasjon er hvor Norge sender militære styrker til Afghanistan, hvor de blir underlagt forsvarsalliansen NATO, og hvor NATO handler på vegne av en resolusjon fra Sikkerhetsrådet.

Utgangspunktet er EMK artikkel 1 hvor det fremgår at

[t]he High Contracting Parties shall secure to everyone within their jurisdiction the rights and freedoms defined in Section I of this Convention.

Det sentrale i denne bestemmelsen er ordlyden «within their jurisdiction». Hva som ligger i dette ble besvart av den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Bankovic-saken¹⁷³, og senere Al-Skeini-saken¹⁷⁴.

I Bankovic-saken ble det sagt at i utgangspunktet gjelder EMK bare på medlemsstatens eget territorium, og kun i enkelte unntakstilfeller kan det ved en konkret vurdering også gjelde utenfor territoriet til medlemsstaten, altså ekstraterritorielt.¹⁷⁵ EMK har gjennom sin dom vist at jurisdiksjonen til statene strekker seg lengere enn til bare medlemmenes egne territorier hvor statene

---

¹⁷³ Bankovic & Others v. Belgium & Others (No. 52207/99).

(<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22099#%7B%22itemid%22:%5B%22001-22099%22%7D%7D>)

¹⁷⁴ Al-Skeini and others v. The United Kingdom (No. 55721/07).

(<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105606#%7B%22itemid%22:%5B%22001-105606%22%7D%7D>)

¹⁷⁵ Bankovic & Others v. Belgium & Others (No. 52207/99), avsnitt 60, 61 og 67.

*[...] through the effective control of the relevant territory and its inhabitants abroad as a consequence of military occupation or through the consent, invitation or acquiescence of the Government of that territory, exercises all or some of the public powers normally to be exercised by that Government.*¹⁷⁶

EMD skriver videre at de også anerkjenner andre tilfeller av ekstraterritorial jurisdiksjon som for eksempel vedrører diplomatiske eller konsulære agenter utenlands, i tillegg til tilfeller hvor det er tale om fly eller andre fartøy som er registrert i eller flyr under flagget til den aktuelle staten, og at slike tilfeller er vidt anerkjent i internasjonal rett som sedvane.¹⁷⁷

Med andre ord er jurisdiksjon etter artikkel 1 tolket noe snevert, og kun unntaksvis etter en konkret vurdering er statene funnet ansvarlige etter EMK for handlinger de begår i utlandet.

Bankovic-dommen kom i 2001, mens Al-Skeini-dommen er fra 2011. Al-Skeini-dommen gikk lengere i å fastslå hva som inngår under statenes jurisdiksjon i forhold til forpliktelsene etter EMD. På grunn av alle unntakene som er gitt av domstolen etter Bankovic-saken, anså domstolen at det burde gis en ny generell regel for hvor langt EMK sin jurisdiksjon kan strekke seg.¹⁷⁸

EMD sier i Al-Skeini saken at jurisdiksjon etter artikkel 1 i EMK skal omfatte tilfeller hvor en stat utøver autoritet og kontroll over en person gjennom en statlig agent. Og staten forplikter da å sørge for å sikre det aktuelle individet sine rettigheter og friheter som er relevant for situasjonen den personen befinner seg i. Dette i motsetning til hva EMD kom til i Bankovic-dommen hvor det ble sagt at enten gjaldt konvensjonen i sin helhet, eller ikke i det hele tatt.¹⁷⁹

---

¹⁷⁶ Ibid, avsnitt 71.

¹⁷⁷ Ibid, avsnitt 73.

¹⁷⁸ Al-Skeini and others v. The United Kingdom (No. 55721/07), avsnitt 136.

¹⁷⁹ Ibid, avsnitt 137.

Videre påpeker EMD at i alle tilfeller hvor en stat utøver «effective control» over et område, så er også dette området innenfor jurisdiksjonen til EMK-staten. EMD sier at for å avgjøre om det eksisterer effektiv kontroll over et område, vil domstolen primært se til den militære styrken staten har i området, men også andre forhold vil kunne spille inn som for eksempel i hvilken grad militær, økonomisk og politisk støtte til en lokalt underlagt administrasjon gir innflytelse og kontroll over regionen.¹⁸⁰

Al-Skeini saken medførte at EMD beveget seg bort fra prinsippet om at vurderingen av jurisdiksjon måtte gjøres konkret for hvert enkelttilfelle, og hvor hovedregelen var at jurisdiksjon ikke strekte seg utenfor medlemsstatenes landområder¹⁸¹.

Al-Skeini-dommen laget et relativt oversiktlig og forutsigbart regelverk, som påpeker at medlemsstatene i Europarådet er bundet til å sikre andres rettigheter og friheter utenfor eget territorium, i den grad det er relevant for den aktuelle situasjonen individet befinner seg i, og i den grad staten har nok innflytelse og kontroll på området eller over individet til at det lar seg gjøres.

Derimot ble det påpekt av domstolen i Behrami-dommen¹⁸² at hovedregelen er at alle stater er ansvarlige for sine egne handlinger som faller inn under EMK artikkel 1, selv om handlingene følger av forpliktelser til en internasjonal organisasjon. Likevel kan handlingene, selv om de strider mot enkelte av reglene til EMK presumeres å være innenfor regelverket til EMK, hvis disse handlingene ble utført i samsvar med forpliktelser som stammer fra en organisasjon sine regler, og hvor denne organisasjonen beskytter fundamentale menneskerettigheter på en måte som er tilsvarende eller bedre enn hva som følger av EMK. Likevel kan denne presumsjonen tilbakevises om det viser seg at

---

180 Ibid, avsnitt 139.

181 Med «medlemsstatenes landområder» så er territoriene etter EMK artikkel 56 medregnet.

182 Case of Behrami and Behrami v. France and Saramati v. France, Germany and Norway (No. 71412/01 og No. 78166/01). (<http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-80830#%7B%22itemid%22:%5B%22001-80830%22%5D%7D>)

rettighetene etter EMK blir ivaretatt på en dårlig måte. I så tilfelle vil forpliktelsene etter EMK veier tyngre enn de internasjonale samarbeidsforpliktelsene.¹⁸³

Behrami-dommen konkluderte med at det er mulig å tillegge en organisasjon eneansvar for handlinger begått i utlandet av de militære styrkene til europeiske stater. I denne saken kom EMD følgelig til at handlingene utført av statene Norge, Frankrike og Tyskland, under NATO-styrken KFOR, kunne tilskrives FN på bakgrunn av at landene handlet i samsvar med «lawfully delegated Chapter VII powers of the UNSC»¹⁸⁴, og at Sikkerhetsrådet hadde «[...] ultimate authority and control [...]».

Resultatet i saken ble følgelig at ansvaret for eventuelle brudd på menneskerettighetene måtte tillegges FN og at saken derfor måtte avvises siden FN er en egen juridisk person som ikke har eller kan tiltre EMK.¹⁸⁵

Under Al-Jedda¹⁸⁶-saken ble denne linjen noe justert, uten at det direkte brøt med Behrami-saken. I Al-Jedda-saken kom EMD til det motsatte resultatet, og ansvaret for et brudd på EMK ble tilskrevet en av EMKs medlemsstater. Begrunnelsen var at i denne saken hadde Sikkerhetsrådet «[...] neither effective control nor ultimate authority and control [...]».¹⁸⁷ Årsaken var at FNs innblanding hovedsakelig begrenset seg til å godkjenne USA og Storbritannia sin okkupasjon av Irak. I tillegg var det i Behrami-saken slik at årsaken til FNs opprettelse av en sikkerhetsstyrke var for å “[...] resolve the grave humanitarian situation in Kosovo”.¹⁸⁸

Dette betyr at i tilfelle en europeisk stat bidrar med væpnede droner i en utenlands operasjon sammen med andre stater, vil menneskerettighetsansvaret etter EMK for handlinger utført av drone-operatøren som hovedregel tilfalle staten han kommer fra, men

---

¹⁸³ Ibid, avsnitt 145.

¹⁸⁴ Ibid, avsnitt 141.

¹⁸⁵ Ibid, avsnitt 144 og 152.

¹⁸⁶ Case of Al-Jedda v. The United Kingdom (No. 27021/08).

([http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105612#{%22itemid%22:\[%22001-105612%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105612#{%22itemid%22:[%22001-105612%22]}))

¹⁸⁷ Ibid, Avsnitt 84.

¹⁸⁸ Ibid, avsnitt 83.

ved en konkret vurdering kan likevel den aktuelle staten de facto «frikjennes» ved at EMD konkluderer med at ansvaret ligger hos for eksempel FN alene, og en domfellelse vil derfor være utenfor EMK sin kompetanse.

5 En eventuell samkjøring av regelsettene

Tidligere var oppfatningen at forholdet mellom de internasjonale menneskerettighetene og IHL var slik at det ene regelsettet gjaldt i fredstid, mens det andre gjaldt ved krig. I dag er det klart at disse regelsettene er mer sammenblandet.

5.1 Forholdet mellom de internasjonale menneskerettighetene og internasjonal humanitærrett

Som det fremkommer av drøftelsen tidligere i oppgaven vedrørende retten til liv under krig, i forhold til både regionale og globale regler, gjelder menneskerettighetenes forbud mot vilkårlig frarøvelse av liv også i krig. Men spørsmålet blir nå hvordan forholdet mellom menneskerettighetene og internasjonal humanitærrett er på et generelt grunnlag.

Etter flere saker som berører dette temaet, er det blitt fastslått av blant annet ICJ, at menneskerettighetsreglene i SP ikke opphører å gjelde i tilfelle krig. I 1996 kom ICJ med sin advisory opinion vedrørende «the use of nuclear weapons». Her fastslår endelig domstolen at

*“The Court observes that the protection of the International Covenant of Civil and Political Rights does not cease in times of war, except by operation of Article 4 of the Covenant whereby certain provisions may be derogated from in a time of national emergency.”*¹⁸⁹

Det er dermed klart at SP artikkel 6 gjelder under krig i tillegg til reglene som følger av internasjonal humanitærrett.

---

¹⁸⁹ ICJ, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, 8. July 1996, avsnitt 25.

Denne oppfatningen av at internasjonale menneskerettigheter også gjelder under væpnet konflikt er i tillegg delt av komitéen. Komitéen har lagt til grunn at SP gjelder både i internasjonale væpnede konflikter, så vel som i ikke-internasjonale væpnede konflikter. Dette synspunktet er fremmet i både «general comments»¹⁹⁰ og i observasjoner på «states periodic reports»¹⁹¹.

For EMK må en primært se til EMD sine uttalelser i forbindelse med sakene «Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia»¹⁹², og «Cyprus v. Turkey»¹⁹³. Her valgte EMD å bruke EMK selv om hendelsene inntraff i en væpnet konflikt. I tillegg kommer det fram i Al-Jedda- og Al-Skeini-saken at også britisk nasjonal rett har anvendt og følgelig anerkjent at europeiske menneskerettigheter gjelder i væpnet konflikt, i disse tilfelle under okkupasjonen av Irak.

Det er dermed klart at både regionale og globale menneskerettighetsregler kommer til anvendelse også i situasjoner med væpnet konflikt, og gjelder følgelig ikke bare i fredstid. Så er spørsmålet hvordan disse to regelsettene, menneskerettighetene og internasjonal humanitærrett, forholder seg til hverandre.

5.1.1 Lex Specialis eller en blanding av Lex Specialis og harmonisering

Hvordan regelsettene til menneskerettighetene og internasjonal humanitærrett skal sameksistere har blitt løst på forskjellige måter av forskjellige internasjonale organer. Komitéen har uttalt at regelsettene bør tolkes både ved komplettering og harmonisering:¹⁹⁴

---

190 UN Human Rights Committee, General Comment No. 31, CCPR/C/21/Rev.1/Add.13 (29. March 2004), avsnitt 11. (<http://www1.umn.edu/humanrts/gencomm/hrcom31.html>)

191 Concluding observations of the Human Rights Committee: United States of America. 18. December 2006. (CCPR/C/USA/CO/3/Rev.1) (<http://www.state.gov/documents/organization/133837.pdf>)

¹⁹² Case of Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia (No. 57947/00, 57948/00 and 57949/00). (<http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-68379#%22itemid%22:%22001-68379%22>)

¹⁹³ Case of Cyprus v. Turkey (No. 25781/94). (<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59454#%22itemid%22:%22001-59454%22>)

194 UN Human Rights Committee, General Comment No. 31, CCPR/C/21/Rev.1/Add.13 (29. March 2004).

[...] the Covenant applies also in situations of armed conflict to which the rules of international humanitarian law are applicable. While, in respect of certain Covenant rights, more specific rules of international humanitarian law may be specially relevant for the purposes of the interpretation of Covenant rights, both spheres of law are complementary, not mutually exclusive.

Årsaken til at komitéen foretrekker denne metoden er at begge regelsettene, både menneskerettighetene og internasjonal humanitærrett, har til hensikt å beskytte enkeltindivider, og følgelig bør de tolkes på en harmoniserende måte som forsterker hverandre. I tillegg vil det kunne variere fra situasjon til situasjon hvilket regelsett som passer best, og dette bør være styrende for om en anvender menneskerettighetene eller internasjonal humanitærrett, hvor altså internasjonal humanitærrett ikke automatisk får forrang.¹⁹⁵

Blant juridiske forfattere finnes det også de som mener at en annen løsning er best, nemlig en blanding av *lex specialis* og harmonisering.

Professor Marco Sassòli, en kjent forfatter innenfor internasjonal rett, mener at en skal anvende *lex specialis*-prinsippet når en skal velge hvilken regel en skal anvende. Men Sassòli mener at vurderingen ikke skal ligge på *lex specialis* i forhold til et helt regelsett, men kun i forhold til den enkelte regel. Den regelen som passer best for den aktuelle situasjon og som er mest detaljert, bør ha forrang foran andre mer generelle regler som kan tenkes å passe. Videre mener han likevel at den andre mer generelle regelen ikke skal tas helt ut av vurderingen. Den generelle regelen må ligge i bakgrunnen og bidra til en tolkning av *lex specialis*-regelen, slik at en ikke får en konflikt mellom disse to.¹⁹⁶

Førsteamanuensis Magne Frostad ved UiT er også av den oppfatning at *lex specialis* er rett framgangsmåte for å avgjøre hvilken regel som skal legges til grunn i en bestemt situasjon.

---

¹⁹⁵ Geneva Academy of international humanitarian law and human rights, Interaction between humanitarian law and human rights in armed conflicts - The relationship between international humanitarian law and international human rights law, del 3. (http://www.geneva-academy.ch/RULAC/interaction_between_humanitarian_law_and_human_rights_in_armed_conflicts.php)

¹⁹⁶ Ibid.

På lik linje med Sassòli, så mener Frostad at *lex specialis* ikke skal anvendes for å avgjøre hvilket regelsett som kommer til anvendelse som sådan, men heller at *lex specialis* skal anvendes for å avgjøre hvilken enkeltregel som skal anvendes fra de to regelsettene. I tillegg mener også han at det bør være en harmonisering mellom *lex specialis* og *lex generalis* for å unngå konflikter mellom disse to regelsettene, og at dette vil være i tråd med Wienkonvensjonen artikkel 31, punkt 3 c, om tolkning av traktater og konvensjoner.¹⁹⁷

ICJ er på sin side mer generell i sin fremgangsmåte, og mener i sin rådgivende uttalelse i «the Wall»-saken¹⁹⁸ at

[a]s regards the relationship between international humanitarian law and human rights law, there are thus three possible solutions: some rights may be exclusively matters of international humanitarian law; others may be exclusively matters of human rights law; yet others may be matters of both these branches of international law. In order to answer the question put to it, the Court will have to take into consideration both these branches of international law, namely human rights law and, as lex specialis, international humanitarian law.”

Her har ICJ kommet fram til at det eksisterer 3 ulike løsninger vedrørende forholdet mellom menneskerettigheter og internasjonal humanitærrett. To av løsningene er å velge enten det ene eller det andre regelsettet, og tolke det uten hensyn til det andre. Men i tilfelle begge regelsett er relevante, må internasjonal humanitærrett gå foran som *lex specialis*, da dette regelsettet er laget for å gjelde ved en væpnet konflikt.

ICJ sitt synspunkt avviker således tilsynelatende fra juridisk litteratur og komitéen, da de er av oppfatningen at internasjonal humanitærrett alltid har forrang foran menneskerettigheter ved væpnet konflikt.

---

¹⁹⁷ Frostad, Magne, “The Responsibility of Sending States for Human Rights Violations during Peace Support Operations and the Issue of Detention” - *military law and the law of war review* 50/1-2, 2011, side 157.

¹⁹⁸ *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, advisory opinion, 9. Juli 2004, avsnitt 106.

Av disse løsningene framstår både komiteen og eksemplene fra juridisk teori som mer hensiktsmessig i den grad formålet er å komme fram til gode løsninger som ivaretar rettighetene til enkeltindivider. Utviklingsmessig kan det også se ut til at det går i den retningen som Frostad og Sassòli peker ut, da disse uttalelsene er så nye som 2011 for Frostad sin del, mens the Wall-saken med ICJ sin uttalelses vedrørende temaet er fra 2004. Likevel er vekten til juridisk teori mye mindre enn en uttalelse fra ICJ.

Det er grunn til å tro at ICJ kan komme til å nyansere seg ved senere saker, og legge seg på en linje som er mer lik komiteen sin metode, eventuelt metoden som enkelte juridiske forfattere forfekter, av den grunn at ikke bare framstår det som en mer helhetlig og konkret løsning som gir et god vern og følgelig et godt resultat, men også siden dette kan oppnås uten at det bryter med hva som følger av Wien-konvensjonen sine føringer for tolkning av traktater og konvensjoner.

Ved anvendelse av væpnede droner i en væpnet konflikt, internasjonal eller ikke-internasjonal, så må en altså for å avgjøre legaliteten bak denne bruken, trekke fram så vel menneskerettighetene som internasjonal humanitærrett. Når en skal bestemme seg for hvilket regelverk som skal legges til grunn, så er det altså 3 ulike perspektiver på dette, hvor kun ICJ og til dels komiteen sine uttalelser er bindende. Forskjellen på komiteen og ICJ er blant annet at ICJ er en domstol hvis rolle er å behandle tvister mellom stater samt gi såkalte «advisory opinions» på forespørsel fra GA, Sikkerhetsrådet eller et annet FN organ. Det er i utgangspunktet frivillig for en stat om han vil være part i en sak for ICJ. Komiteen på sin side er opprettet for å påse at stater overholder sine forpliktelser etter SP, og kan ta imot og behandle klager fra individer (såfremt staten har ratifisert tilleggsprotokoll I). I tillegg kan ikke en stat velge å ikke la seg bli klaget inn for komiteen. Følgelig framstår komiteen derfor som mer troverdig og autoritativ, og uttalelser i denne sammenheng vil bli lagt vekt på fremfor ICJ sine uttalelser, selv om det er statene ikke anser seg direkte bundet av uttalelsene til komiteen.

Med andre ord er det nok mest korrekt å si at etter gjeldende rett er komplettering og harmonisering løsningen, selv om dette naturlig nok vil gi seg utslag i enkelte situasjoner som *lex specialis* slik Sassòli og Frostad argumenterer for.

6 Avslutning

Oppgaven har hatt til formål å skildre de internasjonale regler som kommer til anvendelse ved bruk av væpnede droner. Både situasjoner som involverer bruk av væpnede droner i fredstid og krigstid er beskrevet, samt hvordan dette behandles under de ulike regelsett.

Som nevnt under innledningen, eksisterer det ikke egne regler som regulerer bruken av væpnede droner. Det er kun generelle eksisterende regler på menneskerettighetenes område og internasjonal humanitærrett som kommer til anvendelse. I hvilken grad en kan si at disse gir tilstrekkelig beskyttelse for individer er det vanskelig å svare konkret på. I teorien skal det være tilstrekkelig med de reglene som eksisterer, da det er lite som skiller væpnede droner fra andre våpensystemer som anvendes i krig. Likevel er det problematisk at måten disse systemene anvendes på skiller seg fra de våpensystemer som det kanskje er mest naturlig å sammenligne dem med, slik som kampfly. I tillegg er frekvensen i bruken av væpnede droner også meget stor, og tilsynelatende økende. Dette er grunnen til at det vil være hensiktsmessig med egne regler for væpnede droner spesielt. Ikke fordi væpnede droner er så spesiell i seg selv, men at bruken av dem gjerne er det.

Det er klart at utviklingen går framover, både i forhold til de teknologiske mulighetene vedrørende dronebruk, og hvor hyppige disse våpensystemene anvendes, og det er ifølge mange en skremmende utvikling. I dag står regelverket svakt i forhold til de muligheter som disse dronene gir verdens ledere, og veien til misbruk er kort.

For å illustrere i hvilken grad bruken av væpnede droner har økt, så kan det nevnes at president Obama i løpet av sine periode som president har drept 8 ganger flere personer enn hva Bush gjorde under sine to perioder med væpnede droner. Pr. 23. januar 2014 hadde Bush kun gjennomført 51 droneangrep i løpet av sine 4 siste år som president, mens

Obama hadde allerede rukket å gjennomføre 330 angrep bare i Pakistan, og i tillegg startet en dronekampanje mot Al-Qaida i Jemen.¹⁹⁹

USA setter med sin bruk av væpnede droner en farlig presedens, som andre stater kan finne på å ta etter. En kan se for seg en framtid hvor Russland og Kina har sine «trusler» de ønsker å drepe verden over, under påskuddet at denne praksisen har blant annet USA drevet med i over 10 år.

Hva angår det teknologiske aspektet ved utviklingen, så er det hensiktsmessig å påpeke at utviklingen går mot fullstendig autonomi. Det vil si at målet tilsynelatende er dronene som kan fly, lokalisere og drepe personer helt på egen hånd uten menneskelig innblanding. Dette kan minne om, for de som kjenner til science fiction, filmen Terminator hvor menneskene utvikler fullstendig autonome drapsmaskiner som er programmert til å drepe mennesker helt på egenhånd. Men dette er dessverre ikke så langt fra virkeligheten nå i dag. Hvis en ser bort fra evnen til å gå rundt og se ut som et menneske, har vi mer eller mindre autonome våpensystemer i drift allerede den dag i dag.

Som eksempel kan det nevnes at USA har helautomatiske våpensystemer om bord på flere av sine marinefartøy, som skal beskytte mot innkommende missiler. Dette systemet er riktignok ikke utviklet for å bekjempe menneskelig mål, men det kan igjen at et selskap i Sør-Korea har utviklet et helautomatisk våpensystem som kan nettopp dette. Systemet er stasjonært, og bruker en maskinkanon til å drepe menneskelige mål, som den helt på egenhånd kan oppdage og låse seg inn på.²⁰⁰

Foreløpig er det ikke tatt i bruk droner som ligner, i alle fall ikke som offentligheten kjenner til, men ulike stater som for eksempel Storbritannia, USA, Kina og Israel bruker store summer på å utvikle autonome våpensystemer, så det er ikke utenkelig at dette vil

---

¹⁹⁹ Jack Serle, Drone Warfare - More than 2,400 dead as Obama's drone campaign marks five years, 23. Januar 2014, The Bureau of investigative Journalism. (<http://www.thebureauinvestigates.com/2014/01/23/more-than-2400-dead-as-obamas-drone-campaign-marks-five-years/>)

²⁰⁰ Andrew Tarantola, South Korea's Auto-Turret Can Kill a Man in the Dead of Night From Three Clicks, 29. November 2012, Gizmodo. (<http://gizmodo.com/5955042/south-koreas-auto-turret-can-kill-a-man-in-the-dead-of-night-from-three-clicks>)

skje en gang i fremtiden.²⁰¹ Med bruk av autonome væpnede droner vil spørsmålet om hvem som skal kunne stilles til ansvar komme til å oppstå. En robot kan ikke selv holdes ansvarlig når den dreper noen. Skal det da være sjefen for avdelingen som tok roboten i bruk, eller skal det være programmereren som hadde en glipp i programvaren som medførte at en uskyldig person ble drept? Kanskje skal politikerne som hadde idèen om å anvende slike maskiner holdes ansvarlig? Hva om årsaken til at roboten drepte feil personer skyldes skade etter å ha vært i kamp? Det er vanskelig å si hvem som skal ha ansvaret om noe går galt med helt autonome droner.

La oss håpe at et fornuftig regelverk, som tar høyde for metodene, frekvensen og ikke minst mulighetene en har med disse dronene til å ta liv, kommer så raskt som mulig på plass.

---

²⁰¹ Human Rights Watch, Ban 'Killer Robots' Before It's Too Late, 19. November 2012. (<http://www.hrw.org/news/2012/11/19/ban-killer-robots-it-s-too-late>)

7 Kilder

7.1 Konvensjoner, traktater, resolusjoner, erklæringer og statutter

The American Convention on Human Rights

“Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials”,
Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the
Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 27 August to 7 September 1990

Charter of the United Nations

Convention on the “Prevention and Punishment of the Crime of Genocide”, 9. December
1948. (UNTS vol. 78, p. 277.)

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms
CETS No.: 005

Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-
Personnel Mines and on their Destruction, 18 September 1997 (UNTS vol. 2056, p. 211)

Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons
Which May Be Deemed to Be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects, 10.
October 1980 (UNTS vol. 1342, p. 137)

Convention on the Rights of the Child (UNTS vol. 1577, p. 3)

Economic and Social Council resolution 1985/17

FNs verdenserklæring om menneskerettigheter – FN-Sambandet

Geneva Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, 12 August 1949 (UNTS vol.75)

Geneva Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea, 12 August 1949. (UNTS vol.75)

Geneva Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. 12 August 1949. (UNTS vol.75)

Geneva Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, 12 August 1949. (UNTS vol.75)

The Hague Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. 29 July 1899.

The Hague Convention (III) relative to the Opening of Hostilities. 18 October 1907.

The Hague Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. 18 October 1907.

The Hague Convention (V) respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land. 18 October 1907.

The International Covenant on Civil and Political Rights (UNTS vol. 999, p. 171 and vol. 1057, p. 407)

Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, 26. December 1933 (UNTS vol. 165)

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977 (UNTS vol.1125).

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977 (UNTS vol.1125)

Protocol nr. 6 til “The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, concerning the abolition of the death penalty” (CETS Nr. 114)

Protocol nr. 13 til “The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, concerning the abolition of the death penalty in all circumstances” (CETS Nr. 187)

Rome Statutes of the International Criminal Court

Rules concerning the Control of Wireless Telegraphy in Time of War and Air Warfare, drafted by a Commission of Jurists at the Hague, December 1922 - February 1923.

Saint Petersburg Declaration Renouncing the Use, in Time of War, of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight, 29 November / 11 December 1868

The Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, aiming at the abolition of the death penalty (UNTS vol. 1642, p. 414)

Statutes of the International Committee of the Red Cross

Statute of the International Court of Justice

The Universal Declaration of Human Rights

UN General Assembly resolution 40/33 “United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules").”

UN General Assembly resolution 56/161 “Human rights in the administration of justice.”

UN General Assembly resolution 34/169 “Code of Conduct for Law Enforcement Officials”.

UN General Assembly resolution 2625 (XXV). “Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and cooperations among States in accordance with the Charter of the United Nations.”

Vienna Convention on the Law of Treaties, 23. May 1969 (UNTS vol. 1155, p. 331)

7.2 Dommer, «opinions» og rettslige uttalelser

7.2.1 US Supreme Court

Hamdan v. Rumsfeld, 548 U.S. 557 (2006)

7.2.2 International Court of Justice

Case concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgement, 26. February 2007

Legality of the Threat or Advisory Opinion, 8. July 1996

Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, advisory opinion, 9. July 2004

7.2.3 International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia

The Prosecutor v. Dusko Tadic, Decision on the Defense Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction

The Prosecutor v. Dusko Tadic, Opinion and Judgment (Inc. Separate and Dissenting Opinion of Judge McDonald)

The Prosecutor v. Slobodan Milosevic, Separate Opinion of Judge Shahabuddeen appended to Appeals Chamber`s Decision dated 30 September 2003 on Admissibility of Evidence-in-Chief in the Form of Written Statements

7.2.4 The European Human Rights Court

Case of Al-Jedda v. The United Kingdom (No. 27021/08)

Case of Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom (No. 61498/08)

Case of Al-Skeini and others v. The United Kingdom (No. 55721/07)

Case of Bankovic & Others v. Belgium & Others (No. 52207/99)

Case of Behrami and Behrami v. France and Saramati v. France, Germany and Norway (No. 71412/01 and No. 78166/01)

Case of Makaratzis v. Greece (No. 50385/99)

Case of Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia (No. 57947/00, 57948/00 and 57949/00)

Case of Cyprus v. Turkey (25781/94)

7.2.5 FNs menneskerettighetskomitè

UN Human Rights Committee, Communication No. 52/1979, CCPR/C/OP/1 at 88 (1984)

UN Human Rights Committee, General Comment No. 31, The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant, CCPR/C/21/Rev.1/Add.13 (26. may 2004)

UN Human Rights Committee, General Comment No. 33, Obligations of States parties under the Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, CCPR/C/GC/33 (25 June 2009)

UN Human Rights Committee, General Comment No. 31, CCPR/C/21/Rev.1/Add. 13

Concluding observations of the Human Rights Committee: United States of America. 18. December 2006. (CCPR/C/USA/CO/3/Rev.1)

7.2.6 FNs Sikkerhetsråd

Security Council SC/11143, “Security Council Extends Authorization for International Security Assistance Force in Afghanistan, Adopting Resolution 2120 (2013)”

7.3 *Juridisk Litteratur*

Deeks, Ashley S, ““Unwilling or Unable”: Toward a Normative Framework for Extraterritorial Self-Defense”, Virginia Journal of International Law – Volume 52, Number 3, Page 483, 2011

Fleck, Dieter, “The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts”, Oxford University Press, Incorporated, second edition 2008

Frostad, Magne, “The Responsibility of Sending States for Human Rights Violations during Peace Support Operations and the Issue of Detention” - military law and the law of war review 50/1-2, 2011

Gray, Christine, “International Law and the Use of Force”, Oxford University Press, third edition 2008

Hannikainen, Lauri, “Peremptory Norms (Jus Cogens) in International Law: Historical Development, Criteria, Present Status”, Helsinki: Finnish Lawyers` Publishing Company, 1998

Henderson, Christian and White, Nigel D, “Research Handbook on International Conflict and Security Law”, Edward Elgar Publishing, 2013

Johansen, Kjell-Sture, «UAV – Ubemannede flygninger i lovtomt rom?» Liten masteroppgave, våren 2008 ved UiT.

Melzer, Nils, “Targeted killings in International Law”, Oxford University Press, 2008

Ruud, Morten og Ulfstein, Geir, «Innføring i Folkerett», Universitetsforlaget, 2011

Wicks, Elizabeth, “The Right to Life and Conflicting Interests”, Oxford University Press, 2010

7.4 Nyhetsartikler

Ali Gharib, U.N. Rights Council Report: Drone Attack Disclosure “Critical to Ensure Accountability” – Thinkprogress – 19. June 2012

(<http://thinkprogress.org/security/2012/06/19/502067/un-rights-drone-accountability-civilian-deaths/>)

Eric Posner, Obamas drone dilemma, Slate, 08. October 2012
(http://www.slate.com/articles/news_and_politics/view_from_chicago/2012/10/obama_s_drone_war_is_probably_illegal_will_it_stop_.html)

Ayaz Gul, Pakistani PM Urges Stop to US Drone Strikes, VOA News, 22. October 2013
(<http://www.voanews.com/content/us-accused-of-unlawful-killings-pakistan-drone-strikes/1774276.html>)

Mary Ellen O'Connell, When are drone killings illegal?, CNN, 16. August 2013
(<http://edition.cnn.com/2012/08/15/opinion/oconnell-targeted-killing/>)

Owen Bowcott, Drone strikes threaten 50 years of international law, says UN rapporteur, The Guardian, 21. June 2012 (<http://www.theguardian.com/world/2012/jun/21/drone-strikes-international-law-un>)

Dylan Mathews, Everything you need to know about the drone debate - Washington Post - 8. March 2013.
(<http://www.washingtonpost.com/blogs/wonkblog/wp/2013/03/08/everything-you-need-to-know-about-the-drone-debate-in-one-faq/>)

Charlie Savage, U.N. Report Highly Critical of U.S. Drone Attacks - New York Times - 2. June 2010.
(http://www.nytimes.com/2010/06/03/world/03drones.html?pagewanted=all&_r=0)

Tara McKelvey, Drones kills rescuers in “double tap”, say activists - BBC News US & Canada - 22. October 2013 (<http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-24557333>)

Sebastian Abbot, Asif Shahzad og Josh Lederman, Human Rights Watch and Amnesty International criticize US drone program, question its legality, Fox News, 22. October 2013. (<http://www.foxnews.com/us/2013/10/22/human-rights-watch-and-amnesty-international-criticize-us-drone-program/>)

Lars Inge Staveland, Blodige kamper mellom islamistgrupper i Syria – Aftenposten – 08. Januar 2014 (<http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Blodige-kamper-mellom-islamistgrupper-i-Syria-7427424.html#.UvC48bREJDo>)

Anup Kaphle, Timeline: Unrest in Syria, Washington Post, 20. January 2014 (<http://apps.washingtonpost.com/g/page/world/timeline-unrest-in-syria/207/>)

Attempted surrender - NY times - logger fra amerikanske konfliktsoner, 22. February 2007 (http://www.nytimes.com/interactive/world/iraq-war-logs.html?_r=0#report/D1B9DF91-B9EA-1B93-2DA80B02B6F9F5CE)

Angus Stickler, US Apache guns down surrendering insurgents - The Bureau of Investigative Journalism – 23. May 2011. (<http://www.thebureauinvestigates.com/2011/05/23/us-apache-guns-down-surrendering-insurgents/>)

Jo Becker og Scott Shane, Secret ‘Kill List’ Proves a Test of Obama’s Principles and Will, NY Times, 29. May 2012 (<http://www.nytimes.com/2012/05/29/world/obamas-leadership-in-war-on-al-qaeda.html?pagewanted=all>)

Richard Norton-Taylor, US drone strikes: 'deadly and dirty' warns new book, The guardian, 13. May 2013 (<http://www.theguardian.com/world/defence-and-security-blog/2013/may/13/dirty-wars-drones>)

John W. Whitehead, Terror Tuesdays, Kill Lists and Drones: Has the President Become a Law Unto Himself?, The Huffington Post, 20. June 2012 (http://www.huffingtonpost.com/john-w-whitehead/terror-tuesdays-kill-list_b_1606371.html)

James Cogan, Civil war spreads across North West Pakistan, World Socialists Web Site, 23. November 2009 (<http://www.wsws.org/en/articles/2009/11/paki-n23.html>)

Jon Boone, Pakistan “on war footing to smash Taliban”, The Guardian, 28. January 2014
(<http://www.theguardian.com/world/2014/jan/28/pakistan-war-footing-taliban>)

Secret memos 'show Pakistan endorsed US drone strikes, BBC News Asia, 24. November 2013. (<http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-24649840>)

Guy Taylor, U.S. intelligence warily watches for threats to U.S. now that 87 nations possess drones, The Washington Times, 10. November 2013.
(<http://www.washingtontimes.com/news/2013/nov/10/skys-the-limit-for-wide-wild-world-of-drones/?page=all>)

Ben Hubbard, The Franchising of Al Qaeda, The New York Times, 25. January 2014
(http://www.nytimes.com/2014/01/26/sunday-review/the-franchising-of-al-qaeda.html?_r=0)

Jack Serle, Drone Warfare - More than 2,400 dead as Obama’s drone campaign marks five years, The Bureau of investigative Journalism, 23. January 2014
(<http://www.thebureauinvestigates.com/2014/01/23/more-than-2400-dead-as-obamas-drone-campaign-marks-five-years>)

Mary Anne Weaver, Lost at Tora Bora, NY Times, 11. September 2005
(http://www.nytimes.com/2005/09/11/magazine/11TORABORA.html?pagewanted=all&_r=0)

12 September 2001: US Declares War on Terror, BBC News: On this day
(http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/september/12/newsid_2515000/2515239.stm)

Alex Spillius, Barack Obama: The US is at war with Al-Qaeda, The Telegraph, 08. January 2010. (<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/barackobama/6950879/Barack-Obama-US-is-at-war-with-al-Qaeda.html>)

Jackie Northam, Pakistan's Tribal Areas Provide Haven For Militants, NPR, 16. March 2009 (<http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=101880188>)

7.5 Andre publikasjoner/faktasider/uttalelser

Predator RQ-1 / MQ-1 / MQ-9 Reaper UAV, United States of America - Airforce Technology (<http://www.airforce-technology.com/projects/predator-uav/>)

Somalia (<http://www.globalis.no/Konflikter/Somalia>)

History of Afghanistan

(<http://www.historyworld.net/wrldhis/plaintexthistories.asp?historyid=ad09>)

Syria, samfunn og politikk (<http://globalis.no/Land/Syria>)

Pakistan, samfunn og politikk (<http://globalis.no/Land/Pakistan>)

Afghanistan, samfunn og politikk (<http://globalis.no/Land/Afghanistan>)

Geneva-Academy – RULAC Afghanistan – Current conflicts (http://www.geneva-academy.ch/RULAC/state.php?id_state=1)

Geneva-Academy – RULAC Yemen – Current conflicts (http://www.geneva-academy.ch/RULAC/current_conflict.php?id_state=234)

Changing Minds: Guerilla war – Analysis

(<http://changingminds.org/disciplines/warfare/strategies/guerilla.htm>)

This day in history - Oct 7, 2001: U.S.-led attack on Afghanistan begins - History.com

(<http://www.history.com/this-day-in-history/us-led-attack-on-afghanistan-begins>)

This day in history - Mar 19, 2003: War in Iraq begins - History.com
(<http://www.history.com/this-day-in-history/war-in-iraq-begins>)

Tom Harris, How Apache Helicopters work - How Stuff Works
(<http://science.howstuffworks.com/apache-helicopter2.htm>)

Drone Wars Pakistan: Analysis - New America Foundation
(<http://natsec.newamerica.net/drones/pakistan/analysis>)

Taser (<http://www.taser.com/products/law-enforcement/taser-cartridges>)

Jeremy Hsu, Taser Rolls Out Extended-Range Shock Shotgun (Yes, a Shotgun), Popular Science, 07. November 2009 (<http://www.popsci.com/gear-amp-gadgets/article/2009-07/taser-rolls-out-shocking-devices-shotty>)

Drones: What are they and how do they work?, BBC News South Asia, 31. January 2012
(<http://www.bbc.co.uk/news/world-south-asia-10713898>)

Holocaust Timeline - The History Place
(<http://www.historyplace.com/worldwar2/holocaust/timeline.html>)

Chris Cole og Jim Wright, What are drones? Drone Wars UK
(<http://dronewars.net/aboutdrone/>)

U.S. Department of State, 103. Initial response of U.S to ICRC study on Customary International Humanitarian Law with Illustrative Comments, 3. November 2006.
(<http://www.state.gov/s/1/2006/98860.htm>)

ICRC Study on Customary International Law (<http://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/home>)

Cam Tetrault, A Short History of Unmanned Aerial Vehicles (UAV), Dragan Fly Innovations Inc. (<http://www.draganfly.com/news/2009/03/04/a-short-history-of-unmanned-aerial-vehicles-uavs/>)»

ICRC Opinion Paper, March 2008. (<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf>)

Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare, Humanitarian Policy and Conflict Research, 15. May 2009 (<http://www.ihlresearch.org/amw/manual/>)

Al-Qaeda: Declarations & Acts of War, The Heritage Foundation (<http://www.heritage.org/research/projects/enemy-detention/al-qaeda-declarations>)

Robert Chesney, Text of John Brennan's Speech on Drone Strikes Today at the Wilson Center - Lawfare - 30. April 2012 (<http://www.lawfareblog.com/2012/04/brennanspeech/>)

Human Rights Education Associates, Right to Life (http://www.hrea.org/index.php?base_id=159)

The International Justice Project, Summary of Customary International Law and Jus Cogens as Pertains to Juvenile Offenders (as of 2003/2004) (<http://www.internationaljusticeproject.org/juvJusCogens.cfm>)

Amnesty International, Convention on the rights of the child (<http://www.amnestyusa.org/our-work/issues/children-s-rights/convention-on-the-rights-of-the-child>)

Geneva Academy of international humanitarian law and human rights, Interaction between humanitarian law and human rights in armed conflicts - The relationship between international humanitarian law and international human rights law, del 3 (<http://www.geneva->

academy.ch/RULAC/interaction_between_humanitarian_law_and_human_rights_in_armed_conflicts.php)

Andrew Tarantola, South Korea's Auto-Turret Can Kill a Man in the Dead of Night From Three Clicks, 29. November 2012, Gizmodo (<http://gizmodo.com/5955042/south-koreas-auto-turret-can-kill-a-man-in-the-dead-of-night-from-three-clicks>)

Human Rights Watch, Ban 'Killer Robots' Before It's Too Late, 19. November 2012 (<http://www.hrw.org/news/2012/11/19/ban-killer-robots-it-s-too-late>)

Nollkaemper, André og van Alebeek, Rosanne, The Legal Status of Decisions by Human Rights Treaty Bodies in National Law (<http://dare.uva.nl/document/450293>)

ICRC Volume 89 Number 866 June 2007, Customary International Humanitarian Law: a response to US comments, p. 473-488

(http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc_866_henckaerts.pdf)

Bokmålsordboka: «drone» (<http://www.nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi?OPP=Drone&bokmaal=+&ordbok=bokmaal>)